

**АСЕН
РАЗЦВЕТНИКОВ**

**ИЗБРАНИ
ПРОИЗВЕДЕНИЯ**

В ТРИ ТОМА

*Под редакцията на.
ГЕОРГИ ЦАНЕВ, КАМЕН ЗИДАРОВ,
НИКОЛА ФУРНАДЖИЕВ*

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ
София — 1964

**АСЕН
РАЗЦВЕТНИКОВ**

**ИЗБРАНИ
ПРОИЗВЕДЕНИЯ**

ТОМ ТРЕТИ

ПРЕВОДИ

РЕДАКТОР НИКОЛА ФУРНАДЖИЕВ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ
София — 1964

А. РАЗЦВЕТНИКОВ

АСЕН РАЗЦВЕТНИКОВ

ИЗБРАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

3

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

Г 20-28.

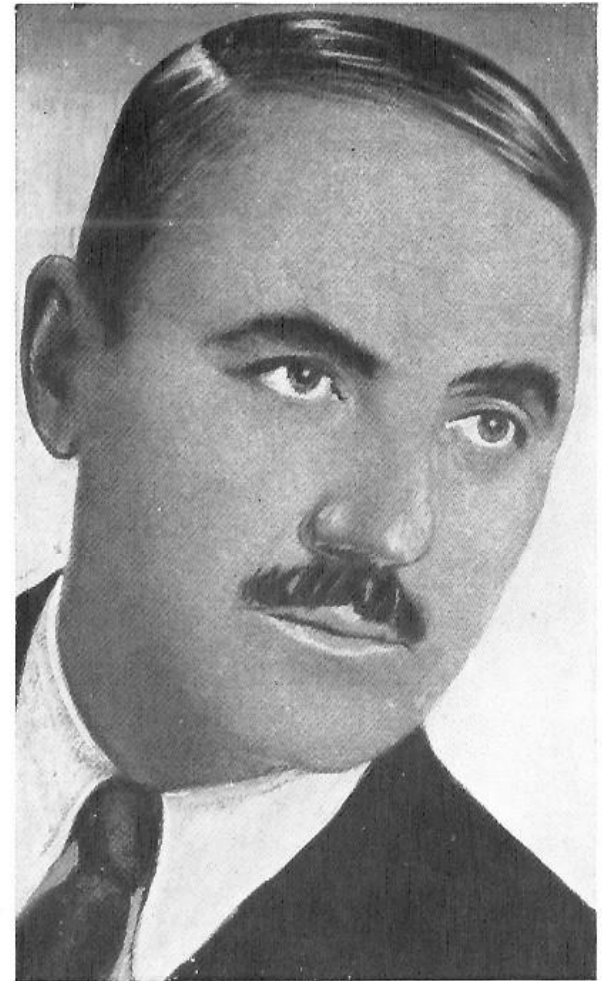
1-26 лв.

ИЗБРАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ **А. РАЗЦВЕТНИКОВ**

ИЗБРАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

THE
HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
DEPT. OF
BIOLOGY
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.

О М И Р

«И Л И А Д А»

ПЕСНИ I, XVIII, XXII • ИЗ ПЕСЕН II — ОДИСЕЙ
БНЕ ТЕРСИТА • ИЗ ПЕСЕН VI — ПРОЩАВАНЕТО
НА ХЕКТОРА С АНДРОМАХА • ИЗ ПЕСЕН XXIV —
СРЕЩАТА НА ПРИАМА С АХИЛА

ВЪВЕДЕНИЕ В «ИЛИАДАТА»

(Предистория)

Когато Пелей, владетелят на Фтия в Тесалия, празнувал сватбата си с морската богиня Тетида, на веселието били поканени всички богини и богове с изключение на Ирида, богиня на раздора. Разгневена от тази обида, богинята решила да си отмъсти. Тя отишла през време на сватбеното празненство в палата на Пелей и търкулнала между гостите една златна ябълка с надпис «За най-хубавата». Веднага между трите най-видни богини — Хера, Атина и Афродита — избухва буйна препирня: на коя от тях принадлежи ябълката. За да сложи край на сватбата, Зевс натоварва Хермеса, пратеник на боговете, да заведе трите богини пред Парис, син на троянския цар, та той да реши препирнята. Парис пасял бащините си стада на планината Ида, когато при него се явил Хермес с трите богини. Богът съобщил на Париса защо е дошъл заедно с богините при него, а те се помъчили да го спечелят всяка за себе си чрез примамни обещания. Хера му обещала, ако даде ней наградата за хубостта — владичество над най-хубавото царство на земята, Атина — че ще го украси с най-висока мъдрост и дарби, Афродита пък му обещала най-хубавата жена на земята. Парис бил пленен от чара и обещанията на Афродита и дал на нея златната ябълка. След не много време той отпътувал за Гърция, за да придобие обещаната му от Афродита награда — царица Елена, жената на цар Менелая. Той отишъл като гост в палата на Менелая и се отплатил за царското му гостоприемство с това, че задигнал и отвлякъл в Троя жена му Елена заедно с много скъпи съкровища.

Измаменият Менелай решил да си отмъсти за обидата и грабежа и започнал да се готви заедно с брат си Агамемнон, могъщия цар на Микени, за поход към Троя. Те поканват най-

храбрите юнаци на Гърция и скоро поканените започват да се стичат с войските си в Авлида, пристанищен град на Беотия и сборно място на войските и флотите. Така се струпват тука 100 000 бойци и 1200 кораба, готови да потеглят към Троя. Но отпътуването се забавя дълго време, тъй като настъпва пълно безветрие. Според както разказва по-късното предание, ахайците се обръщат към Калхаса, главния жрец на войските, за да им даде съвет, как да си помогнат в тая беда. Калхас заявява, че Артемида, богинята на лова, пречи за отпътуването им от вражда към Агамемнона, който убил една нейна свещена кошута, и че гневът на богинята може да бъде укротен само ако ѝ бъде принесена в жертва Ифигения, дъщерята на Агамемнона. Царят решава да даде исканата жертва и повиква дъщеря си в Авлида. Всичко за обряда било вече готово и ножът, с който трябвало да бъде пронизана девойката, блестял вече в ръцете на Калхаса, когато богинята се смилила над клетницата и поставила вместо нея една кошута; а самата Ифигения тя забулила в облак и я отвлякла в Таврида, където я направила своя жрица. След като по тоя начин богинята била омилоствена, появил се благоприятен вятър и скоро гърците стигнали на троянския бряг. Понеже били по-слаби от гърците, троянците се оттеглили в града, за да водят войната от неговите крепости. Девет години обсаждали гърците Троя, но без успех. През това дълго време те предприели много грабителски походи към други по-малко укрепени градове на троянците и на съседните съюзници на Троя; само Ахилес завладял двадесет и три града. На десетата година обаче походът изглеждало, че отива към пълна провала въпреки предсказанието на Калхас (още при потеглянето по морето), че девет години гърците ще лежат напразно край Троя и едва на десетата година ще я завладеят. Причина за тоя лош за гърците изглед е избухналата между Ахила и Агамемнона ожесточена свада, която докарва зловещи последици. С тая свада започва «Илиадата».

ПЕСЕН ПЪРВА

СВАДАТА МЕЖДУ АХИЛА И АГАМЕМНОНА

Пей за гнева на Ахила, сина Пелеев, богиньо, гибелний гняв, що докара мъки безброй на ахайци, що във Аида изпрати много души на юнаци, тях пък самите захвърли плячка на псета и птици (тъй стана волята Зевсу) — и всичко от оня ден, в който се разделиха за пръв път след свада синът на Атрея, мощният вожд на данайци, и Ахилес богоравний.

Кой бог ги вкара във свада, та тъй да враждуват двамата?

Зевсовий син от Латона. Защото, разсърден на царя, болест невярна запали той по войските и мряха войните поради туй, че Атрид беше люто обидил жреца му. Хриз бе дошел при ахайските кораби леки, носейки откуп несметен за своята грабната щерка; златния жезъл в ръка му бе със венчето на бога Феб Аполон Далномерец и моли той всички ахайци — най-веч Атридите двама, вожди на всичките войни:

«О вий, Атриди, и вие, ахайци във чудни доспехи, нек боговете, що имат дворци на Олимп, ви помогнат да разрушите Приамовий град и си идете здрави, но приемоте тоз откуп и дайте ми свидната щерка, ако почитате Зевсовий син, бога Феб Далномерец.» Всичките други ахайци със радостен вик съгласиха чест да окажат на жреца — откупа скъп да приемат, но Агамемнон Атриду туй по сърцето не беше — ядно той жреца отпрати, тежки му думи надума:

«Веч да те, старче, не срещам при платноходите бързи,

знай, че сега ли останеш, после ли дойдеш отново,
нищо не ще ти помогнат венчето, ни скиптѣра божи!
Щерка ти няма да пусна, старост доде я не стигне
в нашите къщи, във Аргос, гдето далеч от родина
бели платна ще тъче тя, мойто легло ще постила.
Тръгвай, недей ме ядосва, та да си читав отидеш.»

Тѣй рече той. И уплаши се старецът, и покори се —
мълком си тръгна по пустия бряг на морето стогласно,
ала вървейки нататък, дълго се моли отпосле
на Аполона, когото роди чуднокосата Лето:

«Чуй ме, о Феб Далномерец, ти, който Хриза
закриляш,
както и дивната Кила! Що (славен във Сминта)

царуваш
на Тенедос! Ако нявга свидний ти храм съм окичвал,
ако съм нявга изгарял за тебе бедра тлъстомесни
от бикове и кози, изпълни ми ти тая молба —
нека сълзи ми данайци с твоите стрели да изкупят!»

Тѣй рече той и молбата чу Аполон Сребролъкий.
С гняв у сърце се той спусна от върховете олимписки,
с лък през плещите и стрелник, що бе отвредом
затворен.

Дрънкаха тежко стрелите през рамо на бога
разсърден,
който пристѣпваше тамо, подобен на нощ буреносна.
Седна встрани той на бързите кораби, па се

прицели —
метна стрела и звънтежът на сребърний лък бе
страхотен.

Удряше мулета първом, та че и палави псета,
но и връз людете скоро метна стрела смъртоносна.
И без престан запламтяха клади със купища мъртви.
Девет дни тѣй по войската летяха стрелите на бога,
а на десетий вси войни Ахил на събрание свика —
бе му внушила в душата това белоръката Хера,
що за данайците жалеше, виждайки тѣй да умира.
Щом се там всички събраха и във едно се стълпиха,
стана тогаз и започна сред тях Ахилес бързоногий:
«Смятам, Атриде, че трябва след скитане ново в

морето
да си се върнем обратно (ако смъртта ний избегнем),

щом веч войната и морът тука ахайци погубват.
Но да попитаме някой свещеник или ясновидец,
та пък и сънотълковник (че и сънят е от Зевса) —
може би той ще ни каже що Аполон е тѣй гневен:
някой оброк ли забравен, или хекатомба той иска
и не желал ли би той от нас гибелта да отвърне,
като приеме дима на кози и овци белорунни.»

Рече така той и седна. И ето тогаз в множеството
стана Калхас Тесторид, най-първи птицегадател,
той, който знаеше всичко: минало, днешно и бъдно,
който бе водил до Троя ахайските кораби бързи,
че Далномереца бе го дарил със пророческа дарба.
С мисъл за общото благо той заговори и рече:

«О Ахилесе, любимецо Зевсов, ти искаш от мене
да разтълкувам гнева на бог Аполон Сребролъкий.
Аз ще го сторя, ала и ти обещавай, закълни се,
че драговолно и с думи, и с мишци на мен ще

помогнеш,
тѣй като мене се чини, че ще разсърдя мъж, който
влада над всички аргейци, когото ахайците слушат.
Царят е сявга по-силен от низшия, който го сърди.
Ако дори той гневът си в същия ден превъзмогне,
все пак отпосле в душа си мъст той ще носи, додето
най-сетне я не насити. Кажми ми ти: ще ме спасиш ли?»

И му отвърна и рече тѣй Ахилес бързоногий:
«Мен довери се ти смело, казвай, пророче, що знаеш.
Клетва ти давам пред Феба, любимецо Зевсов, когото
ти, о Калхасе, зовеш и ни висшата воля откриваш,
че докогато аз дишам и гледам с очи над земята,
тук при дълбоките кораби няма данаец да сложи
тежка ръка върху тебе. Дори да е той Агамемнон,
който се слави, че бил е най-могъщ от всички
ахайци!»

И довери се тогаз безукорний гадател и рече:
«Не за оброк е той гневен, ни хекатомба желае,
ала се сърди за жреца, когото тук царят обиди,
като му откупа върна и дъщерята не пусна.
Ето за туй Далномереца праща беди и ще праща,
няма да дигне той тежкия жребий на мора, додето
ний чернооката дева на скъпий ѝ татко не върнем,
ала без откуп, без нищо и не дадем хекатомба

в Хриза. Така усмирен и милост към нас той ще има.»

Рече така той и седна. Тогаз сред народа се дигна цар Агамемнон, юнакът, Атревий син шировластен, силно разсърден. Душата му бе помрачена и пълна с гняв, а очите му бяха подобни на огън разискрен. И като гледаше ядно, той първои Калхасу продума:

«Нивга, пророче на злото, ти мен нещо харно
не каза!

Драго е теб на сърцето сявга злини да предсказваш,
никога хубаво нещо ти не яви, ни изпълни.

Ей и сега, пророкувайки, ти пред данайци разправяш,
че Аполон Далномерецът божем им праща злините
поради туй, дето аз не склоних да приема блестящия
откуп за щерката Хризова, тъй като силно желая
да си я имам във къщи; че си я аз предпочитам
пред Клитемнестра, жената законна. Не пада по-долу
тя по снага, ни по ръст, ни по ум, ни по сръчност
във всичко.

Но — ако тъй ще е по-добре — пак бих я дал аз
отново,

искам народа да бъде избавен, а не да погине.

Но пригответе ми друга награда, та тъй да не бъда:
сам сред аргейци без дар! Защото така не прилича.
Виждате всички, че другаде мойта награда отива.»

И му отвърна тогаз бързоногий Ахил, богоравний:
«Сине Атрев, най-славний, най-стръвно алчний от
всички,

как ли ахайците щедри награди на тебе би дали?

Нийде веч няма останали общи неща неделени,
че поделено е всичко, що найдохме ний в градовете.
Да го сберем от народа за дялба пак, туй не прилича.
Дай я ти нея сега на бога, а ние, ахайци,
тройно на теб и четворно ще въздадем, ако нивга
бог Зевс даде да ограбим високопортната Троя.»

И отговаряйки, рече му тъй Агамемнон могъщи:

«Я не криви си душата, ако и храбър във боя,
богоподобни Ахиле! Не ще ме измамиш, придумаш.
Не ли за туй, за да имаш ти своята награда, ме караш
мойта да върна и искаш без нищо така да остана?

Бива, но ако ахайците щедри дадат мене други
дар, нагласен по сърце ми, та да е той равноценен.

Ако ли пък не дадат ми, сам аз ще дойда и взема
твоят, или пък Аяксовий дар, или взел, ще отмина
със Одисеевий. И ще кипи тоз, комуто отида.

Ала за тия неща ще помислиме ний и отпосле.
Хайде сега ний да спуснем в морето божествено черен
кораб и там да сберем гребците, що трябват, да турим
и хекатомба: и щерката Хризова с румени бузи
там да покачим. И нека корабовожд да поставим
там някой военачалник — Аякс, Одисей богоравний,
Идомей или ти, сред мъжете най-страшний, Пелиде, —
за да смекчи Далномерца, като му жертва той стори.»

И като гледаше мрачно, Ахил бързоногий му рече:
«Горко, човече, облечен в безсрамност, с душа себелюбна,
кой от ахайци, покорен на теб, ще те вече послуша
в поход да тръгне, или пък в битка с мъже да се бори?
Тъй като не по причина на копиетметци троянци
дойдох аз тук да се бия: пред мен не са нищо те криви.
Нивга не са те откарвали моите коне, ни телици!
Нивга не са те във плодната, войнокърмачката Фтия
опустошавали жътвата! Че между нас се простират
ред планини тъмносенчести, та и морето гръмливо.
Ала за теб, о безсрамний, ний дойдохме тук: да се радваш,
като мъстиш на троянци за себе си, о кучеокий,
и Менелая! И туй те не грижи, ни пък тревожи!
Още дори и заплашваш да вземеш ти мойта награда,
що я за много труд дадоха мен синовете ахайски.
Нивга, когато ахайците сриваха някой троянски
град многолюден, аз няхах награда на твоята равна.
В бурната битка, разбира се, най-много работа свършват
моите мишци, обаче дойде ли час за подялба,
теб ще е по-голям дарът, а аз, уморен от борбата,
тръгвам към бързите кораби с малка, но свидна награда.
Днеска потеглям за Фтия, че много по-харно ще бъде
да си отида със кръглите кораби в къщи. Не мисля
тука, обиден, да сбирам имот и богатство за тебе.»

А Агамемнон, могъщия цар на мъжете, отвърна:
«Бягай пък, щом те сърцето ти тегли. Не ще ти се моля
заради мен да останеш. Край мен има тука и други,
що би ме с помощ почели, а най-вече Зевс Промислител.
Ти си ми най-нелюбимий от вождите, що той въздига.
Теб ти са винаги драги враждата, войната и боя.

Ако си тъй много силен — от бога туй теб е дарено. Върнал се със твоите кораби и със дружината твоя, властвуй над мирмидонци, не ме е мен грижа за тебе, ни пък гнева ти ме плаши. Аз пък така се заканвам: тъй като Феб Сребролъкий отнема от мен Хризеида и ще я пратя аз днеска на кораба с мои другари, аз пък ще дойда във твоята шатра и там ще си взема сам Бризеида със чудните бузи, та тъй да познаеш колко по-могъщ от теб съм и друг занаят да не смее равен със мен да се смята, лице с лице с мен да се мери.»

Тъй рече той. И Ахила мъка обзе. Раздвоено се колебаеше нему сърцето в гърдите космати: острия меч ли, що носи на своето бедро, да извади, другите там да разблъска и да убие Атрида, или пък да спре яростта си и буйний си гняв обуздае. Ала додето обмисляше туй във душа и в сърце си, вадейки меча огромен от ножника, дойде Атина от небесата, че прати я в миг белоръката Хера, що и за двамата имаше обич еднаква в сърце си. Спря тя отзаде и хвана Пелида за русите къдри, явна за него едничък — за всички пък други незрима. Смаян назад се извърна Пелеев син и позна той мигом Палада Атина, и страшни ѝ бяха очите. Тъй я тогаз той запита и рече ѝ с думи крилати:

«Що си дошла ти, о щерко на Щитоносеца Зевса, не ли да видиш безсрамството на Агамемнон Атреев? Но ще ти кажа аз тебе и вярвам, че тъй и ще стане: скоро за своята надменност той своя живот ще изгуби.»

И му продума тогава Атина със сините взори: «Аз от небето тук дойдох да спра твоя гняв, ако чуеш мен: че изпрати ме тук белоръката Хера богиня, що се за двама ви грижи с обич еднаква в сърцето. Ти въздържи се от схватка и меча с ръка не изтегляй, а пък обиди със думи — колкото щеш му надумай. Че ще ти кажа аз слово и то ще се вярно изпълни: нявга за тая обида — с блестящи подаръци тройно ще ти се теб въздаде; но чуй ни и днес въздържи се.»

И отговори, и рече ѝ тъй Ахилес бързоногий: «Трябва, богиньо, вам двете да тача словата, макар че много е гневно сърце ми. По-харно тъй ще да бъде: който безсмъртните слуша, и нему молбите се чуват.»

Рече и хвана той сребрата дръжка със яка десница, тури обратно във ножника тежкия меч и послуша тъй на Атина словата; а тя на Олимп си отиде — в дома на Зевс Щитоносеца, дето са всички безсмъртни.

А пък синът на Пелея отново Атриду продума с думи обидни (че още не беше преминал гневът му): «Мъжо, натегнал от вино, що имаш очите на куче, а пък сърце на елен! Теб нивга сърцето не дръзна — в бой пред народа да тръгнеш, ни на засада да идеш с първите вожди ахайски; че туй ти се смърт тебе чини. Много по-лесно е, виждам, по ширния стан на ахайци дара да вземаш на тоя, що нещо противно ти каже. Цар, тунеедец народен, ти над страхливци владееш! Иначе, сине Атреев, ти сетен път днес би обидил. Но ще ти кажа аз тебе и клетва велика ще сторя тука във скиптъра, който, оставил веднъж в планините ствола си, никога вече няма да може да пусне нито листа, нитовейки (че нему медта е отнела листите, та и кората), скиптъра, що във ръце си носят ахайските съдници — тия, що пазят закона Зевсов! И ето таз клетва ще бъде велика за тебе! До ще ден и съжаление за Ахилеса ще мъчи тук синовете ахайски и скърбен, ти няма да можеш да им помогнеш, когато пред Хектора войноубиец падат и мрат на рояци. И в гняв ще разкъсваш сърце си, че не почете ти с нищо най-храбрий мъж сред ахайци.»

Рече Ахил богоравний, па хвърли той на земи своя скиптър, пронизан със гвоздеи златни, и седна си после. А пък Атрид беше в ярост. Но стана в народа там Нестор, той, сладкодумецът пилоски, благоречив, ясногласен: слово ли почнеш, сякаш мед му тече от езика. Две поколения люде със членоразделна реч бяха заедно с него в божествений Пилос живели и расли и пред очи му умрели. Над третият отрас той цареше. Той се обърна към тях и доброжелателно рече:

«Горко ни! Скръб неизмерна постигна земята ахайска! Истина, ще се възрадват Приам и родът на Приама, ще се възрадват безмерно в сърцата си всички троянци, ако узнаят те всичко за вас, що враждувате тука — вий във съвет и във битка най-първи между данайци! Но покорете се — вий сте и двама по-млади от мене.

Аз съм дружил през отколешни дни със мъже, що били са много по-силни от вас, и нивга ме те не презряха — че ни видял съм, ни нивга ще видя такива юнаци като Пиритоя, та и Дриаса, пастири народни, като Кинея, Ескадия и Полифем богоравний, та и Тезея, Егеевий син, на безсмъртните равен. Тях ги земята откърми най-храбри между мъжете, най-храбри бяха и в битка, със най-храбреците се биха — с люти кентаври-планинци, що те без пощада избиха. И между тях се намирах и аз, що дошъл бях от Пилос, те ме самички призваха от мойта далечна родина. Биех се аз драговолюно и никой от тия, които днес по земята живеят, не би могъл с тях да се мери. Те ми съветите тачеха, слушаха моите думи. Тъй ме и вие послушайте — харно е да се послушва. Ти му не вземай девойката, ако и да си по-властен, но отстъпи, че ахайците нему я първом дариха. Ти пък, Пелиде, не искай лице със лице да се биеш с царя, че никога никой цар скиптодържец, когото Зевс е със сила дарявал, не е бивал с чест тъй обсипан. Ако и да си по-храбър, чедо на майка богиня, той пък е много по-мошен, че над мнозина владее. Спри, о Атриде, гнева си и отложи, аз те моля, своята вражда със Ахила, който е яка опора за синовете ахайски във тая война злополучна.» И му отвърна, и рече тъй Агамемнон могъщия: «Истина всичко, що казваш, редно и право е, старче. Тъй е, но тоя мъж тука иска над всички да бъде, иска над всички да владее, да заповядва на всички и да царува, но мисля — мъчно ще май да успее. Ако е храбър създаден от боговете всевечни, ще позволят ли те нему поради туй да обижда?» А пък Ахил богоравний, прекъсвайки, тъй му отвърна: «Истина с право ме биха нарекли подлец и негодник, ако се бих покорявал на всичко, което ти кажеш. Давай повели на другите, мене със тях не закачай, тъй като вече не мисля на тебе подвластен да бъда. Но ще ти кажа аз друго — набий си го ти във главата — няма за тая девойка да дигна ръка да се бия нито със тебе, ни с другиго: вий дали — вие пак взели. Но от онуй, що е мое при бързите кораби черни,

нищо не ще отнесеш и вземеш без моята воля. Ако пък искаш, опитай се, та и войските да видят как твоята черната кръв по моето копие капе.»

Тъй се пребориха с думи противни и станаха после те и разпуснаха сбраните при платноходите леки.

Тръгна Ахил къмто шатрите и платноходите бързи, тръгна натам със Патрокла и своята вярна дружина, а пък Атрид си изкара лек платноход на морето, двацет гребци той избра му, за бога там жертви положи, па Хризеида с червените бузи във него отведе и Одисея премъдър вожд на гребците изпрати.

Седнаха те и поеха дългий си път по водата. И повели Агамемнон на войните да се окъпят, и се очистиха всички (нечистото взе го морето), па Аполону тогава избраха кози и волове и хекатомба му сториха там край морето безродно. Дигна се дим и ухание и се изви към небето.

Тъй бяха в стана заети. Но царят Атрид не забрави свадата, та и заканата, що бе Ахилу отправил, а повели на Талтибия и Еврибата, що бяха негови верни служители, негови вестници бързи:

«Хайде, в Ахилевия шатър, па за ръката хванете руменобузата Бризовка и ми я тук доведете. Ако ли той не даде я, сам аз ще дойда с дружина и ще я взема, и нему по ще е тежко тогава.»

Тъй рече с тежка закана и прати ги цар Агамемнон, и без сърце те потеглиха покрай морето безродно. Стигнаха те мирмидонските шатри и кораби леки и Ахилеса намериха, седнал пред своята шатра при платноходите черни. И той ги не зърна със радост. Плахи и с почит към царя, застанаха двамата тамо и му ни дума не казваха, и не попитваха нищо. Ала разбра той в душата си всичко и първи начена:

«Поздрав, о вестници бързи, що Зевс и човеци изпращат! Близо дойдете! Не сте вий виновни пред мене, а царят, що ви за руменобузата Бризовка тука изпраща. Я изведи им девойката, о благородни Патрокле, па им я дай да я водят. И нек те свидетели бъдат пред боговете блажени, пред смъртните люде и още пред безсърдечния цар — ако някога аз му потрябвам, за да избавя войските от гибел позорна; защото,

бесен от ярост безумна, не може да мисли и вижда той и напред, и надире, та тъй в безопасност ахайци да се сражават за него при своите кораби леки.»

Тъй рече той. И послуша Патрокъл другаря си верен, руменобузата Бризовка изпод навеса изведе; тръгнаха двамата вестници към платноходите бързи и против своята воля потегли и тя. И заплака, па отстрани се и седна Ахил надалеч от другари, там край морето пенливо. И в черната бездна загледан, дълго ръце той простира към своята майка любима:

«Щом си ме, майко, родила за кратък живот на земята, трябваше Зевс, Олимпийецът, който светкавици мята, чест поне мен да окаже, а никак ме той не зачита: че ме е днеска обидил Атрид Агамемнон могъщия, като отне ми наградата и си я има и влада.»

Тъй рече той, като плачеше. Чу го достойната майка, що беше седнала в морските бездни при старий си татко, в миг из морето запенено тя като облак изплува там при юнака, що ронеше сълзи горчиви, приседна, па го със длани помилва и тъй му продума и рече:

«Що плачеш, сине? Каква ти тъга на душата припадна? Казвай ми, нищо не скривай, та тъй да я знаем двамина.»

Тежко въздъхна и тъй ѝ отвърна Ахил бързоногий: «Знаеш. Защо да разказвам? Богиня си — всичко ти знаеш. Взехме ний Тива свещена, славния град Етионов, всичко си плячка пленихме, па го донесохме тука и синовете ахайски права го дялба делиха, и за Атрида избраха гиздата щерка на Хриза.

Ала отпосле баща ѝ, жрецът на Феба, пристигна при платноходите бързи на меднобронни ахайци, носейки откуп несметен — щерката да си откупи. Златният жезъл в ръка му бе със венеца на бога Феб Далномерец. И ето: моли той всички ахайци — най-вече двата Атрида — двамата вожда народни.

Всичките други ахайци с радостен вик съгласиха чест да окажат на жреца — откупа скъп да приемат, но Агамемнон Атриду туй по сърцето не беше — ядно той жреца отпрати, тежки му думи надума. Гневен се жрецът повърна. И Аполон Сребролъкий, който го много милее, чу му тогава молбата и въз аргейци той метна ядна стрела. И войските

взеха да мрат на рояци. Тъй заваляха стрелите в ширния стан на ахайци. Най-последе вещ прорицател нам разтълкува що иска богът, кой бие далеко. Пръв настоях аз тогава да усмирим ний гнева му. Ярост обаче обхвана царя Атрида. И мигом дигна се той със закана, що ми се вече изпълни. Днес чернооки ахайци с лек платноход по морето щерката Хризу отвеждат, дарове богу отнасят. В моя пък шатър отпосле вестници бързи пристигат — взеха ми те Бризеида, що ми ахайци дариха. Но помогни, ако можеш, о майко, на своето чедо. Там на Олимп изкачи се и Зевса моли, ако нявга си му сърцето зарадвала с думи, или пък със дело. Че съм те често аз чувал в двореца на татка да казваш и да се хвалиш, че нявга, сред боговете едничка, облакосбореца Зевса ти от позор си спасила нявга, когато са искали да го поставят в окови сам Посейдон и Атина, Хера и вси олимпийци. Ти отишла си, богиньо, и си развързала Зевса и на Олимп си призвала бърже сторъкия, що му казват Барей боговете, а пък човеците смъртни викат Егеон, защото по-силен бил от баща си. Горд и прославен той седнал тамо при Зевса. И никой от боговете блажени веч да го върже не дръзнал. Туй му сега припомни ти, седни, прегърни му нозете — нека пристане и вземе под своя закрила троянци и да отблъсне ахайци до платноходите бързи, та край морето избивани, вожду си те да се радват и да си види и грешката сам Агамемнон могъщия, грешката, че не зачете най-силний мъж сред ахайци.»

Сълзи зарони Тетида и тъй му тогава отвърна:

«Синко, защо те откърмих, когато родих те за мъки? Трябваше ти да не знаеш при своите кораби леки нито обиди, ни сълзи, че кратки са дните ти земни, а си ми днес кратколетен и най-клет, уви, между всички! О, за злочеста съдба те родих аз във моите палати! Аз ще отида на снежний Олимп и за всичко ще кажа на Гърмометеца Зевса, дано му сърцето придумам, Ти пък иди и седни си при своите кораби леки, гневен бъди на ахайци и никак на бой не излизай. Със боговете, с богините вчера Отецът замина

за Океана на пиршество у етиопци правдиви.
Но след дванадесет дена той пак на Олимп ще се върне,
аз ще отида тогава в двореца му с медни основи,
ще му прегърна нозете и вярвам, че той ще пристане.»

Тъй рече тя и отиде си, и Ахилеса остави
с гняв във сърцето за стройната руменобуза девойка,
що му без негова воля насила отнеха. А стигна
в туй време цар Одисей с хекатомбата в Хриза свещена.
Щом като влязоха в пазвите на многоводния залив,
сдиплиха те и положиха в кораба черен платната,
бързо до коня наведоха мачтата с въжета яки
и със веслата подкараха кораба в тихия залив,
после пък хвърлиха котва и закрепиха въжата.
Слязоха, па си закараха там на брега на морето
и хекатомбата, хранена за Далномереца Феба,
и Хризеида изведоха от мореходеца кораб.
Цар Одисей многомъдрий в олтара тогаз я заведе,
даде я там във ръцете на скъпий ѝ татка и рече:

«Мен ме, о Хризе, изпрати цар Агамемнон могъщия
твоята щерка да върна и от страна на данайци
Фебу да дам хекатомба — дано усмирим ние царя,
който вседневно изпраща гибел и плач на аргейци.»

Тъй рече той и я даде. И жрецът възрадвай посрещна
своята щерка любима. А те наредиха прилично
край здравостенния храм хекатомбата тежка за бога,
па си ръцете измиха и взеха ечмик едрозърнест.
Хриз пък се молеше гласно за тях със издигнати длани:

«Чуй ме, о Феб Далномерец, ти, който Хриза закриляш,
както и дивната Кила, и Тенедос ми владееш!
Аз ти се преди помолих и ти ме тогаз послуша —
мене почете и тежко наказа народа ахайски,
ала и днес ме послушай и тая молба изпълни ми,
и отвърни веч жестокия мор от чадата данайски!»

Тъй рече той със молитва. И Далномерецът чу го.
Също и те със молитва едър ечмик разпиляват.
Жертвите с дигнати шиш бърже заклават, одират,
па им бедрата отрязват, с двойно ги було покриват —
най-първо мас и въз нея живо месо, що трепери.
Хриз ги тогава изгаря, с черно ги вино полива,
а покрай него момците със петозъбци стояха.
Щом изгоряха бедрата, те дробинето вкусяват,

всичко пък друго нарязват, на остриета набучват,
па си го грижно изпичат и го от огъня снемат.
Свършват, готово е всичко и на гощавка те сядат —
всекиму има поравно, никому нищо не липсва.
А пък когато насищат жаждата, та и глада си,
момци им чаши препълват с медено вино червено —
първом разливат и сетне всекиму чаша подават.
С песни пък млади ахайци божия гняв усмиряват,
пеят ми цял ден до залез, пеят пеан сладкогласен
и Далномереца славят. И със наслада той слуша.
А като слънце залезе и тъмнината се спусна,
легнаха те до въжата, що платнохода държаха.
Ала когато изгрея розовопръста Зората,
тръгнаха пак да се върнат в ширния стан на ахайци.
Бог Аполон Далномерец праща им вятър попътен.
Мачтата бързо те вдигат, бели си платна разперят,
ветрец платната надува, стрелва се килът и гръмко
ален талаз шумява, и платнохода потегля,
и полетява в морето, дългий си път да завърши.
И като стигат най-сетне ширния стан на ахайци,
бързо те кораба черен тамо на суша изтеглят,
дълги подставки подлагат и на брега го оставят,
те пък сами се разпръсват по платноходи и шатри.

Гневен в туй време седеше при платноходите бързи
сам Ахилес бързоногий, чутния син на Пелея.
Ни на съвета отива, дето са всички юнаци,
нито на битка излиза, само топи си сърцето
и си стои, и тъгува за виковете и боя.

А пък когато настана дванайсетий ден оттогава,
всички безсмъртни се върнаха дружно, с Кронида начело,
пък на Олимп. И Тетида, що помнеше още молбата
на Ахилеса, сина си, из морските бездни се дигна
и по небето велико в зори към Олимп се отправи.
Там тя намери Кронида, Гръмовника чутен, далеко,
седнал самичък на най-личния връх на Олимп

многовръшния
и като седна пред него, прегърна му тя коленете
с лява ръка, а с десница го под брадата прихвана
и умолявайки, тъй рече тя на Кронида, на царя:

«Зевсе, баща на безсмъртните, ако съм тебе аз нявга
с реч или с дело помогнала, чуй ми ти днеска молбата

и почети ти сина ми, сред всичките най-кратколетен, а пък сега и обиден от царя Атрида могъщия, който отне му наградата и си я има и влада. О, отмъсти, Олимпийце, Зевсе премъдрий, за него и прехвърли ти победата къмто троянци, додето с чест и със слава ахайците моя син пак не въздигнат.» Тъй рече тя. Не отвърна и Зевс Гръмометец ни дума. Дълго стоя той безмълвен. И пак се притисна Тетида, що му нозете прегръщаше, и го повторно запита:

«Знак ми стори, че склоняваш, или откажи: нали няма ти от какво да се плашиш — та тъй да си зная, че тука аз съм оная богиня, що с най-малко почит даряваш.» Тежко въздъхна и рече и Зевс, който бурите собира:

«Лошо ще бъде отпосле, че тъй ще ме вкараш във свада с Хера и тя ще начене с обидни слова да ме сърди. Че и без туй сред безсмъртните всеки ден тя ми се кара и ми неправедно казва, че в боя троянци закрилям. Ти оттегли се сега, да не би да те Хера съгледа, аз ще си имам пък грижата как да се всичко изпълни. Искаш ли, ще ти направя и знак със глава — да повярваш. Знакът е тук, сред безсмъртните, най-здрав залог за обета: щом потвърдя с него нещо, не може то веч да се върне ни да излезе измамно или да остане напразно.»

Рече Кронид, па и кимна със своите облачни вежди — в миг над безсмъртното чело с повей на амброзия падна тежко косата на царя и гордий Олимп потрепера.

Тъй те решиха двамината и разделиха се. Скочи в миг от Олимп снежноглави в морските бездни Тетида. Зевс пък се върна в палата си. А боговете, съзрели татка си, станаха всички от своите столове, че никой нямаше смелост да чака, и тръгнаха вкупом към него. Седна си той на престола. Но Хера го беше съзряла и не остана за нея в тайна, че нещо решават със среброногата щерка на морския старец Тетида. Мигом със думи горчиви тя богу Крониду продума:

«Кой се е от боговете, лукавецо, с тебе съветвал? Теб ти е винаги драго далеко от мен да обмисляш, тайни неща да решаваш. И никога ти не си могъл с благост ни дума на мене за туй, що си мислиш, да кажеш.» И и отвърна бащата на вси богове и човеци:

«Херо, недей се надява да знаеш вси мои кроежи.

Мъчно ще туй да постигнеш, макар да си моя съпруга. Туй, що е редно да чуеш, за него тук никой безсмъртен, ни от хората някой, не ще преди тебе узнае. Щом пък далеч от безсмъртните съм пожелал да обмисля някое дело, за него — не питай, не искай да знаеш.»

И му отвърна достойната, големооката Хера: «Зевсе Крониде страхотен, какви ми ти думи говориш? Нивга не съм те разпитвала, ни пък желала да зная, всякога в пълно спокойствие туй, що си искаш, обмисляш. Но се боя аз ужасно в сърце си, че днес си подмамен от среброногата щерка на морския старец — Тетида; тя ти нозете прегръщаше, седнала днеска до тебе. Неи, боя се, ти кимна, че чест ще окажеш Ахилу и ще погубиш край бързите кораби много ахайци.»

И отговаряйки, рече и Зевс, който бурите собира: «Клетнице, все подозираш, не мога от теб да се скрия. Нищо не можеш постигна така ти, а само ще станеш по-чужда мене и туй ще е още по-лошо за тебе. Вярно дори да е всичко — така е на мене угодно. Но замълчи и седни си, слушай ти моите повели, че те не могат запази от целий Олимп боговете, ако към тебе посегна с моите ръце всепобедни.»

Тъй рече той. И уплаши се големооката Хера, и замълча тя, и седна, своето сърце усмирила. Мъка обзе боговете в палата небесен на Зевса. Ала прочутий художник Хефест им продума и рече, за да раздума той майка си, лилиеръката Хера:

«Истина, скръбно ще бъде, тежко тук всичко ще стане, ако за смъртните люде тъй се препирате двама и боговете разбърквате. Няма да има и сладост нашия пир благороден, когато враждата надвива. Майци съвет аз ще кажа, макар че и тя си е мъдра, мила да бъде с Кронида, с татка любимий, та вече той да не дири раздори и нашия пир не смущава. Че ако Зевс Олимпийецът, Мълниеметецът, каже — всички ни тука ще срине; защото е много по-силен. Ти обърни се към него, с благи го речи раздумай — тъй той отново тогава към нас благосклонен ще стане.»

Тъй рече той, па се втурна към своята майка любима, даде и чаша двустранна в ръцете и тъй и продума:

«Майко любима, понасяй, макар наскърбена, стърпи се, да те не видя, о скъпа, ударена тук пред очи ми, че ти не мога помогна, макар и разсърден, защото мъчно е да се противиш на Мълнииметеца Зевса. Нявга отидох на помощ, но за крака ме той хвана, па ме пое и изхвърли гневно през прага небесен — цял ден летях; а когато слънцето слезе на залез, паднах аз в Лемнос и в мене малко душа бе остала: после мъжете синтийци паднал ме наидоха тамо.»

Тъй рече той. И усмихна се лилиерската Хера и от сина си, усмихната, чашата взе със десница, той пък, наченал отдысно, напълни на всеки безсмъртен чаша със меден нектар, що гребеше из делва огромна. Смях несмълкаем се вдигна сред боговете блажени, като видяха Хефеста да куца и шета в двореца.

Тъй се на пир отдадоха цял ден до слънчевий залез и за сърце им не липсваха нито блюдата поравно, нито прекрасната лира, що Феб във ръка си държеше, ни сладкогласните музи, що се със песни редяха.

Ала когато залезе зрака на ясното слънце, всеки от тях си отиде в своя дворец да си легне, там, де Хефест многославний, що куца със двата си крака, всекиму дом бе направил с разум и сръчност велика. Тръгна и Зевс Гръмометец къмто леглото си, дето си отпочиваше сявга, щом сладкия сын го обори. Там той заспа. И до него заспа златотронната Хера.

ИЗ ПЕСЕН ВТОРА

ОДИСЕЙ БИЕ ТЕРСИТА

Мълком си всеки приседна и си стоеше недвижно. Само Терсит Хлевоустий още високо крещеше; носеше той във душа си думи безбройни, нередни, ала такива, които биха размели аргейци и със които без повод почваше свада с царете. Той бе най-грозен от всички, що се под Троя събраха: куц, кривоглед и прегърбен и рамена му превити близо отпред на гърдите, па и върхът на глава му остър нагоре стърчеше с редки космици по него. Най-зъл бе той към Ахила и Одисея, които с много обиди обсипа, ала сега той захули царя, Атрида божествен; а меднобронни ахайци страшно се нему гневяха, ала търпяха с сърца си. Викна той с думи обидни на Агамемнон Атрев: «Що се оплакваш, Атриде, що ти отново не стига? Шатри ли пълни догоре с мед и девойки безбройни, дивни девойки, които ние, ахайци, на тебе давахме пръв да избираш, щом като град завладеем. Или си гладен за още злато, що би го донесъл някой троянец из Троя — откуп за сина, когото аз или друг от ахайците бихме ти вързан довели? Или — за млада девойка, за да се любиш със нея и да я пазиш на скрито? Вожд си ти и не прилича само беда да докарваш на синовете ахайски! О вий, презрени ахайци, по-право, плахи ахайки! Я да си идем дома си с корабите си, а тоя да го оставим под Троя — сам да се с плячка нагълта, за да узнае дали сме нему тук с нещо полезни.

Днес той обиди Ахила — триж по-достоеен от него! — и присвои си момата, що му самичък задигна. Ала Ахил е отпуснат — няма веч гняв у сърце му. Иначе ти, о Атриде, сетен път би го обидил.»

Тъй Терсит люто кореше царя, пастира народен. Ала пред него застана в миг Одисей богоравний и като гневно погледна, люти му думи издума:

«Ой ти, бърбавко, Терсите, ти си ми меден вития, но замълчи и не драскай все да се караш с царете. Казвам ти, няма от тебе по-лош човек сред бойците, що с Агамемнон Атреев тука, под Троя, дойдоха. Спри за това и не викай все със царете на устни, стига ги с хули обсипва, връщане стига бълнува. Още не знаем наздраво зле ли, добре ли ще бъде, ако се върнем обратно, ний, синовете ахайски. Ти си ми седнал да хулиш тук Агамемнон Атреев, вожда народен — задето с много го дари даряват всички юнаци данайски: викаш си ти и кориш го. Но ще ти кажа аз тебе и ще го вярно изпълня: чуя ли нявга повторно както сега да бърбориш, то Одисею главата нека не е на плещи му и да ме вече не викат на Телемаха бащата, ако те мигом не хвана, па да ти смъкна самичък плаща, хитона и всичко, дето срама ти прикрива, да те позорно набия и да те пратя разплакан при платноходите бързи — тамо далеч от съвета.»

Тъй рече, па го със скиптър през рамената удари и през гърба. А Терсит се сви и във сълзи обля се. Кървава буца се вдигна в миг на гърба му под тоя удар от златния скиптър. Седна си той разтреперан, жално и тъпо погледна, па си сълзите избърса.

ИЗ ПЕСЕН ШЕСТА

ПРОЩАВАНЕ НА ХЕКТОРА С АНДРОМАХА

Като не наиде в палата своята любима невеста, Хектор на прага застана и на слугините рече:

«Хей, кървокоси прислужници, право на мене кажете, где Андромаха отиде, що от палата излезе?»

Мойте сестри ли да види, или снахите напети, в храма ли свят на Атина при всичките други троянки — милост да моли от страшната кървавокоса богиня?»

А пък ключарката пъргава тъй му тогава отвърна:

«Щом повеляваш, о Хекторе, право на тебе ще кажа: тя не е у сестрите ти, ни у снахите напети, ни пък във храма Атинин при всичките други троянки — милост да моли от страшната кървавокоса богиня. А си отиде в голямата кула троянска, защото чу, че троянци отстъпват пред буйната сила ахайска. Хе към стената нататък бързо се втурна тя, сякаш луда бе, а пък след нея дойката носи детето.»

Тъй му ключарката рече. И Хектор от къщи изскочи и през пошланите улици в същия път се възвърна. Мина през Троя широка и стигна той Скейските порти (трябваше тях да премине, та да излезе в полето) и срещу него завтече се в миг Андромаха невеста, щерката Еетионова, с многото булченско даре. (Еетион, що недавна тамо под Плакос гористий, в Тива подплакоска, беше на киликийци управник, щерка си даде — невеста на светлобронния Хектор.) Дойде тя тамо, а с нея пристъпи и кърва слугиня, що на гърдите си носеше крехко невръстно юначе,

рожда любима на Хектора, съща звезда лъчезарна.
Хектор детето зовеше Скамандри, а другите в Троя —
Астианакс: че едничък баща му забраняше Троя.
Той във детето загледа се и се безмълвно усмихна,
а пък до него възправена в миг Андромаха заплака,
па за ръка улови го и тъй му продума и рече:
«Клетни стопане, погубва те твоята храброст. Не жалиш
ти ни детето невръстно, ни клетата мене, която
скоро вдовица ще стана, че скоро, въз тебе стълпени,
ще те убият ахайците. А пък без тебе остана,
по-добре ще е за мене и аз да потъна в земята.
Щом тебе смърт те постигне, за мене веч няма утеха,
скърби ме само очакват; че нямам ни татко, ни майка.
Знаеш, че скъпий ми татка дивний Ахил го погуби,
като на пепел направи първия град киликийски —
високопортната Тива; Еетиона погуби,
ала го той не съблече, че се уплаши в сърце си,
а изгори го със всички бойни прекрасни доспехи
и му издигна могила, и брестове посадиха
тамо планинските нимфи, щерки на Зевса Гръмовник.
Имах аз братя седмина в бащини къщи високи,
те във един ден отидоха всичките долу в Аида.
Бързий Ахил богоравний ги всички в полето погуби
при белорунните агнета и тежкостъпни волове.
Майка ми, що бе царица на склона на Плакос гористий,
първом той тука доведе с другата плячка богата,
но я подире отпусна, че откуп несметен получи;
в нашите къщи свали я със своята стрела Артемида.
Хекторе, ти си ми днеска и татко, и майка любима,
брат мой едничък и още юначен и верен стопанин.
Имай ти милост, качи се на кулата и не оставяй
своето чедо сираче и млада невяста — вдовица.
Спри ти войските там, де е дивата смоква и дето
нашият град е достъпен и уязвими стените.
Три пъти там се опитват най-сърчаните ахайци,
сбрани край двата Аякса, Идоменея прочути,
покрай Атридите двама, та и храбреца Тидеев;
може би ги е насочил там някой вещ прорицател,
или пък тяхната смелост ги насърчава и води.»
А Шлемовеецът Хектор, великият Хектор, отвърна:
«Всичко туй мъчи мене, но срам ще е страшен, невясто,

срам пред троянци прославени и дългополи троянки,
ако далеко от битката като страхливец отбягна.
Туй и сърце ми не дава, защото съм свикнал да бъда
всякога храбър и в боя сред първи троянци да тичам,
светлата слава на татка и своята слава да пазя.
Зная аз харно в душата си и със сърце си усещам:
до ще денят и свещената Троя тогаз ще погине
заедно с царя Приама и цялото племе троянско.
И ме не плаши мен толкоз теглото на клетни троянци,
ни на самата Хекуба, ни пък на царя Приама,
та и на моите братя (тъй много и толкова храбри),
що във праха ще да паднат под меча на вражите войни
колкото твоите мъки, кога меднобронний ахаец
ще те подкара разплакана и ще те стори робиня.
И ще тъчеш ти тогава под чужда повеля във Аргос,
студна вода от Месенс или Хиперей ще да носиш,
искаш, не искаш, над тебе жестокия жребий ще те гне.
Някой тогава ще каже, зърнал как сълзи проливаш:
«Туй е жената на Хектора, който бе първи във боя
сред конеборци троянци, кога се те биха край Троя.»
Тъй той ще каже. И мъката — нова ще пламне у тебе,
като си спомниш стопана, що би те от робство избавил.
О, нека мъртъв ме по-рано скрие могилата гробна,
жив да не чувам вика ти и грабната теб да не видя.»
Тъй рече той и ръце си към своята рожда протегна,
ала вида на любимий му татка детето уплаши,
с писък то скри се у пазвите на пременената дойка,
че се боеше от блясъка, та и от конската грива —
зърнало как тя се вее страхотно по върха на шлема.
И се усмихнаха свидний баща и любимата майка.
В миг светлобронния Хектор отне от главата си шлема
и лъчезарен го сложи до себе си там на земята,
после целуна юначето и на ръце залюля го,
и се с молитва обърна към Зевса и всички безсмъртни:
«Зевсе и всички безсмъртни! О, дайте на моето чедо
като баща си да стане, прочут сред войските троянски,
личен по сила да бъде, Троя могъщ да владее.
Нека един ден да кажат, като от битка той иде:
«Тоя надмина баща си!» Нека врази да убива,
брони във кръв да донася, майци си сърце да радва!»
Тъй рече той и подаде на своята свидна невяста

милото чедо, и тя го притисна на пазви уханни
и се през сълзи усмихна; а Хектору жалба припадна,
та със ръце я погали и тъй ѝ продума и рече:

«Скъпа, недей да тъгуваш тъй много в сърце си за
мене —

против съдбата не може ме никой в Аида изпрати.
Казвам ти никога никой, ни храбрия, нито страхливий,
щом тука веднъжка роден е, не може съдбата избягна.
Ти отиди си във къщи и твойта си работа гледай,
гледай стана и вретеното, бди над слугините къдри
да не стоят, а войната — ще бъде тя грижа на всички
войни, родени във Троя, а най-веч от всички — на мене.»
Рече и шлема си гривест пое светлобронния Хектор,
а пък невястата драга потегли назад към палата,
като се често обръщаше, леейки сълзи безбройни.

ПЕСЕН ОСЕМНАДЕСЕТА

ИЗКОВАВАНЕ ОРЪЖИЕТО НА АХИЛА

Тъй се те борят в полето, подобни буйни огньове.
Но Антилох при Ахила бръз вестоносец отиде.
Найде го той до морето пред витите му кораби
да си премисля в душата туй, що се беше случило,
и да въздиша и дума във свойто сърце юнашко:
«Горко на мене! Защо ли пак дългокоси ахайци
тичат във страх низ полето, бягат към своите кораби.
Негли и мен боговете жребия зъл ще изпълнят,
дето го майка ми нявга мене откри и предсказа,
че наближи ли смъртта ми, от мирмидонци най-храбрий,
паднал под ръка троянска, белия свят ще напусне.
Вече без друго убит е в боя юначний Патрокъл!
Клетият! Аз му поръчах, напъна като отблъсне,
пак да се назад завърне, с Хектора да се не бие.»
Докато той си седеше с мисли такива в душата,
близо до него пристъпи синът на Нестор прочутий,
сълзи горещи порони, тежката вест му предаде:

«Горко, о сине Пелеев, ти ще от мене да чуеш
скръбна вест, що бе по-харно никога да се не чуе.
Няма го вече Патрокъл. Битка се води край голий
труп, че доспехите сне му сам шлемовецът Хектор.»

Тъй рече той. И Ахила облак от скръб го обгърна,
с двете си ръце той гребна пепел от черно огнище,
па си главата посипа, бяло си лице зацапа. —
И по хитона му дивен черната пепел полепна.
Сам той се просна грамаден, легна в праха на земята,
руса си коса оваля и я със ръце заскуба.
Пленничките им, които бяха с Патрокла довели,

писват от жалба сърдечна, припват навън из вратите
там при Ахила юначен, като си всички със длани
бият от мъка гърдите, а нозе им се подгъват.
А пък Антилох тъгува, сълзи горещи пролива,
стиска ръцете Ахилу (що в мъжко сърце ридае) —
страх го бе да не отреже Ахил със меча глава си.
Плачеше страшно юнакът. Чу го добрата му майка,
седнала във дън морето при престарелий си татко.
Викна и тя, та изохка и покрай нея се сбраха
вси nereиди, които бяха там във дън морето.
Дойдоха Талия, Главка, па още и Кимидока,
Халия с очи еленски, Спя, Низея и Тоя,
и Кимотоя, Актея, па още и Лимнорея,
па и Мелита, Иайра и Амфитоя, Агава,
Дота и Прота и още Феруса и Динамена,
Калианепра и още Дексамена, Амфинома,
па и Дориса, Панопа и Галатея прочута,
че и Неметра, Апсевда, та че и Калианаса,
дойдоха и Ианейра, и Ианаса, Климена,
с дълги коси Аматея, Орития и Маира,
та че пък още и всички, що бяха във дън морето.
Белия трем се напълни със nereиди и всички
биеха с ръце гърди си. Викна тогава Тетида:

«Чуйте ме, сестри богини, щерки на бога Нерея,
та като чуйте, да знайте що ми е мъка в сърцето!
Тежко и горко на мене, юнашка майка злочеста!
Аз съм си рожба добила, син и прекрасен, и силен,
най-пръв юнак сред юнаци. Той като стръкче покара,
па го отрастох, отгледах като фиданка в градина,
та го със вити кораби в Троя далечна проводих —
да се с троянци сражава. Няма да ми се завърне
нивга той в своята родина, в Пелеевите палати.
А пък дорде ми живее и гледа слънце как свети,
скръб го мори и не мога да му със нищо помогна.
Но нека ида да видя туй свидно чедо и чуя
що го е мъка слетяла, откак е далеч от боя.»
Тъй рече тя и напусна трема, а и те със нея
тръгват и сълзи проливат, и път им дават вълните
морски. А като достигат плодната земя троянска,
редом на брега излизат, там, де стояха безбройни
мирмидонските кораби леки, край царя Ахила.

Благата майка пристъпи при него, горко разплакан,
силно изхлипа, прихвана на свойто чедо главата
и като сълзи зарони, рече му с думи крилати:

«Що плачеш, чедо? Каква ти мъка сърцето налегна?
Казвай, не крий я. Нали ти сам Кронид вече изпълни
туй, що преди го бе молил, вдигайки ръце нагоре,
и останали без тебе, всички синове ахайски,
там до морето отбити, срам и обиди понасят?»

Тежко въздъхна и тъй ѝ Ахил бързоноги отвърна:

«Майко, така е — изпълни всичко туй Кронид за мене.
Как да се радвам обаче, като загина Патрокъл,
свидния другар, що тачех най-вече от всички и който
скъп ми бе като живота? Аз го загубих. И Хектор,
който го уби, свали му оръжието прекрасно,
що боговете Пелею дали са във дар божествен
в оня ден, кога невяста на смъртен мъж те дарили.
Как не си, майко, остана сред богините в морето,
как не си Пелей намери смъртна жена за невяста!
Нямаше днеска да страдаш с мъка безкрайна в сърцето,
като загине сина ти, когото не ще дочакаш
пак да се в къщи завърне, че ми сърцето не дава
аз да живея и ходя между мъжете, додето
Хектор, от мене ударен, жива душа не издъхне
и тъй смъртта на Патрокла Менойтиада изкупи.»

Сълзи Тетида порони и му тогава отвърна:

«Малко дни ще ми живееш, чедо, след туй що говориш,
че подир Хектор — веднага и тебе смърт ще постигне.»

А пък Ахил бързоноги тежко въздъхна и рече:

«В тоя миг нека погина! Че не можах да помогна
на другаря си погубен. Далеч, далеч от родина
падна той, лишен от мене, що бих го от смърт закрилил.
Нека сега се не върна в моята мила родина,
че не спасих ни Патрокла, ни другите си другари,
дето ги тамо безбройни дивния Хектор погуби.
Лишен товар на земята, седнал съм аз край морето,
а няма в битка по-храбър сред меднобронни ахайци,
ала в съвета пък има други по-добри от мене.
Да се провали враждата сред богове и човеци,
та че и гнева, що прави мъдрия бесен да стане:
тоя гняв, който е много по-сладък от мед, що капе,
расне човеку в гърдите подобно на дим пожарен.

Тъй разгнѣви мѣ и мене цар Агамемнон войвода.
Но нека, макар и скръбни, туй, що е било, забравим,
нека в гърди си сърцето пред тая беда смириме.
Аз тръгвам сега да найда Хектора, що ми погуби
днес една глава любима, па нека умра, когато
Зевс и другите безсмъртни решат туй да се изпълни.
Даже Херкулес могъщи, и той смъртта не убягна —
макар че беше тъй свиден богу Крониду Олимписки,
смири го накрай съдбата и гнева кобен на Хера.
Тъй и аз, ако и мене такъв е жребий орисан,
ще легна мъртъв. Но днеска слава пресветла ще грабна
и ще накарам троянки и пълногръди дарданки
с двете си ръце да трийт бистрите сълзи от своите
румени бузи и сетне дълбоко да ми въздишат
и да познаят, че вече от дълго аз се не биях.

Не ме ти спирай от обич — не можеш да ме раздумаш.»

И му отвърна тогава среброногата Тетида:

«Правдата, чедо, говориш: защото не е безчестно
от морните си другари кобната смърт да отбиеш.
Но твоите китни доспехи и лъчезарни, и медни,
днеска са те у троянци, и шлемовеецът Хектор
на плещи ги е надянал, и горд е със тях. Но мисля —
дълго не ще им се радва, че веч е близко смъртта му.
Ала ти не се намесвай във тия битки страхотни,
преди със очи да видиш, че тук съм дошла отново.
Аз ще се в зори завърна, кога слънцето изгрява,
ще ти донеса доспехи от бога майстор Хефеста.»

Тъй като рече Тетида, бърже сина си остави,
па се обърна и каза на своите сестри богини:

«Вие се сега нирнете в ширната гръд на морето,
при татка, морския старец, в родни палати идете
и разкажете му всичко. Аз пък на Олимп високи
ще ида при бог Хефеста, славния майстор — да видя
ще ли даде на сина ми бляскави, дивни доспехи.»

Тъй рече тя. И веднага те под вълните се скриха,
а сребронога Тетида къмто Олимп се отправи,
да донесе на сина си обичен дивни доспехи.

Дорде я нозе носеха към Олимп, долу ахайци
бягаха с крясък ужасен пред Хектор войноубиец,
та до бързите кораби и до Хелеспонт опряха.
Ала не бяха извлекли ахайци с китни ногавци

извън стрелите мъртвеца — Патрокла, другар Ахилов,
и стигаха го отново хората, че и конете,
та че и Хектор Приамов, бърз като огън небесен.
Трижди му хваща краката сам лъчезарният Хектор,
дърпаше да го отмъкне и към троянци ревеше,
три пъти двата Аякса, от страшна сила обзети,
от мъртвеца го отбиха. Но пълен с вяра и сила,
той ту се втурва стремглаво в битката, ту пък отново
спира и вика гръмовно, ала назад не отстъпва.
Както от крава убита полски пастири не могат
да махнат лъва разпален, когато гладът измъчва,
тъй не можеха и тамо двамата храбри Аякси
Хектора, сина Приамов, от мъртвий труп да отпъдят.
И Хектор би го отвялякъл, покрил се би той със слава,
да се не бе при Ахила притекла, тайно от Зевса
и от другите на Олимп, Ирис със нозе на вихър,
за да го вдигне на битка; че там я Хера проводи.
Спря се тя близо до него и рече с думи крилати:

«Вдигай се, сине Пелеев, най-страшен между мъжете,
тичай да браниш Патрокла! За него битка страхотна
пред корабите се води. И те се тамо погубват —
ахайци, като закрилят голия труп на Патрокла,
а пък троянци безмерно желаят да го отмъкнат
във Троя, гняздо на вихри; най-много Хектор пресветъл
да го отвлече жадува. Него го сърце подбужда
главата да му откъсне и да я на колѣнабие.
Стига си лежал, вдигни се! Тебе ще срамът да падне,
ако на псета троянски плячка би станал Патрокъл,
твой ще да бъде позора, ако осквернят трупа му!»

И Ахилес бързоногий тъй и тогава отвърна:

«Кой бог те, Ирис, богиньо, вестница при мен проводи?»

И му продума тогава Ирис със нозе на вихър:

«Прати ме Хера богиня, чутната жена на Зевса.

Ни Зевс на трона високи ме знае, нито пък други
от боговете, що владат на Олимп, във сняг загърнат.»

И Ахилес бързоногий тъй отвърна и рече:

«Как да отида във боя? В плен са там моите доспехи
и мойта майка любима не дава на бой да тръгна,
преди със очи да видя тя да се при мен завърне;
че обеща от Хефеста мен тя доспехи да вземе.
И аз не зная чии ли доспехи трябва да туря,

ако не бъде щита на Аякса, син Теламонов.
Ала и той се намира между първите редици
и там вразите убива заради мъртвий Патрокла.»

И му отвърна тогава Ирис със нозе на вихър:

«Знаем ний харно, че твоите доспехи врагът ги има.
Ала иди във окопа и покажи се на всички,
дано от ужас пред тебе троянци боя прекъснат,
та да си дъха поемат храбрите войни ахайски,
що изнемогват; и малко почивка в боя да има.»

Тъй като рече, изчезна Ирис със нозе на вихър,
пък Ахил, свиден на Зевса, се дигна и в миг Атина
силни му плещи забрани със щит, от ресни обкръжен,
и край глава му направи — тази най-дивна богиня —
злат облак, а пък от него ален плам стори да блика.
Както от някой град-крепост се дига дим във небето
над синкав остров далечен, що е във вража обсада
и дето цял ден бойците вън от града си излизат
и водят битка страхотна, а като слънце залезе,
запалват клади безбройни и пламъкът се издига
ясен нагоре в небето, за да го видят съседи,
та със своите кораби в боя на помощ да дойдат,
тъй на Ахил от главата пламък се нагор вишеше.
Спря той навън от стената, в окопа, но се не смеси
с ахайци и тъй зачете майчини мъдри съвети.
Спря, па извика. И нему откликна далеч богиня
Атина. И сред троянци страшна бъркотня настана.
Тъй както откъм вразите, дето град някой обсаждат,
гръмва гласът на тръбата, що вести гибел и ужас,
тъй гръмна тамо тогава гласът на внука Айаков.
И като чуха троянци медния глас на Ахила,
смут им обхвана сърцата. Конете с гриви прекрасни
назад се мигом възвиха, че усетиха бедата.
Уплашиха се колари, зърнали плама да грее
неугасим и страхотен над главата на Пелида,
плама, дето го запали синеоката Атина.
Три път тъй над окопа извика Ахил гръмовно,
трижди хукваха в безреда съюзници и троянци.
И загинаха тогава дванайсет бойци най-лични —
едни от своите копия, а други там под колите.
А пък ахайци извличат извън стрелите Патрокла,
на носилка го поставят. Край него свидни другари

стоят и плачат. Ахил пък, що подире им вървеше,
сълзи горещи зарони, като си видя другаря
да лежи там на носило, от медта остра пронизан.
Той бе го него проводил с конете и със колата
в страшната битка и вече жив не го тука посрещна.
А Хера с очи еленски ясното слънце накара
по-скоро да се завърне във океана неспирен.
И то си легна тогава, и меднобронни ахайци
спряха схватката ужасна, та и битката всеобща.

От своя страна троянци подир битката страхотна
се изтеглиха, пуснаха от колите си конете,
па се на съвет събраха, преди вечеря да дирят.
Прави съвета държаха, не посмя никой да седне,
всекиго страх бе обхванал от появата на тоя,
що се бе дълго отлъчил от тая война тъжовна.
И Полидамас премъдри, син на Пантоя, начена
да им говори; той само виждаше що бе, що иде.
Той беше другар на Хектор — във една нощ се родиха,
но той бе силен в словата, а Хектор пък на мъждрака.
Като им добро мислеше, той заговори и рече:

«Мъдро съдете, другари, защото аз ви приканвам
във града сега да идем, да не чакаме зората
край корабите в полето, че сме далеч от стените.
Докато тоя мъж беше сърдит на дивний Атрида,
лесно ни беше тогава бой да се бием с ахайци.
И аз се радвах, че ний сме близко до брега с надежда
да вземем тия кораби, що ги вълните люлеят.
Сега се много страхувам от бързоногий Пелида.
Както е буйно сърце му, той сега не ще да иска
да стои тука в полето, където ние с ахайци
наполовина делиме тежката дан на войната,
а ще се бий за града ни, та и за наште невесты.
Хайде във града да идем, вярвайте мене, така е.
В тоя миг нощта възпира бързоногия Ахила,
но ако той ни намери, че сме пак тука остали,
утре, кога се завтурне с мъждрака, всеки тогава
харно ще да го познае. И оня, който избяга,
стигна ще в Троя свещена, но много от нас ще станат
плячка на орли и псета. О, дано това не чуя!
Ако пък, макар и с болка, моите съвети изпълним,
ще спим нощес на площада в бойна готовност, а Троя

ще да я пазят кулите, та и вратите, снабдени
отвътре с дълги пречници на яки, гладки дървета.
А утре, щом се разсъмне, в бойни доспехи ще идем
на кулите и тежко му, ако той рече тогава
от корабите да дойде, за града с нас да се бие.
Той ще се назад завърне, след като харно претрепе
своите коне хранени във бяг напразен край Троя,
не ще му сърце достигне вътре във Троя да влезе
и преди да я разруши, псета глава му ще ръфат.»

А Хектор шлемовеецът гневно погледна и рече:
«Полидамасе, туй, дето го казваш, мен се не нрави.
Ти искаш да се оттеглим и в града да се затворим.
Не се ли вече насити да седиш в кули затворен?
Нявга за Троя велика смъртните хора отвредом
казвах, че е богата със мед и злато ковано;
сега туй скъпо имане от домовете изчезна;
много богатство отиде във Меония прекрасна
и във Фригия за продан, откак се Кронид разсърди.
И днес, когато ми даде Зевс да нанесе победа
пред корабите и хвърля ахайци тук до морето,
безумен ти, не изнасяй такъв съвет пред народа.
Никой не ще те послуша и аз не ще го допусна.
Но хайде, чуите, що казвам, и подигнете се всички.
Вземете сега вечеря на бойна нога, в редици,
и помислете за стражи, и всеки поред да пази.
А кой за своето богатство е твърде много загрижен,
нека го събере и даде за общо да се разходва —
по-добре да го прахосат троянци, а не ахайци.
Пък утре, щом се разсъмне, отново в бойни доспехи
ще почнем битка жестока покрай витите кораби.
И щом край тях се е дигнал отново Ахил божествен,
тежко му, ако поиска да се сражава, че няма
да го отбягна във боя, но ще пред него застана —
слава голяма да грабне или той, или пък Хектор.
Арес е общ и убива ту тоя боец, ту оня.»

Така им Хектор издума. С вик одобриха троянци.
Безумци, на тях ума им взе го Палада Атина,
та одобриха Хектора, що каза думи злокобни,
не чува Полидамаса, що мъдър съвет изрече.
И вечеряха тогава във строя. А пък ахайци
цяла нощ тамо Патрокла оплакват, като ридат.

Най-първи Пелид начена, като извика и сложи
страшни си ръце на своя скъп другар върху гърдите
и горко, горко заплака. Както лъвът къдрогриви,
чиито малки лъвчета е някой ловец задигнал
в гъстата гора, а той е пристигнал късно отчаян,
та тича пряко долове да търси диря човешка —
дано я нейде намери, че гняв го стръвен изгаря,
тъй Ахил с тежки въздишки на мирмидонци продума:
«Богове! Празни одумки във оня ден аз изрекох,
като уверих юнака Менойтия във палата,
че ще във Опус да върна сина му славен, преславен,
след като Троя събори и плячка във дял получи!
Уви, Кронид не изпълва всеки кроеж на човека!
Дял ни е двама с кръвта си една пръст ний да обагрим —
пръстта на Троя; защото и аз не ще се завърна,
не ще ме срещне във къщи старецът Пелей яздачът,
нито майка ми Тетида, а в тая пръст ще остана.
Но щом ще дойда, Патрокле, по-късно аз под земята,
не ще се простим, додето не сложа тука главата
и доспехите на Хектор, твойт убиец прославен.
Пред твойта клада най-първо на двайсет знатни троянци
главите ще да отрежа — от гняв, че тебе убиха.
А ти ще лежиш пред мене тук при витите кораби
и покрай тебе троянки и пълногръди дарданки,
що сме двамина отвлекли със сила и със мъждраци,
като сривахме богати градове в битка юнашка,
денем и нощем ще плачат, сълзи горещи ще ронят.»
Тъй рече, па на другари повели Ахил божествен
голям триножник да сложат над огъня, та по-скоро
Патрокла те да омият от кръвта, що го покрива.
И те триножник със купел на буен огън поставят,
като му вода наливат, слагат дърва и подпалват.
Пламък обхваща корема на съда и той се стопля.
А пък щом вече възвира в бляскавий медник водата,
тогаз мъртвеца изкъпват, с гъсто го масло намазват,
а пък раните запълват със балсам деветгодишен,
па го на одър поставят, с ленено платно покриват
от глава, че до нозете и със бял покров отгоре.
И мирмидонци тогава край бързоноги Ахила
цяла нощ там за Патрокла жалиха, та па ридаха.
Зевс пък продума на Хера, нему сестра и невеста:

«Най-сетне успя, достойна Херо, с очи на юница, като във боя въввлече бързоногия Ахила.

Бих казал — ти си родила къдравокоси ахайци.»

И му отвърна тогава Хера с очи на юница:

«Крониде страшен, престрашен, какви ми думи говориш?

Човекът, който е смъртен и толкоз мъдрост не знае,

и той успява да стори на други туй, що поиска.

Как аз, която се казвам, че съм най-първа богиня,

два пъти първа: по родство и затуй, че ме наричат

жена на тоя, що владее над боговете безсмъртни,

как да не бива сърдита зло на троянци да сторя?!»

Тъй помежду си те двама думаха думи такива.

А сребронога Тетида стигна в дома на Хефеста,

дом лъчезарен, нетленен, пръв сред олимписки палати,

бронзов дом, който самичък хромия бог си направи.

Свари тя тамо Хефеста край духалата да шъта,

потен, забързан да прави двадесет чудни триножки,

що ще стоят във палата покрай здравите основи.

Той колеленца от злато им под краката постави,

та да отиват самички на боговете в съвета

и да се връщат дома му — чудо за показ и приказ.

Бяха те вече готови, липсваха още еднички

дръжките с дивна украса — клинци за тях той ковеше.

Докато тъй бе улисан във тия неща изкусни,

там сребронога Тетида влезе, към него пристъпи.

Зърна я, срещна Харита, със лъскавата забрадка —

хубавицата, която богът си взе за невеста.

Хвана я тя за ръката, па заговори и рече:

«Скъпа Тетидо, богиньо във дългопола одежда,

що ни в палата ти идеш? До днес не бе ни почела.

Но пристъпи по-навътре, за да ти сложа гощавка.»

Рече тъй, па я поведе най-достойната богиня

и я накара да седне на трон прекрасен, нашарен

с клинци от сребро ковано и за нозете — подставка.

Сетне повика Хефеста, чудния майстор, и рече:

«Хефесте, ела напреде; нужен си нещо на Тетис.»

А хромоногия майстор тъй и тогава отвърна:

«О, във дома ми дошла е почитна, лична богиня,

що от беда ме избави, кога ме хвърли далеко

моята майка жестока, дето тогава поиска

куция мене да скрие. Много бих теглил в бедата,

да ме не бяха приели на своите гърди Тетида и Евронима — чедата на Океана неспирен.

Там при тях девет години във пещерата дълбока

куп гиздила аз направих: пафти и гривни ковани,

пръстени, та и гердани, а Океанът безкраен

пееше широм край мене с ленни талази. И никои —

ни боговете знаяха, нито пък смъртни човеци,

знаеха само сестрите, що от беда ме спасиха.

Тетис е днес във домът ни и дълг е сега на мене

да се отплатя на тая богиня с плитки-смокове.

Ала ти сложи пред нея сега гощавка богата,

докато аз духалата и сечивата поскътам.»

Рече неродът задъхан, наковалнята остави,

па закуцука и бърже схванати крака задвижи.

Той духалата отмахна от огъня, па затвори

в сребърна ракла и всички сечива, що бе разхвърлял.

Сетне си с гъба избърса навред лицето, ръцете,

силната шия и още своите гърди космати,

дреха облече и взе си скиптъра як, па излезе

тромо, а по знак от него от две го страни крепяха

две прислужници от злато като две живи девойки.

Имаха разум те в себе, имаха глас, па и сила,

а боговете и сръчност за работа им дариха.

Те сега двете служеха на бога, а той пристъпи

близо, де беше Тетида, па на трон шарен приседна,

хвана и тогаз ръката и тъй продума и рече:

«Скъпа Тетидо, богиньо във дългопола одежда,

що ни в палата ти идеш? До днес не бе ни почела.

Думай що искаш. Сърце ми да го изпълня ме кара,

щом мога да го изпълня и щом е нещо възможно.»

Сълзи зарони Тетида и му тогава отвърна:

«Има ли друга, Хефесте, сред богините олимписки,

да е понесло сърце и толкова скърби и мъки,

с колкото мъки обсипа Зевс Кронид мене злочеста?

Той от вси морски богини мене със човек обручи,

сътс Айакида Пелея, и аз делих му леглото,

все против себе покорна. Днеска, налегнат от старост,

тъжен лежи той в палата. Но друго пък ме постигна.

Даде ми Зевс да добия свиден син и да откърмя

най-пръв юнак сред юнаци. Той като стръкче покара,

па го отрастох, отгледах като фиданка в градина,

та го със вити кораби в Троя далечна проводих —
да се с троянци сражава. Няма да ми се завърне
нивга той в своята родина, в Пелеевите палати.
А пък доде ми живее и гледа слънце как свети,
скръб го мори и не мога да му със нищо помогна.
Млада девойка в награда нему ахайци избраха,
ала я взе от ръце му цар Агамемнон могъщия.
Мъка за нея гризе му сърцето. А пък троянци
при платноходите вити всички ахайци стесниха
и ги навънка не пушат. Него го старци аргейски
молиха и му даваха бляскави дари безбройни.
Той им обаче отказа да ги от разгром избави.
Ала облече Патрокла в своите бойни доспехи,
па го във боя проводи заедно с войска голяма.
Цял ден се биха бойците все покрай Скейските порти.
И разрушили би Троя в тоя ден, ако не беше
Феб между първи редици убил Патрокла юначен,
що беше бич за троянци, и Приамида прославил.
Днеска пред твоите колени дойдох аз да те помоля —
моя син, тъй кратколетен, със щит и шлем да даруващ,
с броня и китни ногавци, със прилепнали подвезки.
Нему му всичко пропадна с верния другар, погубен
там от троянци. И скръбен лежи той днес на земята.»

Тъй и тогава отвърна куцийт майстор прославен:
«О, успокой се и нека туй ти сърцето не грижи.
Де да бих могъл тъй лесно от смъртта зла да укривя
твоя син тогаз, когато сетний му миг ще настане,
както е лесно да има дивни доспехи, които
ще да изпълват с почуда смъртния, що ги погледне.»

Тъй рече, па я остави, при духалата отиде,
в огъня пак ги насочи и повели им да духат.
В двадесет пещи тогава взеха те всички да духат,
почнаха те да изкарват струя разпална, неравна,
буйна, когато той бърза, слаба, когато не бърза —
де както богът желае и работата изисква.
Мед несломима той хвърли в огъня, та и олово,
злато безценно и още сребро, па тури най-сетне
той наковалня голяма върху дръвника и хвана
тежък чук в яка десница, а във левица — клещите.
Най-първо взе, та направи щит, и грамаден, и крепък,
и украси го отвъде, и изкова му кръжило,

тройно, блестящо, па сетне сребърен му ремък постави.
Пет плочи бяха споени — туй бе щитът, а отгоре
с мъдро изкуство той сложи чудна богата украса.

Изобрази той земята, после небето, морето
и неуморното слънце, и пълноликия месец,
та и звездите безбройни, що небосвода окичват:
сложи Плеада, Хиада и Ориона могъщи,
Малката мечка, която още наричат Колата,
що обикаля на място, гледа как грей Ориона
и се едничка не къпе във океана прозрачен.

После направи два града, китни и пълни със хора.
В първия град се разнасят пиршества буйни и сватби.
Тука извеждат невеста и със запалени факли
пряко града се отправят, пеейки сватбени песни,
кръшно младежи играят и посред тях се разнасят
звуци от флейти и цитри, а пред вратите крайпътни
стоят си прави жените, па им се дивят и радват.

Там пък площада съборни пълн е с люде стълпени,
свада се тамо решава — двама се души препират.
Първият казва, че дал е откуп за мъжа убити,
вторият вика пред всички, че не е нищо получил.
Двамата искат да свършат своята тъжба пред съдник.
Хора — надве, пък викат и двете страни подкрепят,
а глашатаи мирят ги. Старците седят си тамо
на камък чудно изгладен, във кръг свещен наредени.
После те вземат тояги на гръмогласни викачи
и се възправят, и редом всеки си думата каза.
Сложени пък на средата, чакат два златни таланта,
за да се паднат на оня, който е правдата казал.

Другият град пък обсаждат две войски, що ми светлеят
с тежко оръжие. И тия, що са отвънка, се чудят
да разрушат ли, или пък да поделят с враговете
всички богатства, които китният град е заключил.
Но се ония не вдават — и за засада се готвят.
Бранят стените отгоре техните свидни невести,
техните дребни дечица, а помежду им и старци.
Те се отправят, начело е буйний Арес и Атина —
двамата цели от злато, че и във златна премяна;
хубави, та и левенти, както безсмъртните биват,
те отдалеко се виждат, а пък бойците са дребни.
Стигнаха място, що смятат, че за засада е сгодно,

там до реката, где има стар водопой за стадата, спират се те и залягат, с бляскава мед обковани. После изпращат напреде двама бойци съгледвачи, за да следят за овцете и виторогите бици. Скоро и те се задават; следват ги двама овчари, свирят си с медни кавали, нищичко те си не знаят. Щом ги съзират, че идат, скритите войни дотичват, бързо избиват стадата от витороги волове и белорунни овчици, та и овчарите двама. Ала тогаз враговете, що на съвет са събрани, чуват голямата врява там при стадата и бързо леки коне си възсядат и мигновено пристигат. Те по брега се разпръсват, бой край реката започва и враговете си мятат копия, с мед обковани. А посред тях са Раздорът, Смутът и кобната Гибел — хванала воин пронизан, та че и друг незасегнат, влачи тя пряко борбата мъртъв боец за нозете, дрехата пък на плещи ѝ с кръв е човешка покрита; срещат се те и се бият, както човеците смъртни, и към страните враждебни мъртвите войни отвлечат.

После той угар изписа, нива и тлъста, и мека, ширна и трижди орана. Много орачи из нея, карат ралата, обръщат, шарят насам и нататък. Щом те обърнат и после слога на нивата стигнат, идва човек и веднага дава им чаша голяма с медено вино червено; те към браздата възвиват, жадни по-скоро да стигнат края на тучната нива. И зад гърба им земята, макар от злато, чернее (чрез едно чудно изкуство), сякаш е нива орана.

После изписа той нива с едра пшеница и в нея женат жетвари, що имат сърпове остри в ръце си. На постатта, по земята падат безбройни ръкойки, а пък връзвачите вече други на снопи завързват. Трима от тях са далечко. Но неуморни дечица сбират им тежки ръкойки, носят ги в своите прегръдки, и ги натрупват. Сред всички с радост в ръце е застанал на постатта домакинът, мълком опрян на тояга. А под дъба недалече вестници гозба приготвят — едър са юнец заклали и го секат. А жените бяло си брашно замесват — гозба за морни жетвари.

Сетне той взе, та направи хубаво лозе от злато,

лозе от род натежало, от сладки черни гроздове; всяка е лоза подпряна със яка сребра подпора. С тъмен го ров той обкръжи, па и с ограда оловна, и къмто него остави само едничка пътека, за да си вървят из нея по виноберма носачи. Тамо момци и девойки със нежни мисли в сърцата в плетени кошни отнасят меденосладки гроздове. А помежду им детенце със сладкогласна китара свири им свирня игрива, с ясно си гласче напява хубава песен за Лино, те пък му дружно пригласят и се провикват, и пеят, и ситен танец разтропват.

Сетне изписа той стадо от дългороги волове, що ги от злато направи, та и от бяло олово. С рев те из гражда се втурват и се на паша разтирят покрай реката гръмлива с гъсти тръстики край нея. Четири златни пастири с юнците дружно пристигат, девет пък псета големи с бързи ги нозе догонват. А на чердата начело до два ми лъва страхотни едър са бик уловили — той реве, те го отнасят, а пък пастири и псета право към тях се насочват. Ей лъвовете разкъсват бичата кожа дебела, черни му кърви изпиват, бели утроби поглъщат. Всуе ми тичат пастири, всуе си псета нащекват, псетата не щат да хапят, ами се назад повръщат, близо застават и лаят, пак да отскокнат готови.

Сетне Хефест хромоногий китна долина изписа с пасбище в нея голямо за белорунни овчици, па и кошара, и ясли, та и колиба покрита.

Сетне ми Хефест прочутий с дивно изкуство изписа хоро такова, каквото сбра нявга в Кнозос обширний сам Дедал за Ариадна с дългите плитки от свила. Тамо ми кръшно играят момци и моми избрани, едни си други ръцете в свити пестници обхващат. С тънки са була момите, а пък момците юначни — със дивноткани наметки, що като елей светлеят — с китни са венци момите, а пък момците юначни, на сребрен ремък през кръста — мечове златоковани. Те се ту леко завтичват, с пъргави нозе завъртват, както приседнал грънчарин своето колело прихваща и си го бързо завъртва, за да опита върви ли, ту пък се спущат в редици, право ми едни пред други.

Много са хора събрани покрай туй хоро весело
и му се дивят, и радват; наред тях певец божествен
пей и си с цитра приглася, а пък двамина смешници
по песента му подкачат и се въртят във средата.

Най-сетне богът изписа и Океана безкраен,
като го сложи по края на щита чудноковани.
А пък след като направи щита и голям, и тежък,
направи той на Ахила и броня, от жар по-светла;
направи и шлем за него, работа дивна, изкусна,
що на главата прилепва, и връх от злато му сложи,
направи му и ногавци от листи гъвка олово.
Щом доспехите завърши куцийт майстор прославен,
дигна ги той и положи пред майката на Ахила
и тя от Олимп заснежен като сокол се завтурна,
носейки дара Хефестов — лъчезарните доспехи.

ПЕСЕН ДВАДЕСЕТ И ВТОРА

ДВУБОЯТ МЕЖДУ АХИЛА И ХЕКТОРА

Тъй там троянците бягаха като елени към Троя
и край стените облеgnати, бършеха потни чела си
и със вода бистроструйна си лютата жажда гасяха,
а пък ахайци, издигнали щитове яки до рамо,
идеха къмто стените. И ето съдбата накара
Хектора сам да остане пред Троя, при Скейските порти.
В туй време Феб се обърна и тъй на Ахила продума:
«Що ме, о сине Пелеев, с нозете си бързи преследваш —
що ти, кой смъртен роден си, по мене, безсмъртния, тичаш?
Видно е, ти не позна ме, че бог съм, затуй тъй беснееш.
Сякаш забрави троянци, що сам ти във бягство обърна:
те във града се затвориха, ти пък се тука отплесна.

Няма ти мен да убиеш — не съм на смъртта аз подвластен.»

Люто разсърден, отвърна му тъй Ахилес бързоногий:
«Ти, Далномерецо, сбърка ме и от града отклони ме,
ти, сред безсмъртните най-лоший! Иначе още мнозина
гризали биха земята, преди да достигнат до Троя.
Слава велика отне ми ти днеска, о Феб Аполоне,
леко спаси ти троянци, че бъдна те мъст не засяга.

В моята сила да беше, въздал ти бих, както прилича.»

Тъй рече, па се извърна, горд и напет, и се втурна
право към Троя, тъй както жребца, спечелил награда,
леко се втурва с двуколката и се разкриля в полето.
Тъй Ахил движеше бързо своите крака и колени.

Първи там стария цар Дарданид Ахилеса съглежда
как той лети през полето във медни доспехи и свети —
също звездата, що есен сред звездния рой се издига
и в мрачините вечерни с лъчи ясноструйни светлее

(тази звезда назовават я кучето на Ориона,
тя е от всички най-светла, ала е лоша поличба
и на злочестите смъртни огнена жегва вещае):
тѣй въз гърдите на втурнатий воин металът блестеше.
Старецът жално застана, издигна ръце си нагоре,
биеше с длани главата си и като плачеше гласно,
молеше свидний си син, а той, от желание пламнал,
чакаше тамо пред портите в бой със Ахила да влезе.
Длани протегна Приам и със жални му думи продума:
«Хекторе, чедо любимо, не чакай тогава човека!
Сам, от другари отлъчен, ти скоро смъртта си ще наидеш,
паднал, надвит от Ахила, що много по-як е от тебе!
О, да го би боговете, жестокия, толкоз милели,
колкото аз го милея, скоро, прострян, би го яли
псета и птици и мъката литнала би от сърце ми!
Той, що отне ми тѣй много юначни чедва, що продаде
някои в чуждите острови, други пък в боя погуби!
Вече в града сред троянци моите очи не намират
ни Ликаона юначен, ни Полидора — чедата,
що ми роди Лаотоя, най-дивна между жените.
Но ако в плен те живеят, ний ще ги сетне откупим
с мед и със злато ковано — има доволно в палата:
много на щерка си даде старий Алтей, знаменитий.
Ако пък вече са мъртви в мрачния дом на Аида,
горко на мен и на нея — двамата, що ги родихме!
Ала войските троянски бързо ще тях да прежалят,
ако ми мъртъв не паднеш ти, усмирен от Ахила.
Скрий се, о сине, във Троя, за да ми браниш троянци
и дългополи троянки! Недей ти Ахилу предлага
случай за слава голяма, недей си живота погубва!
Имай ти милост към мене, клетия, що те съветвам,
мене, когото на старост люто Кронид ще погуби,
като ми първом изпрати мъки безбройни и видя
моите момчета избити, всички ми щерки пленени,
опустошени покои и във борбата страхотна
дребни дечица от люлки хвърлени върху земята,
а пък невести — в ръцете на стръвни алчни ахайци.
Мен пък последен на прага, след като някой удари
с копие медно сърце ми или ме стрела пониже
и ми душата отнеме, псетата ще ме разкъсат —
псетата, що съм охранил тежки ми порти да пазят —

и от кръвта ми ще пият, и побеснели тогава,
те ще пред пруста да легнат. . . Момку, убит от Ареса,
в боя пронизан, прилича тѣй да лежи на земята,
ако и мъртъв, у него всичко е още прекрасно.
Но оскверняват ли псета тяло на старец убити,
с бели коси на главата, та и със брада сребриста —
няма за клетки човеци по-жалка гледка от тая!»

Тѣй му се молеше стареца, скубейки къдри от своята
бяла глава — ала Хектору бе непреклонно сърцето.
Викна тогава и майката, бистри си сълзи зарони,
пазви разтвори и майчина гърд със десница показа
и му, във сълзи потънала, думи крилати продума:

«Хекторе, чедо рождено, имай ти почит към тая
гърд и смили се над мене! Спомни си как нявга със нея
твоя плач, рожбо любима, смирявах и бий се със тоя
враг, ала тук от стените, а вънка го сам не посрещай!
Че ако би той, жестокият, да те убие, тогава
няма, о чедо рождено, да мога на смъртното ложе
да те оплача ни аз, ни твоята китна невеста,
а край далечните кораби псетата теб ще разкъсат.»

Думаха тѣй просълзени, молиха много те своя
обичен син, ала Хектор бе със сърце непреклонно —
чакаше той Ахилеса, що приближаваше страшен.
Тѣй както змееят планински, пасъл от билки отровни,
в свойто леговище чака близкия пътник и вий се
там, и запален от ярост, мята разискрени взори,
тѣй Хектор, пламнал за битка, там непреклонен стоеше.
Там до издадена кула, опрял своя щит лъчезарен,
тежко въздъхна и рече си той във сърцето юначно:

«О, ти, беда безизходна! Да вляза в града през вратите,
Полидамас ще ме първи тогава със укор посрещне —
той, що ми рече да върна обратно във Троя войските
в страшната нощ, през която се дигна Ахил богоравний.
Аз не послушах, а щеше безмерно по-умно да бъде!
Но като вече погубих войските със мойто упорство,
срам ме е мен от троянци и дългополи троянки —
че ще ми каже там някога някой от мен по-негоден:
«Хектор войските погуби, че в своята се храброст излъга.»
Тѣй ще ми кажат. Затуй ще е много по-харно за мене
днеска напред да вървя — да убия Ахила, или пък
сам под стените на Троя в двубоя със слава да падна.

Ала пък що — ако сложех и шлем, та и щит на земята,
па да си остро то копие там на стената облегна
и да посрещна тогава безукорний син на Пелея,
да обеща, че ние ще върнем Атриду Елена,
що ни войната докара, ще върнем и всички богатства,
що Александър донесе с дълбоките кораби в Троя,
и същевременно, свръх всичко, ще поделим със ахайци
всичките други богатства, що крие великата Троя?
И ако свържех отпосле с клетва троянските старци —
да разделят, без укриване, всичко на две половини,
колкото и многоценни богатства града да загръща...
Ала защо ли сърце ми с тия се мисли залъгва!
Няма да ида да моля, не ще ме и той пожалее,
ни ще ме чуе за нещо, но щом си доспехите смъкна,
мигом той ме, беззащитния, като жена ще убие.
Та па сега и не иде — да седнем на разговор двама,
както на камък под осена млада девойка и момък;
млада девойка и момък един се със друг разговарят,
а пък за нас ще е най-харно в бой да се хвърлим и видим,
колкото може по-скоро, кого Зевс дари ще с победа.»

Тъй той замислен стоеше. А пък синът на Пелея,
страшно на дясно си рамо копие тежко разлюшнал,
идеше, сякаш че Арес, богът войник-шлемовеец,
и по снага му металът светеше също зарята
на разгорели огньове или на слънце при изгрев.
Зърна го Хектор и трепна, смелост да чака загуби,
па се уплашен завтурна и си вратите замина.
Но Ахил го сподир с вяра в нозете си бързи.
Както планинският ястреб, най-бързолетната птица,
мигом се стрелва, подгонва някоя плаха гугутка
и настрани тя понирва, а с пронизителен писък
той я настига, връхлита, алчен в сърце си за нея,
тъй той запален летеше и разтреперан пред него,
бягаше Хектор неспирно там под стените троянски.
Долу край хълма и тая трепетна, дива смокния,
по коловоза, те вече тичаха покрай стената,
стигнаха два бистроводни вира, където извират
двата извора на тоя буйновъртопен Скамандер.
Първият извор избликва топла вода и край него
дим се от нея издига, сякаш от огън запален,
другият лете е мразен, тъй както грудка градушка,

или пък снега замръзнал, или леда от водата.
Тамо при тях се намират ширните, цели от камък,
сгодни перални, в които млади невести троянски,
па и девойки прекрасни пъстри одежди перяха
в прежните мирни години, преди ахайци да дойдат.
Тука беглеца летеше и преследвача — по него.
Храбър търчеше отпреде, ала го още по-храбър
гонеше бързо, защото цел им бе тука не волска
кожа, ни жертва, що биват на бързоноги награда —
тичаха те за душата на конебореца Хектор.
Както коне целоноги, свикнали с чести награди,
бързо летят към чертата, дето спечелват триножник,
или пък жертва-девойка, в помен на воин покоен —
тъй със нозете си бързи обиколиха те трижди
Троя велика, а всички богове гледаха тамо.
Рече им тогаз бащата на богове и човеци:

«Мъка за мене, аз виждам с очите си как под стените
бяга юнак, мене свиден, и плаче сърце ми за него —
той, който по върховете на многодолната Ида
и от високата крепост сред Троя горил е за мене
тъй много бутове волски! Днес него Ахил бързоногий
с бързи нозе го преследва там край стените на Троя!
Но да размислим, разсъдим, о богове, и да видим
да го спасим ли от гибел, или пък, макар и юначен,
да го оставим да бъде сразен от синът на Пелея.»

А синеока Атина така му тогава отвърна:

«О, татко Мълниеносецо, Облакотворче, що думаш?
Искал ли би да избавиш сега от зловещата гибел
смъртен човек, на когото отдавна съдбата е знайна?
Тъй да е, но боговете тук никак не те одобряват.»

Облакотворецът Зевс ѝ отвърна тогава и рече:

«Мило дете, Тритоения, не тревожи се, аз казах,
но не реших: и желая да бъда към теб благосклонен:
карай си туй, що ти мислиш, и нека те нищо не спира.»

Тъй рече той и подстори я още повече и ето —
спусна се тя и понесе се вниз върховете олимписки.

А след смутения Хектор бързи Ахил все летеше.
Тъй както кучето, дигнало млада сърна из леглото,
гони я там в планините през китни лъки и дъбрави,
както сърната подплашена във храсталака се скрива,
ала неспирно то души и тича, доде я намери —

тъй не можа да убегне и Хектор от бързия Ахила. Всеки път, щом той посягаше да полети към вратите под здравостенните бойници на синовете дардански, що със стрели си отгоре дошли биха нему на помощ, бързия Ахил, изпреварил го, пак го завръщаше мигом накъм полето, а сам той държеше страна към стените. Както насъне не можеш да стигнеш човека, що гониш, нито пък сам да избягаш от тоя, що тебе преследва, тъй и Ахил там не можеше да го настигне, ни Хектор да се спаси. Ала как ли би Парките Хектор избягнал, да го не беше пресрещнал в тия върховни и сетни мигове Феб, що му даде и бързи нозе, та и смелост?

Знак на войниците стори с глава Ахилес богоравний люти стрели да не пущат по Хектора, че ако падне, славата му би отнели и той би явил се там втори. Щом те четвърти път стигнаха бистрите извори тамо, Зевс Гръмометец извади везните си златни, положи жребите на смъртта, която навеки смирява — беше едина за Хектора, другия пък за Ахила, — па улови за средата. И падна тогаз към Аида Хектору сетния ден. И бог Аполон го остави. А синеока Атина при бързия Ахил се спусна, близко застана и тъй му думи крилати продума:

«Днеска, о славний Ахиле, любимецо Зевсов, ний с тебе ще се завърнем със слава велика назад при войските, като погубиме Хектора, воин на бой ненаситен. Няма той веч да убегне на двама ни, та ако ще би Феб Далномерецът, който безмерно се грижи за него, да се търкаля в нозете на Щитоносеца Зевса. Но застани сега тука и отдъхни си, додето аз го настигна и с тебе да се срази го подбуда.»

Тъй му богинята рече и той я зарадван послуша и се възправи, облегнал се на медновърхият ясен. Тя пък остави го там и божествений Хектора стигна в образа на Деифоба и с неговий глас неуморен и като близо застана, продума му с думи крилати:

«Братко мой, бързия Ахил те нападна със стръв и те гони с бързите свои нозе покрай славния град на Приама, но застани да почакаме и го отбием двамина!»

А шлемовеецът Хектор, великият Хектор отвърна: «О, Деифобе, и по-рано ти ми бе най-скъп от всички

братя, най-скъп от чадата на царя Приам и Хекуба. Но отсега си в душата ми още повече на почит — ти, който, зърнал що става, посмя да излезеш за мене въвн от стените, додето там другите вътре очакват.»

И синеока Атина така му тогава отвърна:

«Братко, нозете ми редом прегръщаха тате и майка, та и другарите тамо, и много ме молиха всички вътре при тях да остана — тъй те от ужас треперят, — ала сърце ми в гърдите от смътна бе мъка обзето. Смело сега във борбата и нека не пастрим ний своите копия — та да се види: тук нас ли Ахил ще убие и ще се върне при кръглите кораби с кървава плячка, той ли, от твоето копие тук усмирен, ще да падне!»

Тъй рече и Приамида с измама на бой тя поведе. Щом се двамината срещнаха близко един срещу други, пръв шлемовеецът Хектор, великият Хектор начена: «Няма, о сине Пелеев, от тебе веч аз да се плаша! Три пъти в бяг аз опасах великата Троя и нямах смелост за тебе да чакам. Но ето — сърцето ме тласка да те посрещна сега и — да падна или да надвия. Но да приканим ний тук боговете, та те да ни бъдат най-неподкупни свидетели и да ни клетвата пазят. Няма аз теб да обидя, ни оскверня, ако в боя Зевс ми даде да надвия и тебе душата да взема, но ще ти сменя доспехите, а пък трупа ти, Ахиле, на аргивянци ще върна. Тъй и ти с мене да сториш.»

Но като гледаше мрачно, отвърна Ахил бързоногий: «Сине Приамов, омразен, недей ми за клетва говори!

Няма съюзни условия между лъва и човека, никога вълци и агнета няма във сговор да бъдат, сявга едните на другите злото в душа си ще мислят! Тъй между мене и тебе не може да бъде ни обич, нито пък клетва, додето единият тука не падне и не насити с кръвта си Ареса, неспирния воин. Но събери си ти цялото бойно изкуство, че трябва копиеносец и храбър боец да се тука покажеш. Няма веч изход за тебе, скоро Палада Атина с мойта ръка ще те смаже и ще изкупиш и всички мъки на моите другари, що ги ти бесен погуби.»

Рече, па люшна и хвърли той своето копие дълго, но лъчезарният Хектор, съзрял го пред себе, се сниши

и медновърхото копие над главата прелитна.
То във пръстта се заби, но Атина го дръпна и даде .
пак на Ахила, невидима за войнопастиря Хектор.
Рече тогаз Приамид на безукорний син на Пелея:
«Сбърка, Ахиле, божествен! И Зевс, туй е видно, не ти е
моята орис откривал: а тъй, се ти тука похвали.
Ти беше празен бърбовец и хитър измамник със думи,
за да ме сплашиш, та тъй да забравя и смелост, и сила.
Но не в гърба ми при бягство ти острата мед ще забиеш,
а ще удариш в гърди ми, възправени храбро пред тебе,
щом туй е воля на Зевса. Сега пък пази се от мойто
копие! О, да го беше снагата ти цяло поела!
Паднеш ли ти, и войната ще стане тогаз за троянци,
много по-лека, защото за тях си ти напаст велика.»
Рече, па люшна и хвърли своето копие дълго
и не сгреси, а удари Ахилевия щит във средата,
но острието отскочи далеч и ядоса се Хектор,
че из ръце си напразно изпусна стрелата си бърза.
Спря той, оборил чело си, че нямаше копие вече,
и позова Деифоба със белия щит и му гръмко
копие дълго поиска. Но него го нямаше тамо.
Хектор разбра във душата си всичко тогава и рече:
«Горко ми! Веч несъмнено на смърт ме зоват боговете!
Вярвах, че тука стои Деифоб, неуморният воин,
ала е той зад стените, а мен ме Атина измами.
Близко е вече смъртта, зловещата смърт до мене!
Няма изход вече. Видно е, тъй е угодно на Зевса
и на сина му — на бога Феб. Те ме тъй благосклонно
пазеха нявга! А ето — постигна ме днеска съдбата.
Ала не ще аз да падна страхливо, безславно в борбата,
а ще извърша тук подвиг за приказ на бъдни потомства!»
Тъй рече той, па посегна и мигом извади си меч,
острия меч, що огромен му тегнеше там на бедрото,
и като сбра сили, спусна се, както орела, що вий се
във висините, се спуща през облаци тъмни в полето,
алчен за нежното агне, или пък за плахия заяк.
Тъй като махаше острия меч, тамо Хектор се спусна.
Но и Ахил се завтурна, изпълнен от смелост страхотна:
дигнал бе той пред гърдите си щита си хубав, нашарен,
люшкаше четиривърхия, бляскавия шлем, а край него
буйно се вееше дивната, златната грива, която

Хефест му беше поставил нагъсто по върха на шлема.
Както звездата вечерница, първа по блясък в небето,
във мрачните вечерни между звездите се носи,
тъй пламенееше остро копие, що във десница
люшкаше там Ахилес, като мислеше Хектору гибел
и по снагата му дивна избираше място за удар.
Ала снагата на Хектора скрита бе в медната броня,
що той заграби, когато погуби юначний Патрокла,
голо бе само под гърло, де ключните кости отделят
шията от рамената и дето е смърт всеки удар:
там го Ахил богоравний със страшното копие хласна
и острието прониза нежната плът на врата му,
но му не сръза гръклана туй тежко копие медно,
та победения воин можеше пак да говори.
Падна в праха той и ето над него Ахил възликува:
«Хекторе, ти се надяваше яко, че жив ще останеш,
като погуби Патрокла, когато се бях аз оттеглил.
О, безразсъдний! Далечно, при кръглите кораби нейде,
чаках те аз, отмъстителят, много по-силен от него,
аз, що ти счупих нозете! Позорно сега ще те влачат
псета и птици, а него ахайците там ще загробят.»
А Шлемовеецът Хектор с последни му сили продума:
«Моля те аз, за душа ти, за твоите родители скъпи,
спри се, недей ме оставя на стръвните псета ахайски!
Но като вземеш доволно и мед, та и злато ковано —
дара, що ти ще получиш от татка и майка любима,
дай ти трупа ми на нашите, та да ми дойдат троянци
и дългополи троянки със почит на смъртната клада.»
Но като гледаше мрачно, отвърна Ахил бързоногий:
«Куче, недей ме заклина в родители, ни във душа ми!
Бих те в гнева на сърцето си сам аз на части разкъсал,
бих ги с кръвта ти поглъщал — за злото, що ти ми направи!
Никой не ще ти опази главата от стръвните псета,
та ако ще, да стовари и десет, и двадесет пъти
повече откуп и свръх него да обещае и още!
Ако дори би поръчал сам Дарданид да те купят
мяра за мяра със злато, пак няма на смъртния одър
майка ти да те положи и родний си син да оплаче,
а ще ти псета и птици до нишка месата разкъсат!»
А Шлемовеецът Хектор, умирайки, тъй му продума:
«О, аз те харно познавам — не трябваше тук да те моля,

знаех си аз, че в гърдите ти бие сърце от желязо!
Но — трепери да не би боговете за мен да ти върнат
в оня ден, в който Парис, та и Феб Аполон Далномерец
ще те погубят, макар и тъй храбър, при Скейските порти!»

Щом рече тъй, и настъпи му края, и смърт осени го.
Бързо изхвъркна душата, остави и сили, и младост
и във Аида се спуся, оплаквайки своята орис.

А пък Ахил богоравний все пак на мъртвеца отвърна:
«Нищо, умри ти сега, а пък аз ще приема дела си,
в който час бъде по волята на боговете и Зевса!»

Рече и медното копие той из мъртвеца извади
па настрана го остави и смъкна доспехите бойни
цели във кръв. И дотичаха тамо и други ахайци,
и се дивяха те Хектору на хубостта и снагата,
и ни един не пристъпваше, без да промуши трупа му,
и като гледаха, казваха тъй помежду си мнозина:

«Чудно е! Днеска на пипане Хектор е толкова нежен —
друг бе, кога платноходите с огън стихийен запали!»
Тъй те мълвяха и сетне удряха, спрели наблизко.

А пък Ахил богоравний, доспехите снел от мъртвеца,
посред ахайци застана и думи крилати продума:

«О, вий другари, съветници и войновожди аргейски!
Днес боговете ни дадоха да усмириме човека,
що ни е повече вредил, отколкото вси други вкупом.
Хайде сега със оръжие Троя отвред да ударим,
опит да сторим и видим какво е в ума на троянци:
ще ли града да напуснат сега, като Хектор е мъртъв,
още ли ще се противят, макар и без него остали.
Но за какво ли душа ми с тия се мисли отвлича?
При платноходите леки лежи ми убит, неоплакан
и непогребан Патрокъл, когото не ще да забравя,
докато жив съм сред живите и ме нозете ми носят.
Нека човек да забравя в Аида за всичките смъртни —
аз ще си спомням и тамо за моя другар неразделен.
Тръгвайте с радостна песен сега, о юнаци ахайски,
при многоместните кораби да отнесеме тогава.
Слава велика добихме. Убихме ний Хектора дивен,
що като бог бе почитан от всички троянци във Троя.»

Рече той тъй и за Хектора дело позорно замисли:
двата му крака промуши през жилите, що са отзаде
между петата и глезена, с волски ги ремен надяна

и за двуколката свърза ги, та да се влачи главата,
па в колесницата качи се, дигна доспехите славни,
шибна конете да тръгнат и те полетяха със радост.
Прах се понесе край Хектора, а по земята плющяха
черните къдри и цяла в праха бе главата, що беше
по-рано толкоз прекрасна, но днеска Кронид я предаде
да я скверният враговете низ родни троянски полета.

Тъй се главата му валяше в прах. А съзряла сина си,
майка му хвърли далеко блестящата своя забрадка,
па си косите заскуба и гласно застена, заплака.
Жалко застена и татко му, и покрай него народа —
дигна се плач и ридание кръстом по Троя велика.
Плачеха тъй, та човек би помислил, че огън е сринал,
цяла, от връх до основи, високата крепост троянска.
С мъка мъжете задържаха стареца, който в скръбта си
тичаше сам да излезе навън из вратите дардански.
Той о земята се бхтеше, кален се молеше жално,
викаше и назоваваше редом мъжете по име:

«Стига, приятели грижни, пуснете ме вън да изляза
и да отида самин при ахайските кораби бързи —
аз ще се моля на тоя човек, и жесток, и страхотен,
да почете възрастта ми и моята старост пожали,
че като мене е стар и баща му, Пелей знаменитий,
що го роди и отхрани за гибел на Троя велика.
Всекиму скръб той докара, а най-веч от всички — на мене,
толкова мои юнаци той млади-зелени погуби.
Ала за всичките други, макар и печален, не плача
тъй много, както за Хектора, лютата скръб за когото
ще ме в Аида закара. О, как не умря на ръце ми!
Бихме над него ний плакали с тази, която роди го,
бихме тогава двамината ний до насита ридали.»

Тъй рече той, като плачеше. Плачеха всички мъжете.
А сред троянки разнесе се горкият плач на Хекуба:
«Сине мой, как ще живея след толкова мъки, злочеста,
като загубих те тебе, що беше и денем, и нощем
гордост във Троя за мене и щит за юначни троянци
и за троянки, що вредом те срещаха, сякаш че бог бе.
Че ако жив бе останал, ти бил би им слава велика,
ала сега те превариха страшната смърт и съдбата.»

Тъй рече тя, като плачеше. Нищо пък още не беше
чула жената на Хектора, а нямаше вестник да дойде

и да ѝ каже, че Хектор е във вратите останал.
В своите къщи високи тя алено сукно тъчеше,
двойните нишки изплиташе с образи най-пъстроцветни.
А на слугините кърпави казала бе тя да сложат
тежкий триножник до-огъня, та да ѝ бъде готова
топлата баня за Хектора, щом се от боя той върне.
Клетата, тя и не мислеше, че синеока Атина
бе го чрез бързий Ахила далеко от къщи простряла.
Но изведнъж откъм кулата чу тя и писък, и жалби,
в миг ѝ нозете изтръпнаха и ѝ совалката падна,
и на слугините кърпави тъй тя тогава продума:

«Две нека дойдат със мене да видиме тамо що става.
Чух аз гласа на свекърва си и във гърди ми сърцето
бий да изхвъркне от мене и плахи се гънат нозе ми.
Видно е, зло е слетяло чедата на царя Приама.
Страх ме е мен да не би (о, далеч от уши ми тез думи!)
бързи Ахил да е някак отрязал далеко от Троя
Хектора храбър и погнал го низ пустошта, да е турил
край на безумната смелост, която гори във сърце му.
Никога Хектор не чака врага между другите войни,
свѣга напред той излиза, пред ничия сила не трепва!»

Тъй рече тя и с разтупано, плахо сърце се завтече
като Менада през къщи. И тръгнаха с нея момите.
Стигна тя скоро до кулата, дето се люде тълпяха,
па на стената възправи се, с поглед пошари и зърна
Хектора, влачен край Троя: крилати летяха конете
и го безмилостно влачеха към платноходите кръгли.
Мигом тогава очи ѝ нощ непрогледна замрежи,
люшна се възнак и падна, сякаш душа тя издъхна.
Падна далеч от глава ѝ бляскавата ѝ забрадка,
челник и мрежа, и още плетената ѝ подвезка,
булото, що ѝ бе дала в дар Афродита златиста
някога, в деня, кога я дивния Хектор изведе
из Етионові къщи, след като злато насипа.
Но покрай нея стълпиха се орляк еърви и зълви:
те на ръце я подхванаха, мъртва от страх, бездиханна.
Щом се душа ѝ възвърна и свѣст ѝ сърце оборава,
буйно тогѣз тя заплака и тъй сред троянки продума:

«Горко за мене, о Хекторе! Ний сме двамина родени
с орис еднаква — ти в Троя, в палата на царя Приама,
аз пък във Тива, в палата на Етиона прочутий,

клетият, който от мъничка клетата мене отгледа
тамо на Плакос засенчений. О, да се нивга не раждах!
Днес ти в Аида отиваш, в мрачния дом под земята,
мене пък тука оставяш, клета вдовица в палата,
с лютите скърби в сърцето и със детето невръстно,
що ний, злочести, добихме. Мъртъв, ти няма веч нивга
нему опора да бъдеш, ни той утеха за тебе!
Че ако жив го отмине страшната война ахайска,
него го чакат напреде черен труд само и скърби.
Друг ще му вземе земите и ще междите да махне.
В който ден сирак остане, то и без близки остава,
ходище с поглед наведен, с бузи във сълзи облени.
Нивга във нужда ще иде то при бащини другари,
този ще дръпне за плаща, другия пък — за хитона
и съжалил се там някой, ще му даде паничка,
колкото да си накваси устните, не и небцето.
Палавник с татко и майка ще го от пира прогони,
като го с ръце наплеска и го с обиди нахока:

«Махай се, дрипльо! Баща ти не е на пира допуснат!»
В сълзи ще влезе тогава при своята майка вдовица
Астианакс, що по-рано на бащини си колени
кусаше само бял мозък и тлъсти ядки от ягне,
а като сън го надвие и да играе престане,
в своето легло той заспеше, на своята дойка в ръцете
или на мека постеля, с радост безкрайна в сърцето.
Много ще сега да тегли, останал без татка любими,
Астианакс, както викат му вредом из Троя мъжете,
че им едничък ти бранеше портите, та и стените.
Скоро далеч от родители, край платноходите кръгли,
псетата теб ще разръфат и червен рой ще облазят
гола снага ти, а имаш в къщи ти толкова много
дрехи напети и тънки, що женски ръце са изплели.
Но ще ги сторя аз всички във буйния огън на пепел,
те са без полза за тебе, че няма ти в тях да почиваш —
нека пред всички във Троя за слава на тебе изтлеят.»

Тъй рече тя, като плачеше. Плачеха всички жените.

ИЗ ПЕСЕН ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА

ПРЕДАВАНЕ ТРУПА НА ХЕКТОРА

Свърши съвета. И всеки от войните се отправи към корабите крилати. И се заеха с вечеря и със сън сладък след нея. А пък цар Ахил заплака, като си спомни другаря и не го него надвещи съня, що всички смирява. Насам-натам се въртеше, жалеше той за Патрокла и силата му юначка. Всичките мъки, които мина и страда със него, пряко войни със човеци и през морето опасно, той си ги сега припомни, сълзи безбройни отрони, като ту по гръб лежеше, ту по очи си захлупен, ту настрана си полегнал. Най-сетне той се възправи и край морето заскита. И там го свари зората, когато тя се показва над брега и над морето. Ала той тогаз запрегна в колата коне крилати, Хектора на вляк завърза на тая кола отдира, три пъти във кръв премина с него край гроба Патроклов, па влезе пак да почива във сенника си. А него остави проснат с лицето в праха. Но Феб му запази от нечистота снагата, че бе му жал за юнака, макар и вече погубен. Скрил го бе той под щита си златен, за да се не дращи, кога го Ахил влечеше.

Тъй тамо Ахил във ярост Хектора дивен сквернеше. Но боговете видяха, над Хектора се смелиха: Бързоходеща ще пратят, тялото да му открадне. На всички това допадна, но не прие го ни Хера, ни Посейдон, ни Атина, синеоката девица, че бе им като изпърво омразна Троя свещена и Приам, па и троянци — за вината на Париса,

що богините обиди нявга при своята кошара, като гъзхвали оная, що страст му кобна предложи. Ала когато яви се дванайсети път зората, тогаз Аполон продума на боговете безсмъртни:

«Богове, вий сте жестоки, пагубни! Нима вам Хектор не ви е нивга изгарял плешки от кози и юнци? Дори и мъртъв, не щете вий да го някой избави, за да го види жена му, майка му, па и детето, та че и Приам, баща му, та и войските, що бързо би изгорили трупа му, сетна чест би му отдали. А отивате на помощ на Ахилеса злокобен, що във гърди си космати няма ни чувство за правда, ни сърце, склонно към милост. Както лъв, на кръв научен, от буйна сила обладан, че и от дързост голяма, се спуща върху стадата, пиршество да си направи, тъй и Ахил е загубил всякаква милост и срама, що от човека направят злочестник или щастливец. Случва се нявга, че някой и по-скъп човек загубва — или брат едноутробен, или пък чедо рождено, — но той пожали, поплаче, па най-подире престане, че Парките са дарили човека с душа покорна. А той Хектора божествен, след като взе му живота, след своите коне завърза, та па го влачи край гроба на своя другар. И туй е ни харно, нито полезно. Ала макар и юначен, гнева ни той ще възбуди, че мъртва земя измъчва, като се на гняв предава.»

А Хера, белоръката, нему сърдито отвърна:

«Фебе със лъка сребърен, право би било, що думаш, но ако сметнем еднакви Хектора, та и Ахила. Но ето. Хектор е смъртен, от жена мляко е сукал, пък Ахил — стрък от богиня, що аз самата отхраних, отгледах и я ожених за смъртен мъж, за Пелея, който бе обич запалил на боговете в сърцата. Всички вий бяхте на сватба, богове! И ти с китара пирува сред тях, о Фебе, щит на зли, вечен изменник!»

Но Кронид облакосбирец отвърна, па ѝ продума:

«Не бързай да се ядосваш на боговете, о Херо! Почитта няма да бъде еднаква. Ала и Хектор беше сред всички във Троя на боговете най-свиден, па и на мене самия. Сявга е жертва принасял, нивга той не е оставял мойт олтар без гощавка,

без жертвен дим и без вино, що ни се падат по право. Ала ний не ще допуснем да се трупа му открадне, не може това да стане скришом от Ахил, защото майка му все бди над него и денем, та па и нощем. Но нека някой безсмъртен повика Тетис при мене — две мъдри думи да чуе, та да накара Ахила да вземе дар от Приама и му предаде мъртвеца.»

Тъй рече. Литна тогава Ирис със нозе на вятър. Помежду Самос и Имброс, със бреговете високи, в тъмното море тя скочи и бездната му простена.

Нирна се тя във водата подобно топка оловна, що прикрепена за края на рог, от див бик отрязан, отива гибел да носи на риби хищни, та бързи.

Намери Тетис дълбоко във пещерата. Край нея седяха сбрани вси морски богини. А тя в средата оплаква горко съдбата на своето чедо юначно, що, от родина далеко, във Троя ще да загине.

Пристъпи, па ѝ продума Ирис със нозе на вятър:

«Ставай, богиньо Тетидо, вика те Кронид премъдрий!» А сребронога Тетиде тъй ѝ тогава отвърна:

«Що ли ме вика Отецът олимписки? Аз се страхувам с богове да се събирам, че имам скърби безкрайни. Ала ще дойда, че нивга той празна дума не казва.»

Тъй каза, па се облече тази достойна богиня във най-тъмната одежда от своите черни премени. Тръгва тя, а пък пред нея Ирис със нозе на вятър води я пряко морето и път им струват вълните. Като на брега излизат, те към небето политат. Намират бога Кронида и покрай него събрани всички богове блажени, всички богове безсмъртни. Стол ѝ Атина отстъпи, та седна Тетис до Зевса, Хера ѝ даде в ръцете пахар от злато ковано и я със думи раздума, и тя пи и го възвърна. И им продума бащата на богове и човеци:

«Ти дойде, Тетис, на Олимп, макар и да си тъжовна, макар на сърце да имаш безкрайна мъка. Да, знаей. Но слушай да ти обадя защо те тука повиках. Девет дни свада царува сред боговете безсмъртни заради Хектор мъртвеца и Ахил градорушител — карат Хермеса да иде мъртвия труп да открадне. Но аз желая Ахила със слава пак да дарувам,

та и занаят да имам твоята почит и обич.

Иди веднага във стана и на сина си да кажеш, че боговете се сърдят, а пък от всички най-много аз съм ядосан на него, дето Хектора задържа при своите вити кораби и го от гняв не предава. Има ли страх той от мене, нека Хектора да върне. Аз пък ще Ирис да пратя при Дарданида прославен, той при морето да иде, дар на Ахила да носи, за да му смили сърцето, та да получи сина си.» Рече той. И го послуша среброногата Тетиде.

Тръгва тя бързо и слиза от върховете олимписки, па при сина си пристига, във сенника го намира, че жали и че въздиша. Край него мили другари бързат пък да му прислужат, закуска да му приготвят, като му бяха заклали в сенника овца рогушка. Благата майка тогава близко до него приседна, със ръка си го помилва, па му продума и рече:

«Докога, синко, ще плачеш, докога, чедо, ще жалиш и ще си късаш сърцето, като ни гозба поглеждаш, ни легло. А пък добре е и жена да си погалиш. Защото няма за дълго ти тука да ми живееш, близко са вече до тебе и смъртта, па и съдбата. Ала ме сега послушай, че Зевс ме до теб изпрати. Тебе се гневят и сърдят всички богове безсмъртни, а Зевс от всички най-много, дето Хектора задържа при своите вити кораби и го от гняв не предаваш. Та затуй — вземи ти откуп и си им предай мъртвеца.»

Пък Ахил бързоногийт отвърна, па ѝ продума:

«Тъй да е. Който представи откупа, той ще да вземе и трупа, щом тъй нарежда сам Кронид с блага промисъл.»

Тъй при бързите кораби майка и чедо рождено един си други думаха безбройни думи крилати. А пък Зевс Кронид проводи Ирис във Троя свещена:

«Я стани, Ирис крилата, напусни Олимп високи, извести в Троя широка на цар Приама прочутий при корабите да иде, дар на Ахила да носи, та да му смили сърцето и да си сина откупи. Но нека да не отива със него други троянец, само стар вестник да вземе, за да му кара мъските във кочията крилата, та че и сетне да вози назад към Троя мъртвеца, дето го Ахил погуби.

И страх, и мисъл за гибел сърце му да не тревожат, защото ще му проводим за верен водач Хермеса, който ще да го упътва, догде наближат Ахила. А щом пък той ги остави в Ахилевите палати, не ще го Ахил убие и от друг ще го запази. Че не е Ахил ни глупав, ни злодей, нито безумен, той ще пощади човека, който го моли за милост.»

Тъй рече той. И замина Ирис със нозе на вихър. Стигна у царя Приама, найде там жалби и писък. Децата покрай баща си вълна на двора седяха, дрехи си в сълзи мокреха, а на средата лежеше, цял скрит във своята одежда, сам Дарданид и плещи му, та и главата сребриста бяха покрити със гюбре, що той във ръце събира, като се валя по двора. Щерки му, па и снахите вътре в палата пък плачат и споменават ония мнозина храбри юнаци, що лежат вече в земята, от меч аргейски убити. Пратеницата на Зевса спря до Приама и рече, като му тихо продума, но той се от страх затресе:

«Я успокой си сърцето и не плаши се, Приаме. Че аз не дойдох във Троя зла беда да ти вещая, ами ти мисля доброто. Ида аз тука от Кронида, що, макар че е далеко, мисли и милей за тебе. Олимпиаецът поръча Хектора ти да откупиш, Ахилу дар да откараш, та да му смилиш сърцето. Ала не бива да водиш със тебе други троянци, само стар вестник ще вземеш, за да ти кара мъските във кочията крилата, та че и сетне да вози назад към Троя мъртвеца, дето го Ахил погуби. И страх, и мисъл за гибел сърце ти да не тревожат, защото с тебе ще имаш за верен водач Хермеса, който ще да те упътва, догде наближиш Ахила. А щом пък той те остави в Ахилевите палати, не ще те Ахил убие и от друг ще те запази. Че не е Ахил ни глупав, ни злодей, нито безумен — той ще пощади човека, който го моли за милост.»

Тъй рече, па си отиде Ирис със нозе на вихър. Той пък чеда си накара да впрегнат яки катъри във една кола шарена и кош във нея да вържат. И сам тогава възлезе във стая ширна, уханна, със висок таван от кедър и много неща за показ,

повика своята стопанка Хекуба, па и продума:

«Клетнице, мен ми от Зевса пратеник дойде и каза при корабите да ида, Ахилу дари да нося, за да му смиря сърцето и освободя сина си. Кажу ти сега що мислиш — бива ли това да стане? Мене ме властно потиква разума, па и сърцето при корабите да сляза, в стана ахайски да ида.»

Тъй рече той. И заплака жената, и му продума:

«Горко ми! Де е ума ти, със който бе ти прославен помежду чужди народи и тия, що сам владееш? Искаш ти сам да отидеш при корабите ахайски, там, пред очите на тоя, който ти уби, погуби толкова рожби юначни! Желязно сърце ти имаш. Защото, ако те хване и види там пред очи си, той, врагът жесток, неверен, не ще се смили над тебе, ни ще те с почит посрещне. Затова нека да плачем сега във нашите палати. А на сина ни такваз е нишка съдбата запрела, когато съм го добила: псетата той да насити, далеч от татко и майка, при тоя човек без милост, в когото бих се аз впила, за да му гризя сърцето и му отмъстя за всичко, що на сина ми направи. Ах, той не умря страховито, а падна в бой за троянци и пълногръди троянки и нито страх го облада, ни да отстъпи помисли.»

Тъй и тогава отвърна старецът, на бог подобен:

«Недей ми пречи да ида, недей ми става в палата вестница-птица злокобна; не можеш да ме придумаш. Че ако бе ме накарал някой човек от земята, та че и някой гадател, пророк, или пък свещеник, щяхме да кажем — лъжа е и щяхме да го отхвърлим. Но чух го аз от богиня, лице с лице, и отивам, че думите ѝ не лъжат. И ако ми е съдбата при корабите да падна от меднобронни ахайци, то нека бъде. И нека Ахилес да ме убие, кога прегърна сина си и се над него наплача.»

Тъй рече той, па тогава писани ракли отвори и от раклите извади дванайсет дивни премени, па и дванайсет по-прости, па и толкова постилки, толкоз наметки напети, че и толкова кошули. Претегли, па си донесе и злато десет таланта, два триножника ковани, па и четири котела

и една чаша прекрасна, що пратеници-тракийци дар голям нему дариха. И нея той не пожали, не я в палата остави: тъй му сърцето гореше свидний си син да откупи. Сетне той всички троянци гневно от пруста прогони, с худни ги думи нахока:

«Бягайте, хора безсрамни! Нима и вие в дома си нямате мъртвец, та тука утежнявате скръбта ми? Не ми ли стига, че бог ми изпрати зло, та загубих своето чедо най-лично? Ала да знайте и вие: занаяд много по-лесно ахайци ще ви избиват, щом като Хектор е мъртъв. А пък колкото за мене — ох, дано, преди да видя с очи си града съборен и пепелище направен, в Аида аз да отида!»

Рече той и ги подгони със скиптѣра си. Тълпата пред буйний старец се пръсна. Той на чедо си пак викна — захока там Агатона, Париса, та и Хелена, Памона и Антифона, храбрия в боя Полита, Деифоба, Хипотея, та че и Дия юначен. Тях деветмина нахока старецът и заповяда:

«Бързайте, чедо негодни! Презрени, що не умряхте вместо Хектора вий всички там при бързите кораби! О, аз последен злочестник! Във тая Троя широка отгледах рожби най-храбри, но не ми никой остана! Ни Местор богоподобен, ни Троил, боец в колата, нито пък Хектор, що беше бог сред хората и сякаш не бе той чедо на смъртен, а син на бог и богиня. Всички ги Арес погуби, сметта им само остана! Вий, лъжци, вие, играчи, първенци, но на хорото, що на троянци задигат овцете, та и козите! Още ли не сте за мене впрегнали бърже колата и не сте всичко турили, за да се на път отправим?»

Тъй рече той. И викът му синовете му уплаши. И те веднага изкарват новата кола за мъски, с яки колела шарени, коша във нея поставят, па от куката откачат за мъски ярем чимширен, със обла топка в средата и с пръстени за юздите, вземат заедно със него ремъка девет аршина, нагласят добре ярема най-отпред, близо до края на ока, гладко издялан, а куките — във звената три пъти кръстом прехвърлят покрай топката, па сетне те краищата превиват и о теглича завързват.

Тогаз от къщи изнасят и във колата широка слагат откупа безмерен на Хектора за главата, па сетне впрягат мъските, тежкокопитни, впрегатни, дето ги нявга Приаму мизийци във дар дариха, а за Приама приготвят конете, що ги самичък старецът грижно отгледа във своите светли обори. И тях ги сега запрягат под тремове високи Приам и глашатаят му, пълни двамата със мъдрост. А пък Хекуба пристъпи там със тревога в сърцето, в дясна си ръка държеше чаша от злато ковано с медено вино във нея — за да си пътя полей. Тя пред конете застана, па му продума и рече:

«Вземи и разлей за Зевса, моли го да се завърнеш жив от стана на вразите, щом те сърце ти подбужда при корабите да идеш, макар че аз те не пушам. Моли ти Зевса Кронида, с облаци черни забулен, богът на Ида, що вижда отгоре Троя широка, да ти проводи отдясно птицата, бърза вестница, дето е нему най-мила и е по-силна от всички. Та като сам я ти видиш, със вяра в него да идеш при крилатите кораби на синовете ахайски. Ако ти Кронид всевластний пратеник свой не проводи, не бих те аз насърчила, ни съветвала тогава при корабите да идеш, макар че много желаяш.»

Продума, па й отвърна Дарданид, на бог подобен:

«Ой жено, ще те послушам, волята ще ти изпълня, че е добре да издигнеш ръце към Зевса за милост.»

Тъй рече царят, па сетне домакинката накара да му полей на ръцете със чиста вода. Застана домакинката със стомна, та и със леген в ръцете, той се изми и пахара пое от своята стопанка, застана и се помоли сред двора, блисна виното, па вдигна взор към небето и проговори, и рече: «Отче Крониде, Идејски властник, преславен, пресветъл! Дай при Ахила да ида, благост и милост да найда и проводи ми отдясно птицата, бърза вестница, дето е тебе най-мила и е по-силна от всички, та като сам аз я видя, със вяра в тебе да ида при корабите крилати на синовете ахайски!»

Тъй се той Зевсу помоли. И чу го богът премъдр. Веднага прати орела, най-лична птица-предвестник,

орела ловък, възчерен, що още пъстър наричат.
Колкого ми е голяма портата на дом болярски,
що има стряха висока и тежки, здрави ключалки,
толкова беше голямо всяко крило на орела.

Той им се яви отдысно и се към града насочи
и всички, що го видяха, се възрадваха в сърца си.

Стареца тогаз побърза, качи се в своята двуколка,
право през двора препусна, портите със гръм премина.
Мулета тамо пред него теглеха кола товарна,
която Идай премъдри караше. А пък след нея
бягат конете, които старецът кара с камшика
бърже през Троя широка. А ведно с него роднини
тичат, та па го оплакват, сякаш че на смърт отива.
Като от града слязоха и достигнаха полето,
синове, па и зетьове се повърнаха към Троя,
като гледаха надире. А тях двамата съзря ги
Кронид, че идат в полето, и над стареца смили се,
па на Хермеса, сина си обичен, така продума:

«Сине Хермесе, на тебе най ти е мило да бъдеш
водач на хора, та знаеш да им помагаш със драгост.
Хайде, заведи Приама при корабите ахайски,
така че никой ахаец да ги не види, нито пък
узнае, преди да стигнат там при Ахила Пелеев.»

Рече той и го послуша Бързоходецът вестител,
в миг на крака си постави своите китни обувки —
златни нетленни сандали, що като вятър го носят
ту по водите дълбоки, ту по земята безкрайна.
Взе своя жезъл, със който, щом пожелае, прогонва
дрямката нам от очите или ни от сън събужда.
Със тоя жезъл в ръцете Бързоходецът летеше.

Стигна той скоро до Троя и Хелеспонта безбрежен,
па тръгна тогаз да ходи във образ на млад болярин,
със брада, едва набола, и мила хубост на момък.

Щом покрай гроба грамаден на Илиос те извиха,
спряха двамата конете и мулетата да пият
там от реката. А вече мрак над земята бе паднал.
И глашатая съгледа и видя близко Хермеса,
па се тогава обърна и на Приама продума:

«Гледай там, сине Дарданов! Мъдър ум сега ще трябва!
Виждам човек и боя се, че той ще да ни погуби!
Я да бягаме веднага с конете, или пък тука

краката да му прегърнем, милост от него да просим.»

Тъй рече той. И смути се стареца, с ужас в душата,
права коса му настърхна, трепет снага му облада,
там като вдървен застана. Но Хермес близо пристъпи
хвана на царя ръката, па го попита и рече:

«Где така, дядо, отиваш със коне, та и катъри
по тъмни нощи, когато сън сънят всички човеци?
Не се ли боиш от тия ахайци, пълни със смелост,
дето са тука наблизко и ти са врази заклетии?
Ако те някой съгледа, че караш толкоз богатства
през нощта тъмна, та бърза, как ще е теб на душата?
Не си ти вече във младост и старец ти е дружина —
кой ще отблъсне човека, що би ви в пътя нападнал?
Но аз не ще ти направя никакво зло, а, напротив —
сам ще те браня от други, че ти ми спомняш баща ми.»

И му отвърна тогава старецът, на бог подобен:

«Истина, синко, така е всичко туй, дето говориш.
Но и над мен е протегнал бог някой своята десница,
та ми изпраща да срещна подобен спътник-приятел,
какъвто ти си пред мене — хубав по лице и тяло
и мъдър по ум: изглежда, че баща ти е щастливец.»

И му тогава отвърна Бързоходецът вестител:

«Истина, тъй е туй всичко, дето го, старче, говориш.
Но хайде сега кажи ми и разкажи ми открито
дали пренасяш туй тежко и скъпоценно богатство
нейде при чужди човеци, за да го скриеш, запазиш,
или пък вече троянци напушат Троя свещена,
обзети от страх, защото загина син ти, що беше
най-личний воин и в боя равен бе той на ахайци?»

И му отвърна тогава старецът, на бог подобен:

«Но кой си ти, ой юначе, и кои са те родили —
тебе, що добро продума за мойто чедо убито?»

И му тогава отвърна Бързоходецът вестител:

«Ти ме, ой старче, изпитваш, като подпитваш за Хектор.
Аз съм го виждал с очи си как често в боя сияен
той е отблъсвал аргейци до корабите дълбоки
и ги е удрял, погубвал с копие медно, та остро.
Стояхме и се дивяхме ний, че Ахил ни не дава
да се намесим в борбата — сърдит е той на Атрида.
Аз съм на него служител, един ни кораб докара.
От мирмидонски бойци съм и баща ми е Полюктор.

Богат е и той, о старче, и стар, подобно на тебе.
Добил бе сина шестима, аз му се седми намерих.
Аз между всички изтеглих жребий с Ахила да тръгна.
И сега дойдох в полето от корабите, че още
в зори войската ахайска боя край града пренесе,
защото не щат бойците да седят; а пък царете
не могат вече да сдържат тяхната жажда за битка.»

И му отвърна тогава Дарданид, на бог подобен:

«Ако си вярно служител на Ахилеса Пелеев,
хайде тогава на мене правичко всичко да кажеш:
дали е при корабите моето чедо, или го
насече Ахил и вече на своите псета захвърли.»

И му тогава отвърна Бързоходецът вестител:

«Него го, старче, не ръфат ни псета, нито пък птици,
а той си лежи все още при Ахилови кораби,
във Ахилови сенници. Дванайсет зори изгряха,
пък той си лежи, не гние, ни червен го полазват,
както полазват човека, когото Арес убие.
Истина Ахил го влачи без милост тамо край гроба
на своя другар обичен, сявга щом зора изгрее,
ала го туй не поврежда. Видя щеш и ти, щом дойдеш,
как той лежи незасегнат и вред кръвта е измита,
как не е нигде изцапан и му се сами закриха
много рани — че много копия в него се вбиха.
Тъй боговете блажени за твоя юнак се грижат,
макар и той да е мъртъв — че им е скъп на сърцето.»

Рече той и се възрадва старецът и му отвърна:

«Вижда се, чедо, добре е на боговете да даваш
дара, що дължим — че нивга моя син, кога жив беше,
не забравяше в палата тия, що Олимп владеят.
Тъй го и те не забравят, макар че вече е мъртъв.
Но приеми ти от мене сега тоз пахар прекрасен,
па с боговете блажени пази ме ти и води ме,
та тъй да стигна в сенника на Ахилеса Пелеев.»

И му тогава отвърна Бързоходецът вестител:

«Не изкушавай младока, старче! Не ще ме придумаш,
като ме караш да взема дари, без Ахил да знае.
Страх ме е мене от него и ми се бои сърцето —
не смея да го ограбя, че зло ще сетне да патя.
Аз ще те вода, ще дойда дори до Аргос прочути,
грижливо ще те напътвам във кораб или по сухо

и с мен за водач, тогава не ще те никой нападне.»

Тъй рече Хермес, па скокна, във двуколката застана,
грабна веднага в ръце си юздите, па и камшика
и на коне и катъри вдъхна той сила голяма.
Кога стигнаха стените и рова покрай морето,
стражите тъкмо си бяха седнали там да вечерят.
Сън им на всички навее Бързоходецът вестител,
па в миг вратите отвори и пречниците отмести
и тъй въведе колата с дарите и със Приама.
Стигнаха скоро високий сенник на сина Пелеев.
Тоя го сенник сградиха бойците за цар Ахила,
борови греди сякоха и го отгоре покриха
със сребровласа тръстика, що накосиха в лъката.
Па изравниха край него за царя двори широки
с ограда — гъсти колове. Портата пък я подпира
борова гредка, която трима ахайци поставят,
и пак троица отмахват тая ключалка голяма.
Ала цар Ахил Пелеев и сам-самин я поставя.
Та сега Хермес изкусни на цар Приама отвори,
тежките дари въведе до пред Ахила Пелеев,
конете тогаз остави, слезе на двора и рече:
«Старче, аз тука пред тебе съм Хермес, богът безсмъртен.
Мене ме тате проводи на тебе водач да стана.
Но аз ще да се повърна назад, за да ме не види
с очи си Ахил Пелеев, защото не е достойно
безсмъртен бог да закриля смъртен мъж така открито.
А пък ти влез при Ахила, па му прегърни нозете
и в името на баща му и на майка му достойна,
и на сина му — моли го, за да му смилиш сърцето.»

Тъй рече, па си замина Хермес за Олимп високи.
Приам пък пусна конете и скочи там на земята,
остави самин Идая да седи тамо и пази
конете, та и мъските. Отиде право в палата,
където Ахил седеше. Найде го седнал самичък.
Другарите му седяха настрана. Само двамина,
Алкimos, син на Ареса, и Автомедон, юнакът,
там бяха, та му служеха. Свършил бе той да вечеря,
да яде, още да пие. Тука бе още софрата.

Незабелязано влязъл, пристъпи Приам до Ахила,
па му нозете прегърна и взе да целува ръце му,
тия ръце душегубни, що толкоз му рожби убиха.

Както човекът, погубил човек в земята си родна
и от погубен подгонен при племе чуждинско избягал,
влиза във къща болярска и смаяни всички го гледат —
туй и Ахил се почуди, съзрял богоравний Приама,
и се почудиха всичките, и се спогледнаха мълком.
Молейки бързий Ахила, Приам богоравний продума:

«О, припомни си баща си, божествения сине Пелеев,
врът ми е той по години — на прага на старост печална.
Може би днеска и него съседни царе притесняват,
няма пък кой да отблъсне от него смъртта и войната.
Но като чува да казват за тебе, че още живееш,
радва се той във сърцето си и се вседневно надява
скъпий си син да посрещне, завърнал се нявга от Троя.
Аз пък съм най-клет от всички, че тука, в Троя широка,
първи юнаци отгледах, но никой ми жив не остана.
Те петдесет бяха всичките, като ахайци дойдоха,
измежду тях деветнайсет бяха от една утроба,
другите ми ги родиха моите робини в палата,
буйний Арес на мнозина нозете във боя пречупи.
Бе ми останал едничък, що бранеше всички ни в Троя,
той под ръка ти недавна в бой за родината падна.
Хектор бе той, за когото, понесъл днес откуп несметен,
ида при бързите кораби — да го от тебе откупя.
О, почети боговете и мен съжали, о Ахиле,
своя баща припомни си — аз трижди по-клет съм от него.
Никой човек на земята не е като мене наказван:
сам да целувам ръцете, що моите рожби убиха.»

Туй рече и за баща му в душата му жалба навя.
Хванал ръката на стареца, кротко Ахил го отблъсна.
И се унесоха двамата: спомнил за Хектора храбър,
стареца горко заплака, прострян Ахилесу в нозете,
а Ахилес пък заплака за своя баща и Патрокла.
Туй се под свода на шатъра тяхната жалба понесе.
Ала кога се насити на плач Ахилес богоравний
и от гърди и душа му се лютата жалба разнесе,
той се от стола си втурна и стареца взе за ръката,
че съжали и косите му, та и брадата му бяла.
И проговори тогава, и рече му с думи крилати:

«Клетнико, ти си наистина мъки безбройни понесъл.
Как смея сам ти да дойдеш при нашите кораби леки
тука пред мен, пред очите на тоя, що теб е погубил

толкова рожби юначни; желязно сърце си ти имал.
Но приседни ти на стола и нека, макар да е мъчно,
нейде дълбоко в сърца си ний своите скърби заключим.
Никаква полза не можем в горкия плач да намерим.
Че боговете са дали в дял на злочестия смъртен —
все във печал да живее; те само ходят безгрижни.
Има пред прага на Зевса две бъчви с дари, що той ни
дава: в едната — злините, в другата пък са благата.
Оня, комуто даде ги смесени Зевс Гръмометец,
той на земята ту лошо, ту пък добро ще намира.
Кой от злините получи, сявга обиди ще среща,
глад ще го гони ужасен вред по земята родовна
и ще блуждай той, презиран от богове и човеци.
Туй боговете Пелею дали са дари блестящи
още от детство; над всички хора го те възвисиха
с почести и със богатство, и мирмидонци той влада,
сам смъртен, нему богиня те за невяста дариха.
Ала и нему те нещо зло отредиха — да няма
в своите палати той рожби, що подир него да владат.
Има той чедо едничко, но кратколетно и ето
аз го на старост не гледам, а надалеч от родина
бродя край Троя и нося скръб на чедата ти и тебе.
По-рано също за тебе чувахме, че си щастлив бил.
Широм, на север от Лесбос, дето Макар е царувал,
та до фригийски предели и Хелеспонта безкраен,
ти си бил първи, о старче, по синове и богатство.
Но откакто боговете тая война разразиха,
вечно кипят пред града ти боеве, та и кланета.
Ала търпи, не обливай в сълзи безкрайни сърце си.
Нищо не ще си помогнеш ти с вопли за Хектора храбър,
вече не ще го събудиш, но зло ще си ново докараш.»

И му отвърна тогава Приам, боговидния старец:

«Ти не кани ме на стола, Зевсови сине, додето
Хектор лежи непогребан в сенника ти, но веднага
дай да го видя с очи си, ти пък вземи си несметний
откуп, що носим за тебе. Имай го с радост и нека
в твоята родина се върнеш, ти, който днеска остави
мен да живея и гледам слънцето и светлината.»

Но като гледаше мрачно, Ахил бързоногий отвърна:
«Я не гневи ме, о старче, и сам аз в душата си мисля
Хектора тебе да върна, че пратеник Зевс ми проводи —

майка ми, що ме е кърмила, морската нимфа Тетида. Знам пък и туй, о Приаме, не ще го от мене укриеш, че те до бързите кораби бог един тебе доведе; смъртен мъж не би посмеял, колкото юнак да бъде, тук сред войските да дойде, стражите не би убягнал, тъй леко не би отворил портите с тежки ключалки, та не вълнувай сърце ми, препълнено днеска с печали, за да не би във гнева си, макар че дошъл си да молиш, да те изгоня оттука и волята Зевсу да стъпча.»

Тъй рече той и уплаши се старецът и покори се. А като лъв се завтурна Пелеевий син към вратата и подир него веднага изтичаха двама юнака — Автомедон и Алким, — що, откато Патрокъл погина, най-веч от всички другари обикна Ахил бързоногий. Те из колата отпегнаха мулетата и конете и глашатая Приамов въведоха в ширния шатър, дето на стол го поканиха, па из двуколката пъстра снеха несметния откуп за Хектора войноубиец. Но отделиха два плаща заедно с дреха прекрасна, за да обвият мъртвеца, що ще се в къщи изпрати. Викнал слугини, той рече трупа да измият, намажат, ала на скрито, та стареца да си детето не вижда. Страх го бе него, че зърнал сина си, Приам ще избухне с гняв у сърцето печално и той със душа разярена ще го убие тогава и волята Зевсу ще стъпче. Щом там жените измиха трупа и с елей го натриха, с плащ го прекрасен загърнаха и със хитон го покриха, цар Ахилес го подигна и сам го на ложе постави и в колесницата пъстра го сложиха другите бързо. Тежко въздъхна и викна Ахил към умрелий Патрокла: «О, не сърди се, Патрокле, когато в Аида узнаеш, дето съм дивното тяло на Хектора войноубиец върнал на скъпий му татка, че откуп той даде достоен. А и за тебе от откупа, както прилича, ще има.»

Тъй рече, па се във шатъра върна Ахил богоравний, седна на стола прекрасен, от който недавна бе станал (там при стената насрещна), и цар Дарданиду продума: «Твоят син веч ти е върнат, тъй както, о старче, желаш. Той на носило почива и щом се зората покаже, сам ще го видиш и вземеш. Сега за вечеря да мислим. И Ниобея прекрасна също за залък си спомня —

тя, на която дванайсет рожби в палата умрели: шест мили щерки, още шест сина млади юнаци. Момците ѝ ги погубил бог Аполон Сребролъки, щерките пък — Артемида Стрелолюбителка, гневна на Ниобея, че тя се с дивната Лето сравнила: рекла, че Лето родила две рожби, тя пък — дванайсет. Ала макар и две само — те множеството избили. Девет дни цели лежали мъртвите, никой не идвал да ги загрови, че Зевс го мигом на камък превръщал, та на десетия ден ги там боговете погребли. Все пак след скърби и сълзи тя за храна си припомня. Тя и сега сред скалите на планините пустинни, там на Сипил, де разказват, че си постилат леглата горските нимфи, които край Ахелоя танцуват, тамо, макар да е камък, божата казън тя страда. Нека и ний за вечеря, старче божествен, помислим — после, когато отвеждаш сина си любимий във Троя, ще го на воля оплачеш и сълзи обилни ще лееш.»

Тъй рече той, па изтича и закла овца белушка, другарите му пък взеха, та я одраха изкусно, насякоха я на мръвки, на шишове ги набиха, опекоха ги грижливо и снеха всичко тогава. Автомедон пък взе хляба, на трапезата го сложи във кошниците хубави, Ахил месото раздаде и всички ръце простряха къмто блюдата готови.

Като надвиха глада си и своята жажда смириха, цар Дарданид се загледа и взе да се чуди Ахилу на хубостта и снагата; що сякаш на бог някой бяха. Сам пък Ахил се дивеше на царя Приама Троянски, гледайки благий му образ и слушайки мъдрото слово.

Най-сетне, като можаха един друг да се нагледат, първи продума и рече старецът, на бог подобен: «Я дай ми сега да легна по-скоро, сине на Зевса, та като легнем, да можем сън сладък ние да вкусим, че още не са очи ми сключвали своите клепачи, откак под твоята десница синът ми душа издъхна. Аз непрестанно ридаех, потънал в мъка безмерна, и край палата, на двора, върху сметта се търкалях. Сега и гозба похапнах, и с руйно вино разквасих своите уста, що до днеска не бяха нищо вкусили.»

Рече той. Ахил накара другари, та и робини,

легла във трема да сложат и да поставят отгоре алени меки постилки, черги тогаз да разгънат и вълненици да метнат над тях — за топла завивка. И те със факли в ръцете въвн от палата излизат, веднага всичко приготвят, бърже две легла застилат.

И се усмихна и рече бързоног Ахил тогава:

«Легни си вънка, любезни старче, да не би да дойде някой съветник-ахаец от тия, дето дохождат сявга на моите съвети, според както е редът ни. Че ако той те съгледа във нощта черна, та бърза, веднага ще те изкаже на Агамемнон Атрев, що би откупа отсрочил и би забавил мъртвеца. Но я ми кажи ти мене и разкажи ми подробно във колко дни ще загровиш със чест Хектора божествен, та и аз бой да не водя, па и народа да спирам?»

И му отвърна тогава старецът, на бог подобен:

«Щом даваш аз да загровя със чест Хектора божествен, ти ще на мене да сториш, Ахиле, милост голяма. Знаеш, че ний сме запрени в града и дърва ще возим от планината далечна; пък и боят се троянци. Девет дни ний над мъртвеца във палатите ще плачем, на десетия с народна гощавка ще го загробим, а друг ден като изгрее, могила ще му издигнем; на дванайсетий ден можем пък да се бием, щом трябва.»

И му отвърна, и рече бързоног Ахил божествен: «Нека туй всичко да бъде, както, о старче, желаш. Аз ще се от бой въздържам, колкото време ти рече.»

Тъй каза Ахил божествен и на стареца Приама дясната ръка той хвана, за да му страха разсее. Сетне Приам и вестникът със мъдри мисли в душите легнаха двама навънка, в пустия трем на палата. А пък Ахил се оттегли в сенника, добре окътан, и редом с него си легна и Бризеида прекрасна.

Всички богове безсмъртни, та че и всички войници цяла нощ спаха дълбоко, от кротък сън усмирени. Ала сънят не обсеби благодатния Хермеса, който си в ума мислеше как да отведе Приама от корабите далеко, пряко стражата свещена. Той над глава му застана и тъй продума и рече:

«О, старче, ти се не плашиш от зло, щом така спокойно спиш тука между вразите под Ахилова закрила.

Днес ти откупи сина си и даде откуп несметен, ала за тебе, живия, троен ще откуп да дават твоите синове във Троя, ако за тебе узнае цар Агамемнон Атрев или ахайци научат.»

Тъй рече той. И уплашен, Приам вестника събуди, а Хермес бърже конете и мулетата запрегна и пряко стана препусна, без да ги някой усети. Но като брода стигнаха на тая река широка — Ксантос със буйни въртопи, рожба на Зевса безсмъртен, — Хермес тогаз ги остави, на снежний Олимп отиде. Зората с було златисто цялата земя обгърна и те със жалби и вопли гонят към Троя конете, а мулетата пък носят мъртвеца. Не ги познаха ни конеборци троянци, ни тънкокръсти троянки, само Касандра, подобна на Афродита златиста, тя се на Пергам покачи, свидний си татка съгледа как стои тамо в колата с градския вестник на Троя, зърна кой лежи в носилка и мулетата го носят, писна тогава, заплака, та града нашир потресе:

«Елате вижте Хектора, троянци, па и троянки, ако сте му се радвали, жив като от бой идеше, че той бе радост голяма за града и за народа.»

Тъй рече тя. И тогава ни мъж във града остана, нито пък жена, че всички безмерна скръб ги потисна. Сбраха се те при вратите, дето мъртвеца пристигна. Първи майката достойна и свидната му невеста към двуколката се втурват, скубят си с ръце косите и му главата докосват; а край тях плаче народът. И те би цял ден плакали над него там пред вратите, лели би сълзи горещи, докато слънце залезе, ако от своята двуколка старецът не бе извикал:

«Път дайте, хора, да мина със мулетата, а сетне, като го в къщи закарам, там до насита плачете.»

Тъй рече. И те отстъпват и струват път на колата. Той го тогава откарва във своите чутни палати, там го на ложе поставят, сбират при него плакачи, дето ще плача да почват, и те тогава заплакват, запяват песен жаловна и плачат с тях и жените. Първа начена да плаче белоръка Андромаха, като държеше главата на Хектор войноубиец:

«Стопане, ти млад напусна живота, като остави

мене вдовица в палата, та па и чедо невръстно,
що го, злочести, добихме! И аз не вярвам да стигне
от него момък, защото преди туй Пергам ще бъде
сринат от връх до основи. Няма те тебе да браниш
града, честта на жените, та и децата невръстни.
И скоро ще ги откарат тях на витите кораби,
па и аз сред тях ще бъда. И ти-с мен, чедо, ще дойдеш
там, дето във труд ратайски ти ще работиш за злия
господар. Или пък някой ахаец ще те притегли
и ще те блъсне от кула висока във смърт печална,
гневен, задето е убил Хектор брата му, баща му
или може би сина му. Защото много ахайци
в боя със Хектора гризаха със зъби пръстта в полето.
Не бе милостив баща ти във тая война зловеща.
Затуй го сега оплаква на цяла Троя народът.
Хекторе, в жалби и скърби хвърли ти татко и майка,
ала най-вече на мене скърби безмерни остави.
От своето ложе мъртвешко не ми ти ръка протягаш,
ни мъдра дума продумваш — дума, която да спомням
през дни и нощи безкрайни, когато сълзи ще лея.»

Тъй рече, като плачеше. Плачеха вред и жените.
А помежду им Хекуба викна тогава, заплака:
«Хекторе, ти на сърце ми най-скъпо чедо от всички,
додето жив ми ти беше, на боговете бе свиден,
та имат грижа за тебе и във смъртта ти зловеща.
Че моите други момчета, що хвана Ахил божествен,
тях ги той далеч продаде отвъд морето безродно,
в Самос и в Имброс, и в Лемнос със бреговете високи.
А тебе, като отне ти със медта остра душата,
много те влачи край гроба на своя другар Патрокла,
що ти погуби, а той го със туй в живота не върна.
И все пак днеска лежиш ми ти неповяхнал и топъл
в къщи, подобно на оня, когото Феб сребролъки
с със кротки стрели удари и го несетно убие.»
Тъй рече, като плачеше. Безмерен плач ѝ откликна.

И сред тях тогаз Елена трета начена да плаче:
«Хекторе, ти на сърце ми девер най-свиден от всички,
че за стопанин аз имам Париса богоподобен,
що ме във Троя доведе — ах, да бях тогаз умряла! —
свиден си мен ти, защото станаха двайсет години,
откакто дойдох аз тука, като родина напуснах,

но не съм чула от тебе зла дума, нито обида.
А пък ако ме сгълчеше във палатите друг някой
от деверите, зълвите, от етървите напети
или свекърва (че свекър е преблаг баща за мене),
ти ще го него придумаш и ще го смириш с думи,
с със твоята благост и още със твоите кротки поуки.
Затуй ми плаче сърцето за теб и за мен злочеста,
че няма вече друг никой тука във Троя широка
благ и мил към мен да бъде; на всички аз страх внушавам.»

Тъй рече, като плачеше. Със плач народът откликна.
Но на народа тогава старецът Приам продума:

«Возете сега, троянци, дърва в града и сърца ви
да се не плашат от примка аргейска, че сам Ахил ми
обеща, кога потеглих от корабите му черни,
да не напада, додето дванайсет зори не минат.»

Тъй рече. И те запрягат в колите бели волове
и мулета, па веднага там пред града се събират.
Девет дни трупат грамада от дърва, но щом яви се
на десетия зората, що ни светлина донася,
взеха те храбрий Хектора, ронейки сълзи горещи,
на кладата го дигнаха и палнаха я със огън.
Още щом дойде зората, с пръсти от ясен трендафил,
и застича се народът край кладата на юнака.
А сетне, като се сбраха и се в едно те стълпиха,
поляха, та угасиха със руйно вино главните —
всичките главни, що още горяха. А пък подире
братя и верни другари бели му кости събраха,
като плачеха със сълзи, що по страни им течаха;
па взеха, та ги сложиха тогаз във урна от злато
и я отгоре покриха със меко сукно червено,
па я във яма дълбока спуснаха, а пък въз нея
награмадиха тогава камъни едри, безбройни
и му паметник дигнаха; а вредом стражи стояха
да се не втурнат отнейде ахайци с китни ногавци.
След като гроба свършиха, тръгнаха назад, а сетне
сбраха се пак и гостиха те със богата гощавка
там във дома на Приама, царя, питомец на Зевса.
Тъй загробиха троянци Хектора конебореца.

МОЛІЕР

ТАРТЮФ

КОМЕДИЯ

ЛИЦА

КЛЕАНТ, шурей на Оргона
ГОСПОЖА ПЕРНЕЛ, майка на Оргона
ОРГОН, съпруг на Елмира
ЕЛМИРА, жена на Оргона
ДАМИС, син на Оргона
МАРИАНА, дъщеря на Оргона и любовница на Валера
ВАЛЕР, любовник на Мариана
ТАРТЮФ, лицемерен набожник
ДОРИНА, придружница на Мариана
г. ЛОЯЛ, съдебен пристав
ПОЛИЦАЙ
ФЛИПОТ, слугиня на госпожа Пернел

Действието става в Париж.

ДЕЙСТВИЕ ПЪРВО

СЦЕНА I

ГОСПОЖА ПЕРНЕЛ, ФЛИПОТ, ЕЛМИРА, МАРИАНА, ДОРИНА,
ДАМИС, КЛЕАНТ

Госпожа Пернел

Побързайте, Флипот — да бягаме оттука.

Елмира

Търчите — сякаш тук ви дебне злополука!

Госпожа Пернел

Ах, стойте, снахо, там — не идвайте далеч,
любезности не ща — за тях е късно веч.

Елмира

Почитана сте вий, и не на дума само —
къде така, защо напускате ни, мамо?

Госпожа Пернел

Не бих останала веч у вас ни миг дори —
за мене никой тук не дава пет пари.
Обидена съм, да, напускам тая къща:
на всеки мой съвет тук смело се отвърща,
тук всеки е голям, говорят всички в хор,
на що прилича туй — на жабешки събор!

Дорина

Че...

Госпожа Пернел

Драга, вий сте тук слугиня уж наета,
а вашите уста надлайват всички псета.
Без мнение от вас не може нийде веч...

Дамис

Но...

Госпожа Пернел

Вий пък сте глупак — с една-едничка реч!
Това го казвам аз, която съм ви баба.
Аз вашия баща предвардвах, както трябва,
че вий сте взели път, що води в пропастта,
и готвите му срам и мъка пред света...

Мариана

Аз мисля...

Госпожа Пернел

Внучко, вий се правите на кротка,
мълчите си така, вървите като котка;
но тихата вода опасна е за нас:
вий вършите във мрак неща, що мразя аз.

Елмира

Но...

Госпожа Пернел

Снахо, нека вас това ви не обижда,
но вашия живот безпътен ми се вижда.
Дължите пример вий на тия най-напред —
покойницата бе за образец навред.
Вий харчите безспир — и аз съм оскърбена,
че всеки ден сте тъй по царски пременена.
Съпруга, що желай от своя мъж хвала,
не се нуждай така от много труфила.

Клеант

Но, моля...

Госпожа Пернел

Вий сте брат — боли ви, знам, за нея.
Аз много ви ценя, пред вас благоговей,
но ако бях Оргон, добрият ѝ съпруг,
изгонила ви бих със огнен меч оттук —
че всеки честен ум обиден ще остане
от ваште правила за чест и за държане.
Простете, че така съм смела на места:
каквото на сърце, това и на уста.

Дамис

У вашия Тартюф честта се е събрала...

Госпожа Пернел

Да, ето ви човек, достоен за похвала.
И аз не ще търпя без гняв ни миг дори
развейпрах като вас Тартюфа да кори.

Дамис

Какво?! И аз търпя — един критик неканен
да стане у дома властител и тиранин,
да няма тук ни смях, ни песни, нито вик,
защото тъй решил бил той хубостник!

Дорина

Повярва ли човек закона му неясен,
при всяка крачка тук ний вършим грях ужасен.
Той всичко тук цени, навсякъде се вре.

Госпожа Пернел

И както каже той, така е най-добре.
Той правдата вещай — тук дълг е на бащата
да ви внуши любов към него във сърцата.

Д а м и с

Не, бабо! Ни баща, ни страшний божи глас
не може ми внуши да го почитам аз —
към своето сърце извършил бих измяна.
Постъпките му тук за мен са жива рана.
Предвиждам аз, уви, че с тоя дебелак
ще дигнем някой ден съседите на крак.

Д о р и н а

О, да — кому в света ще бъде гледка драга
да гледа как навред се госта разполага,
как тоя, що дойде изпаднал, гол и бос,
във твоя собствен дом високо вири нос
и стига веч дотам във своята забрава,
че съди и кори, и господар ти става.

Г о с п о ж а П е р н е л

Така! Но в тоя дом вървяло би във ред —
да би се слушал тук светия му съвет.

Д о р и н а

За вас е той светец, но вярвайте ми вие:
безбожен лицемер под маската се крие.

Г о с п о ж а П е р н е л

Език!

Д о р и н а

На тях с Лоран, слугата му преблаг,
без поръчител аз не дала бих петак.

Г о с п о ж а П е р н е л

Не знам дали е зъл, или добър слугата,
ала Тартюф е свят — залагам си главата.
Но той за вас е лош, омразен и лукав,
че правдата звучи в свещения му гняв.
Единствено греха бунтува му сърцето —
той върши всичко тук в угода на небето!

Д о р и н а

О, да! Ала защо подува се от злост,
когато в тоя дом пристъпи някой гост?
Дошел почтен човек — с какво обижда бога,
та той така бесней и дига тук тревога?
Ще кажа между нас — и то не е лъжа:
ревнува той от тях самата госпожа.

Г о с п о ж а П е р н е л

Мислете! Таз уста би трябвало да пости!
Не само той един осъжда тия гости.
За приемите тук, за тоя шум и звън,
за многото коли, нанизани навън,
за пъстрата тълпа лакеи, що бърборят,
за всичко — разполага съседите говорят.
Не вярвам аз, че тук се стига тъй далеч,
но все пак се мълви и туй е доста веч.

К л е а н т

Та що? Как можем ний клюкарите да спрем?
Животът би станал едно досадно бреме,
щом трябва, пред страха от людските сплетни,
от дружба с близки нам да се откажем ний.
И даже да реши човек да го направи,
ще млъкнат ли с това езиците лукави?
В ковчег се затвори — за клюки си открит.
Презрение — това е най-добрия щит.
Та нека си вървим почтено в своя път,
а празните лъжци да дрънкат, както щат.

Д о р и н а

Не са ли Дафна тук и нейното мъжле
съседите, що вред за нас говорят зле?
Да, който е за смях и сам е с лоша слава,
той първи е готов присъди да раздава.
Те вечно са нащрек — да пипнат като лов
и най-малкия знак на някаква любов,
да го преиначат съгласно своите цели
и да го разгласят от радост полудели,

та украсят ли друг със своите багрила,
да извинят, невям, и своите дела,
да се оприличат на другите с надежда,
че тъй и техний дом невинен ще изглежда
или че ще свалят въз другите с лъжи
по малко от срама, що върху тях тежи.

Госпожа Пернел

Съвсем излишно бе премъдрото ви слово.
Оронта, знайте вий, живее образцово,
небето слуша тя — а зная вече аз,
че тя осъжда туй, що става тук, у вас.

Дорина

Отличен пример, да! Ох, милата госпожа!
Да, вярно е, че тя живее в строгост божя,
но тоя нравствен плам го ражда старостта
и строгият ѝ нрав е плод на немощта.
Когато е могла сърцата да пленява,
тя пила е тогаз наслада до забрава,
но погледа гасней, на всичко иде край —
и тя не ще света, що сам я не желай,
и бърза да си скрий лицето погрозняло
под тежкия покров на строго покривало.
За леките жени това е вечен път.
Те скръбни са, че вред отбягва ги мъжът,
и в мрачния им страх сред пълната забрава
моралът само веч едничък им остава.
И строго мерят те на своите блюда —
разчепкват всичко тук и не прощават, да!
За всички гласно те държат присъда рязка,
но не набожността, а злобата ги тласка
и завистта, че друг вкусява във света
благата, що на тях отнема старостта.

Госпожа Пернел

На — ето ви брътвеж по вкус, любезна снахо!
Мълча си аз у вас и се спотайвам плахо,

че нейна милост тук разлива се безспир,
но своята дума аз ще кажа най-подир:
синът ми стори тук едно премъдро дело,
че тоя свят човек прие в дома си смело;
навреме иде той, от бога вдъхновен —
да върне в правий път тук всеки заблуден.
Послушайте ли вий — спасени сте тогава:
кори той само туй, що укор заслужава.
Че балове, игри, разходки, шум и смях
измислил ги е тях сам дяволът — за грях.
Не чуваш нивга там правдиви, мъдри думи,
а само кух брътвеж, надлъгване и глуми;
злослови се без срам, осмиват се наред —
от близкия другар до крайния съсед.
Тъй умния човек загубва си главата
сред буйния кипеж и шемет на тълпата,
де хиляди сплетни заплитат се във миг
и бърбе се безкрай със най-резлив език.
Стар лекар, мой познат, недавна бях аз чула
да казва, че това е бърболонска кула.
По тоя случай той така подхвана реч. . .

(Показвайки Клеанта.)

Я! Тоя господин подсмива ми се веч!
Подсмивайте се вий с другарите си луди.
Простете, снахо! Да, дълга оттук ме куди.
Аз млъквам. Казах днес от всичко — само част.
И няма скоро пак да бъда между вас.

(Удря плесница на Флипот.)

Напред! Вий спите тук и лапате мухите!
Ще ви отпоря аз, проклетнице, ушите!
Хай тръгвайте напред!

СЦЕНА II

КЛЕАНТ, ДОРИНА

Клеант

Изпратил бих я аз,
но ако във я пак прихване някой бяс?
Ох, тая баба. . .

Д о р и н а

О, наистина е жалко,
че ваша милост туй не каза преди малко.
Тя викнала ви би, та всеки да я чуй,
че още е далеч от име като туй.

К л е а н т

Нахвърли се връх нас ужасно разярена —
от своя драг Тартюф е просто заслепена!

Д о р и н а

Сравнено със сина, това е нищо — да!
Там казал би човек — на, туй е то беда!
Последната война го беше вразумила,
в борба за краля той показа чудна сила.
Ала откак дружи със тоя мях надут,
нещастния човек е станал просто луд.
Нарича го свой брат, скъпи го и го вайка,
тъй както не скъпи ни син, жена, ни майка.
Направил го е вече на изповедник свой,
в кроежи и дела съветник му е той.
А колко го милей, как нежно го прегръща —
така не се ласкай дори любима съща.
На обед му даде най-личен стол, па кима
и гледа с радост как той лапа за шестима,
намери хубав къс, веднага му го слага,
оригне се Тартюф — «Ах, бог да ви помага!»
Да, той е заслепен. И всичко му е той:
диви му се безспир и смята го герой.
Помръдне ли със пръст — то чудо му се струва,
отвори ли уста — оракул му хортува.
А ден из ден Тартюф по-здраво го държи,
омайва го безкрай с преструвки и лъжи;
измъква тук и там от джеба му парички
и съди, и кори, и хули тука всички.
Слугата му — и той върви със него в крак,
и той раздава ум, дивака му с дивак!
Уроци ни чете със ярост във очите,
изхвърля ни навън червилото, луните,

а кърпичката, що намери оня ден
в «Цветя на мъдростта», надра я разярен,
че смесвали сме ний с престъпност непозната
свещените неща с неща на сатаната.

СЦЕНА III

ЕЛМИРА. МАРИАНА, ДАМИС, КЛЕАНТ, ДОРИНА

Е л м и р а

Завиждам ви, че вий не чухте й речта,
която тя държа на пътната врата.
Видях мъжа си аз, но той не забеляза,
вий чакайте го тук — аз горе ще изляза.

К л е а н т

Не ще го спра сега на разговор при мен.
Ще чакам само тъй — да кажа: «Добър ден.»

Д а м и с

Попитайте го вий за брака на сестра ми.
Аз мисля, че Тартюф му пречи и го мами
и той затуй така отлага ден из ден —
а знайте вие как е важно туй за мен.
Че ако сам Валер се люби с Мариана,
сестра му пък за мен от бога е избрана.
Щом трябва...

Д о р и н а

Иде веч.

СЦЕНА IV

ОРГОН, КЛЕАНТ, ДОРИНА

О р г о н

А, шуре, добър ден!

К л е а н т

Щастлив съм, че така ви виждам освежен.
Но май полята веч не ще са като лете?

О р г о н

Дорино!... Шуре драг, за малко потърпете:
от грижата сърце да облекча завчас —
да питам по-напред за новини у нас.
Е, що? През двата дни как мина? Кой що прави?
Добре ли сте дома? И всички ли са здрави?

Д о р и н а

Ах, завчера цял ден горката госпожа
във треска и във жар в постелята лежа.

О р г о н

Ами Тартюф?

Д о р и н а

Тартюф? Той чувствува се славно?
Пълнее, руменей, разхожда си се бавно.

О р г о н

Ах, бедния човек!

Д о р и н а

Дори и вечерта
ни залък не можа да сложи тя в уста:
от мъка и бодеж ѝ беше невъзможно.

О р г о н

Ами Тартюф?

Д о р и н а

О, той вечеря си набожно

и сам пред нея там изяде с доста труд
две пилета на шиш и половина бут.

О р г о н

Ах, бедния човек!

Д о р и н а

Нощта измина цяла,
а още ни за миг не беше тя заспала:
не можеше от жар очи си да закрий.
И тъй до сутринта над нея бдахме ний.

О р г о н

Ами Тартюф?

Д о р и н а

Надвит от сладостна омая,
от яденето той премина в своята стая,
намъкна се завчас във топлото легло
и спа до заранта с усмихнато чело.

О р г о н

Ах, бедния човек!

Д о р и н а

Склонихме я най-сетне
да ѝ се пусне кръв, та малко да ѝ светне;
и огъня тогаз премина изведнъж.

О р г о н

Ами Тартюф?

Д о р и н а

О, той държа се като мъж
и за да бъде твърд пред пристъпите груби
и да навакса той кръвта, що тя загуби,

със лѣтъ вино сам закуси заранѣ.

О р г о н

Ах, бедния човек!

Д о р и н а

Та тъй са той и тя.

Да припкам веч и ней да кажа без забава
как радвате се вий, че тя е вече здрава.

СЦЕНА V

ОРГОН, КЛЕАНТ

К л е а н т

Присмива ви се тя, мой зетко, под носа
и без да ви гнева — ще кажа на часа,
че, щете или не, тя права е всецяло.
Та чудо като туй къде се е видяло?!
Възможно ли е мъж така да ви омай,
че всичко в своя дом забравихте накрай!
Извадихте го вий от бедност и неволя
и стигнахте дотам, че...

О р г о н

Спрете, шуре, моля.
Не знайте вий кого корите в тоя час.

К л е а н т

Щом искате — добре, не го познавам аз.
Ала за да се знай какво е господина...

О р г о н

Да знаехте — тогаз не знам от нас двамина
кой щеше да е днес в любов към него пръв.
О, той е человек... человек... человек... такъв,

що следва своя път спокойно, неизменно,
що смята всичко тук за временно и тленно.
О, да, откак е той — аз станах вече друг,
аз нямам ни възторг, ни страст към нищо тук:
той земната любов изтръгна из душа ми —
и да измрат сега децата ми, жена ми,
за мен не би било туй никаква беда.

К л е а н т

Отлично, зетко мой, човешки чувства, да!

О р г о н

Да би видели вий как почна отначало,
и вашето сърце би с обич затуптяло.
Във черква всеки ден той идваше смирен
и падаше така на колене до мен.
На всички покрай нас привличаше очите —
с такава страст и жар си шепнеше молбите.
Въздиша из душа, привежда бледен лик
и хладната земя целува всеки миг.
А тръгна ли си — той изтичва през народа
светената вода да споделим при входа.
Слугата му — портрет на господаря свой —
ми каза, че живеи в голяма бедност той.
Подех да ги даря. Но скромни, в унес жарък,
той връщаше назад от всеки мой подарък:
«О, много е това! Това е тройно пак!
Не заслужавам аз ни погледа ви благ!»
И щом откажа аз да взема, той тогава
на просящите сам пред мене го раздава.
Накрай, по божи знак, прибрах го аз у нас
и всичко тук добре потръгна оттогаз.
Той бди и чест е мен, че тук пред всяка друга
най-много е зает със моята съпруга.
Той казва ми кой мъж я гледа похотлив
и тамо е от мен стократно по-ревнив.
А как се съди сам — да бихте чули вие!
В пращинката дори той грях ще си открие.
За нищо всеки миг вини се възмутен
и стига веч дотам, че чух го оня ден

как сам да се кори пред мене се опитва,
че бил убил бълха през време на молитва!

К л е а н т

По дявола, но вий-сте луди, зетко драг!
Или пък мене тук вий смятате глупак?
Та как на тоз брътвеж, кажете ми накратко...

О р г о н

От думите ви вей безбожие, мой братко!
Загнездено е то във вашата душа
и казвам ви го пак и, вярвам, не греша,
ще ви докара то беда и дни злокобни.

К л е а н т

Това е то ума на вашите подобни!
Те искат да е сляп тук всеки като тях,
роден ли си с очи — това е вече грях,
а щом не вярваш пък набожната им врява,
безбожник изведнъж те всеки обявява.
Мислете ме такъв — не искам и да знам:
душата ми е тук и бог я вижда сам.
Със вашите лъжци не ще да ме плените —
набожните в света са, както храбреците:
тъй както в стръмний път на славата не са
най-храбри тия, що най-дигат си гласа,
тъй също и светци, които вършат нещо,
не са ония, що се молят най-горещо.
Но мъчно ли е пък — да бъде различен
от лицемера жив набожника смирен?
А вие сте към тях еднакво мек — и ето
че маската за вас е равна със лицето,
преструвката стои наред с искреността,
лъжливи външен вид замества същността,
подправена пара с добрата се преплита
и призрака наред с човека се почита.
Как странни са по дух мнозинството от нас!
У нас е заглушен природний, ясен глас,
ний мислим, че умът ни в тесни рамки върже,

та без да се свеним, прекриваме ги бърже
и най-светата вещ разваля се у нас
от преголям размах, от прекалена страст.
За всеки случай туй известно да ви бъде.

О р г о н

Да, вий сте учен мъж, почитан сте отвъде,
науката в света у вас един се крий,
едничкия мъдрец и просветен сте вий —
оракул прозорлив, Катон във наше време,
а всички ний край вас «глупаци» се зове!

К л е а н т

Не, зетко, аз не съм прочут и просветен,
науката в света не крие се у мен,
но с моя скромн ум и знание в главата
от истината знам да различа лъжата.
И както няма друг, достоен за хвала,
извън ония, що набожни са в дела,
и нищо на света по-светло, по-красиво
от пламъка, що грей в сърце благочестиво,
така не зная тук по-гнусно нещо аз
от кряска лъжлив и външния захлас,
от хитрите светци и смели шарлатани,
що с най-набожен вид и думи най-отбрани
се перчат по стъгди и гаврят се без срам
с онуй, което тук е най-свещено нам.
Тлей користна душа у люде като тия,
набожността си те превръщат в търговия,
доверие и чест купуват си навред
със медени очи, със подлости безчет.
Ний виждаме ги как с премного плам в сърцето
те тичат за пари по пътя към небето.
Те молят се със жар и просят всеки ден,
отшелници са — пък в дворци живеят в плен.
Набожността у тях с порока дружба прави,
те сръчни са и зли, безсъвестни, лукави
и погнат ли човек със яростта на вълк,
прикриват своята мъст под булото на дълг
и в злобния си гняв са толкоз по-опасни,

че дигат срещу нас оръжия всевластни,
че низката им страст, отвред простена веч,
размахва върху нас божествен огнен меч.
Безброй таквиз лъжци днес дигат празна врява,
но правия човек без мъка се познава.
А има хора днес — това добре го знам, —
които би могли да бъдат пример нам.
Я вижте Аристон, я вижте Периандър,
Оронд, Алсидамас, Полирод и Клитандър!
И никой свестен ум не се съмнява в тях —
това не са лъжци, що хвалят се с размах,
не виждаме ги ний в надутост безконечна,
набожността у тях е мека и човечна;
те чуждите дела не съдят всеки час —
намират, че това е твърде горда страст,
и строгите слова оставили за други,
те учат и корят с дела и със заслуги.
Пребуленото зло у тях не наидва кът
и техните души по-иначе ценят.
Не дирят те сплетни, ни козни, а радаят
и мислят само как по-честно да живеят.
Въз грешника не се нахвърлят никой път —
единствено греха те мразят и корят
и не пламти у тях желание превзето
да бъдат по светци дори и от небето.
Това са то мъже и тъй ги схващам аз,
това са образци за всички и за нас.
Но вашия човек съвсем не е от тия,
макар че честно вий го смятате светия.
Слепи ви лъч лъжлив, неистинска руда.

О р г о н

Привършихте ли веч речта си, шуре?

К л е а н т

Да.

О р г о н

(*посяга да си иде*).

Покорен ваш слуга.

К л е а н т

Едничка дума, моля.
Оставяме това. Нали по своя воля
склонихте, щото вам Валер да стане зет?

О р г о н

Да.

К л е а н т

Назначихте ден, тъй както си е ред?

О р г о н

Така е.

К л е а н т

А защо отлагате безкрайно?

О р г о н

Не зная.

К л е а н т

Може би разкайвате се тайно?

О р г о н

Хъм...

К л е а н т

Думата си вий не ще съдържите, да?

О р г о н

Не казвам тъй.

К л е а н т

За вас било би то вреда.
Сторете, зетко, туй, що редно е и пътнo.

О р г о н

Зависи.

К л е а н т

Но защо говорите тъй смътно?
Аз питам, че за туй Валер ме моли сам.

О р г о н

Хвала на бога!

К л е а н т

Та? Какъв ответ да дам?

О р г о н

Какъвто щете.

К л е а н т

Но потребно е да зная,
какво кроите вий?

О р г о н

Да доведа до края
онуй, що бог желай.

К л е а н т

Но ясност миг поне:
на думата си вий стоите или не?

О р г о н

Довиждане.

К л е а н т
(сам).

И тъй, ще трябва да му кажа,
че става нещо тук — да бъде той на стража.

ДЕЙСТВИЕ ВТОРО

СЦЕНА I

ОРГОН, МАРИАНА

О р г о н

Е, щерко!

М а р и а н а

Татко?

О р г о н

Да, желая тука сам
да поговоря с вас.

М а р и а н а

Що търсите вий там?

О р г о н
(гледа в една малка стая).

Могъл би някой друг да ни подслуша лесно,
за тоя род неща туй място е чудесно.
Е, хайде. Щерко, аз ще бъда откровен —
съзирал съм у вас отдавна дух смирен
и винаги затуй обичах ви сърдечно.

М а р и а н а

За любовта ви аз признателна съм вечно.

О р г о н

Уместно! Щом е тъй, за вас е дълг свещен —
да гледате и вий да угодите мен.

М а р и а н а

Вседневно тая цел трепти ми пред очите.

О р г о н

Така... Вий нашият гост, Тартюфа, как цените?

М а р и а н а

Кой, аз ли?

О р г о н

Да. Добре мислете в тоя час!

М а р и а н а

Уви, ще кажа туй, що нрави се на вас.

О р г о н

Премъдро, щерко, да! Кажете ми тогава,
че той блести и грей с достойнство и слава,
че той ви е пленил, тъй както никой друг,
и само него вий желайте за съпруг.
Е?

Мариана отстъпва назад изненадана.

М а р и а н а

Е?

О р г о н

Какво?

М а р и а н а

Но как?

О р г о н

Що?

М а р и а н а

Лошо ли ми става?

О р г о н

Как?

М а р и а н а

Зле чух. За кого да кажа вам тогава,
че той ме е пленил, тъй както никой друг,
че само него бих желала за съпруг?

О р г о н

За наш Тартюфа.

М а р и а н а

Не, кълна се, вий сте в грешка!
Защо да казвам тук една неправда тежка?

О р г о н

Да стане правда то желая, щерко, аз
и щом съм аз решил, туй доста е за вас.

М а р и а н а

Що? Искате...

О р г о н

Това е моята повеля.
Така за нашият дом Тартюфа ще спечеля.
Решил съм твърдо: той ще бъде ваш съпруг,
а вашите мечти...

(Съгледва Дорина.)

СЦЕНА II

ДОРИНА, ОРГОН, МАРИАНА

О р г о н

Що дирите вий тук?
От любопитство веч сте болна, моя драга,
та пхате така навсяде своята гага.

Д о р и н а

Не знам дали това, което вънка чух,
е зле разбрана реч, или случаен слух,
ала за тоя брак аз казах още тамо,
че туй е лански сняг и дрънканица само.

О р г о н

Та що? Дотам ли той е странен, а?

Д о р и н а

Дотам,
че ето нà, сега не вярвам аз и вам.

О р г о н

Аз имам харен цяр за вашата невяра.

Д о р и н а

Разправяйте ни вий за шапката си стара.

О р г о н

Ще стане скоро туй, що казвам ви сега.

Д о р и н а

Брътвеж!

О р г о н

Не, щерко, не — това не е шега.

Д о р и н а

Не вярвайте му вий словата закачливи.
Подбива се.

О р г о н

О, не...

Д о р и н а

Напразен труд! Не би ви
повярвал никой тук.

О р г о н

Едва се сдържам аз...

Д о р и н а

Е — вярваме ви, нà! Не пò е зле за вас.
Как може вие, що изглеждате тъй мъдри,
вий, с тая тук брада и посребрени къдри,
да бъдете тъй луд, че да желайте...

О р г о н

Но,
драга моя, вий сте свикнали с едно
държание, що веч започва да ме дразни!

Д о р и н а

Ах, не — да продължим, без гняв и думи празни.
Вий дразните света със тая новина;
светеца е светец — защо му е жена?
Той трябва да витай в небесните предели
и после — всичко туй какво за вас печели?
Да искате за зет вий, с вашето богатство,
един бедняк и...

О р г о н

Млък! Това е светотатство!

Та тъкмо за това той почит заслужава!
За честния човек и бедността е слава.
Тартюфа тя краси, велик е в нея той.
Загубил е при туй самия имота свой,
защото не ламти за земното, защото
се грижи и живей за бога и небото.
Но мойта помощ тук ще има скоро плод:
ще си възвърне той загубения имот,
болярството му пак закона ще признае —
но благородник той, аз мисля, и сега е.

Д о р и н а

Да, той се хвали тъй. Но как суетността
в душата му живей ведно с набожността?
Та оня, който тук избрал е път небесен,
със своя произход не хвали се унесен
и скромния живот на мъж благочестив
не се нуждай от вик и шум славолюбив.
Защо се той гордей? . . . Но туй ви огорчава?
Добре, да продължим за брака им тогава.
Вий — свързвате така без мъка, изведнъж
момиче като туй с един подобен мъж?!
Не смисляте ли вий, че тук не е прилика,
че лоши сетнини за тях ще предизвика?
Насилваме ли ний жената в нейния вкус,
честта ѝ с туй сами излагаме на трус —
че верността ѝ тук зависи често пъти
единствено от туй, какъв ще е мъжът ѝ.
Мъжете, що със пръст показва тук светът,
жените си сами напъждат в тоя път.
Че трудно е жени да бъдат верни, честни
при някои мъже, при бракове известни.
А щерката си кой с омразен мъж венчай,
пред бога нейния грях понася той накрай.
Мислете пред каква опасност вий сте тука!

О р г о н

Я гледай ти — на мен ще дава тя поука!

Д о р и н а

Съветът е добър, послушайте го вий!

О р г о н

Я стига празна реч — да свършим, щерко, ний.
Баща съм ви и знам, що вам ще подобава.
Валеру обещах ръката ви тогава,
но носи се мъква, че карти той играй,
пък сещам и че жив безбожник си е май:
до днеска ни веднъж не съм го срещал в църква.

Д о р и н а

Да, трябва всеки ден край вас да се отърква
като ония, що за показ ходят там.

О р г о н
(към Дорина).

Потрябвате ли — аз ще ви попитам сам.
(Към Мариана.)

Накрай, с небото той добре е неизменно,
а туй на тоя свят е благо най-свещенно.
За вас е тоя брак един бленуван рай,
във нежност и любов денят ви ще сияй
и верни, двама вий ще си живеите с песни
подобно на деца, на гълъби небесни
и буря на вражда над вас не ще извий —
Тартюф ще е това, що сторите го вий.

Д о р и н а

Да, рогоносец тя от него ще извае.

О р г о н

Я виж ти ум!

Д о р и н а

Че той по образ цял това е.
Това му е съдба и нека не коря —
но тя ще да надвий на вашата дъщеря.

О р г о н

Прекъсват ме пак! Я стойте мълчалива!
Не врите си носа, де бива и не бива!

Д о р и н а

О, господарю, аз се грижа тук за вас!
(Тя го прекъсва всеки път, когато той се обърне
да говори на дъщеря си.)

О р г о н

Напразен труд! Не ща да чувам вашия глас!

Д о р и н а

Обичам ви, затуи. . .

О р г о н

Не ща това, мълчете!

Д о р и н а

Ще ви обичам аз, макар че вий не щете.

О р г о н

Я-я!

Д о р и н а

Скъпа е за мен честта ви и не ща
да стане така за присмех на света.

О р г о н

Ще млъкнете ли вий?

Д о р и н а

Не, мойта съвест права
пред тоя срамен брак да млъкна ми не дава.

О р г о н

Ще млъкнеш ли — змия с отровен, зъл език. . .

Д о р и н а

Ах, вий сте уж мъдрец, а пламвате за миг!

О р г о н

Да, злъчка ме души, треперят ми ръцете
и казвам ви накрай решително: млъкнете!

Д о р и н а

Добре, ще замълча, но ще си мисля пък!

О р г о н

Мисли си, ако щеш, но мене — нито гък!

(Обръща се към дъщеря си.)

Та — край. . . Като мъдрец таз работа добре я
обмислих аз отвред. Тартюф. . .

Д о р и н а

Ще побеснея,
че трябва да мълча!
(Тя млъква, щом той си обръща главата.)

О р г о н

Не е пръв хубавец,
но бива го все пак. . .

Д о р и н а

Шопарче със звънец!

О р г о н

Дори тогаз, кога човек се не омае
от дарбите му. . .

Д о р и н а

Я-я! И тя се колебае!

Оргон се обръща към Дорина и я гледа със скръстени ръце.

Насила?! Аз да съм, не бих току-така
простила на мъжа за своята ръка —
показала му бих след сватбата тогава
как вързана жена с любовник отмъщава.

О р г о н
(към Дорина).

Разбрахме ли се с теб, или си ти без срам?

Д о р и н а
Защо крещите? Аз не казвам нищо вам.

О р г о н
А що ми правиш ти?!

Д о р и н а
На себе си говоря.

О р г о н
(настрана).
За дързостта ѝ днес най-хубаво ще сторя
да я ударя тъй, наопаки, със длан.
(Приготвя се да ѝ удари плесница и при всяка дума се
обръща към нея; тя стои и мълчи.)
Приемате, нали, вий, щерко, моя план?
Избрал съм ви съпруг. . . и щом е тъй, далече. . .
(Към Дорина.)
Защо мълчиш?

Д о р и н а
Не ща да си говоря вече.

О р г о н
Ни думица?

Д о р и н а
О не, аз винаги съм кратка.

О р г о н

Е, хайде, хайде де!

Д о р и н а
Не съм такава патка.

О р г о н
(към Мариана).

Накрай със почитта, която ми дължите,
пред моя избор вий глава ще преклоните.

Д о р и н а
(като избягва).

Наклепала бих аз такъв един съпруг!

О р г о н
(след като не успява да ѝ удари плесница, към дъщеря си).

Съсипахте ме вий със тая чума тук!
Накарва и светец да стори грях пред бога.
Да продължавам — веч не искам и не мога.
Със злъчка и със яд напълних се довърх —
ще поизляза вий да си поема дъх.

СЦЕНА III

ДОРИНА, МАРИАНА

Д о р и н а
Но няма ли сте вий, или какво, кажете,
та ролите си тъй размесихме ний двете?
Стоите си така, потънала във свян,
и нито реч против безумния му план!

М а р и а н а
Деспот баща! Какво да кажа! Аз съм слаба.

Д о р и н а

Да кажете това — това, което трябва!

М а р и а н а

Кое?

Д о р и н а

Че няма дълг в сърдечните неща,
че жените се не за майка и баща,
че булка ще сте вий и редно е тогаз
жениха да е драг не нему, а на вас,
пък щом е той пленен от оня дебелак,
то нека сам тогаз да встъпи с него в брак.

М а р и а н а

Ах, башината власт тежи с такава сила,
че никога до днес не съм му възразила.

Д о р и н а

Но — иска ви Валер; кажете мен поне:
обичате ли вий Валера, или не?

М а р и а н а

Към моята любов, уви, си тъй неправа!
Как може още тук въпрос да се задава?
Не ти ли поверих аз моите мечти,
не знаеш ли сама за обичта ми ти?

Д о р и н а

Отде да зная аз не лъжат ли устата,
че тоя момък тъй вълнува ви душата?

М а р и а н а

Обиждаш ме накрай, Дорино, с твойта реч.
О, истината тук е доста ясна веч.

Д о р и н а

Та — любите го, да?

М а р и а н а

Да, любя го безкрайно.

Д о р и н а

И също тъй и той ви люби всеотдайно?

М а р и а н а

Аз вярвам.

Д о р и н а

И със жар двамината накрай
копнеете за брак — така ли?

М а р и а н а

То се знай.

Д о р и н а

А вашия баща? А брака с оногова?

М а р и а н а

Насилят ли ме, знай на смърт съм аз готова.

Д о р и н а

На смърт ли?! Виж — за туй не се и сетих аз!
Отлично средство, да — спасени сте тогаз.
Но злъчката ми май надига се навънка,
щом някой се разлей такива да ми дрънка.

М а р и а н а

О, боже! Тя със мен си прави тук шеги!
Безчувствена си ти към чуждите тъги!

Д о р и н а

Безчувствена съм аз към оня, що дърдори
и що във тежък час покорно свежда взори.

М а р и а н а

Борба ли искаш ти? Аз нямам смелостта...

Д о р и н а

На влюбено сърце пръв дълг е твърдостта.

М а р и а н а

И мойто в тоя дълг не ще да се засрами.
Но нека пък Валер надвие на баща ми.

Д о р и н а

Но щом баща ви тук е станал цял чудак,
по своя мил Тартюф занесен, и то как!
И дал е дума сам, а днес не устоява —
кажете ми какво е крив Валер тогава?

М а р и а н а

Но бива ли със шум премного да издам
и своето сърце, и тайния му плам?
От изблик на любов — да стъпча ли с краката
срама на своя пол, дълга на дъщерята?
Ти искаш — пред света така да се открий...

Д о р и н а

Не искам нищо, не. Желайте, виждам, вий
Тартюфа за съпруг и много съм сгрешила,
че тук от тоя брак отвърщах ви насила.
Избрали сте го веч — какво ми хрумна мен?!
Такъв жених не се намира всеки ден.
О, господин Тартюф — шега ли е туй нещо?
Та господин Тартюф, разсъдим ли по-вещо,
не е не знам какво, а мъжът, почитан днес:
да водиш тоя мъж — каква велика чест!

За слава в тоя свят от бога той е пратен,
на вид е хубавец, по род — болярин знатен,
лицето му цъфти, врата му е червен —
вас чака ви до гроб един живот блажен!

М а р и а н а

О, боже мой!

Д о р и н а

И как сърцето ви ще бие,
че с тоя хубавец венчавате се вие!

М а р и а н а

Ах, моля ти се, спри — недей с такъв език
и дай ми помощ ти във тоя тежък миг.
Готова съм. Добре, да почнем борбата.

Д о р и н а

Не, щерката дължи покорство на бащата,
макар да ѝ даде маймуна за съпруг.
Но вие сте с късмет — какво пиците тук?
Ще стигнете с кола, ще наидете в градчето
цял облак от лели и вуйчовци и ето —
ще почне разговор от тънко естество.
А тоя град гъмжи от висше общество —
ще тръгнете тогаз по гости, но първица
ще почетете вий госпожата кметица,
а малко подир туй съдийката, нали?
Ще ходите на бал, де стене и гърми
оркестър във състав две гайди сладкогласни,
в театра с кукли вий ще гледате пък басни.
Ако мъжът ви там...

М а р и а н а

Ах, ти ме умори!
Съвет и помощ дай — това ми говори!

Д о р и н а

Покланям се.

М а р и а н а

Нима за тебе е наслада...

Д о р и н а

Ще стане всичко, да — така ви се и пада!

М а р и а н а

Но моля те...

Д о р и н а

О, не.

М а р и а н а

Ще кажа смело аз...

Д о р и н а

По вкус ви е Тартюф — добър е той за вас.

М а р и а н а

Аз имам вяра в теб, открих се без преструвка,
чуй...

Д о р и н а

Не, не, скоро вий ще бъдете Тартюфка.

М а р и а н а

Добре, щом моя клет живот не ти е скъп,
то остави ме ти сама във мойта скръб.
Сърцето ми само ще наиде в себе сила,
за да изпълни туй, което съм решила.
(Иска да си иде.)

Д о р и н а

Хей, стойте, стойте тук! Отсърдих ви се аз.
Макар и да не ща, но жал ми е за вас.

М а р и а н а

О, ако тоя брак решила е съдбата,
не ще живея, знай, за дълго на земята.

Д о р и н а

Ах, дяволът не е дотолкова пък чер.
Ще найдем средство ний. Но — ето и Валер.

СЦЕНА IV

ВАЛЕР, МАРИАНА, ДОРИНА

В а л е р

Госпожо, току-що научих новината,
що всекиму би тук възрадвала душата.

М а р и а н а

Коя?

В а л е р

Че ваш съпруг ще е Тартюф.

М а р и а н а

Това
баща ми е втълпил във своята глава.

В а л е р

Баща ви...

М а р и а н а

В своя план направил е промяна —
минута, как това и мен известно стана.

В а л е р

Наистина?

М а р и а н а

О, да, наистина, и как!
Той твърдо настоя пред мен за тоя брак.

В а л е р

И що за тоя брак сърце ви е решило,
госпожо?

М а р и а н а

Що? Не знам.

В а л е р

И искрено, и мило!
Та вий не знаете?

М а р и а н а

Не. А вашия съвет?

В а л е р

Вземете тоя мъж — това е цял късмет.

М а р и а н а

Съветвате ме?

В а л е р

Да.

М а р и а н а

Наистина?

В а л е р

Така е.
Че избора е с вкус, туй всеки ще признае.

М а р и а н а

Добър съвет. Добре! Ще го изпълня аз.

В а л е р

О, вярвам, че не е тъй мъчно туй за вас.

М а р и а н а

Тъй както мъчно бе за вас да го дадете.

В а л е р

Та вам да угодя — развързах ви ръцете.

М а р и а н а

За ваша радост пък ще го изпълня аз.

Д о р и н а

Да видим докъде ще стигнат от захлас!

В а л е р

Така ли е било? Любов?! Измамни речи
били са. . .

М а р и а н а

За това да не говорим вече.
Вий дадохте ми тук съвета си веднъж —
да взема тоя, що предлагат ми за мъж,
и аз ви казвам пък, че щом е тъй, тогава
ще ви послушам аз без никаква забава.

В а л е р

Недейте хвърля вий вината върху мен,
защото тоя брак бе вече предрешен
и мойта дума тук удобен щит ви стана,
за да прикрийте вий лукавата измяна.

М а р и а н а

Да, истина е туй.

Валер

Без друго. Нито ден
сърцето ви не е копнеяло за мен.

Марияна

Да мислите така — на вас е позволено.

Валер

Нали? Но знайте, че сърце ми оскърбено
не ще да ви прости това току-така:
аз знам кому да дам и обич, и ръка.

Марияна

Не се съмнявам в туй. С достоинства такива,
каквито вие. . .

Валер

Не, недейте се надсмива,
че нямам ги, уви, доказвате го вий,
но знам едно сърце, що пак за мене бий —
и в своята добрина при тая ми неслука
ще ми възвърне то онуй, що губя тука.

Марияна

Ах, загуба! Не ще измиже нито ден —
и ето ви и вас напълно утешен.

Валер

О, вярвайте, затуй аз всичко ще направя:
обижда ни честта тоз, който ни забравя —
да му отвърнем с туй и нам е дълг открит,
не можем ли поне — да си дадем вид;
че обич към сърце, виновно във забрава,
е слабост, що света за нищо не прощава.

Марияна

Похвално е това — възвишено дори.

Валер

Да, да — и всеки друг това ще одобри.
Та що пък? Да не би да искате вий още
душата ми за вас да тлее дни и нощи
и виждайки ви сам във чуждите ръце,
на друга да не дам аз моето сърце?

Марияна

Противното и аз желая най-горещо
и радвала се бих да станеше туй нещо.

Валер

Желаете го?

Марияна

Да.

Валер

Достатъчно тогаз
обиждахте ме тук. Ще ви послушам аз.
(Тръгва; след всеки свой отговор той тръгва да си иде, но
винаги се връща.)

Марияна

Тъй.

Валер

(връща се).

Но помнете вий, че вашта воля ясна,
че вий сте тая, що във тоя път ме тласна.

Марияна

Така.

Валер

И аз вървя по вашата следа,
по вашия пример тук.

Мариана

По моя пример, да.

Валер

Добре, ще бъде то — деня не е далече.

Мариана

Отлично.

Валер

И със вас не ще се видим вече.

Мариана

Добър ви път.

Валер

(стигнал до вратата. Обръща се).

Ха?

Мариана

Що?

Валер

Повикахте ме май.

Мариана

Сънувате.

Валер

Добре. Да турим вече край.
Да. Сбогом.

Мариана

Сбогом.

Дорина

Виж — човек да ви се чуди
със вашия захлас приличате на луди.

Оставих ви така — да видя докъде
безумната вражда накрай ще изведе.

Хей, господин Валер!

*(Тя го хваща за ръка и го спира, а той си дава вид, че се
много противи.)*

Валер

Що искаш ти, за бога?

Дорина

Елате тук.

Валер

О, не. Пламтя от гняв — не мога!
Недей ме спира в туй, което тя желай.

Дорина

Но чакайте!

Валер

Ах, не, решено е — и край.

Дорина

Я-я!

Мариана

Моя вид го цял изпълва със омраза —
ще сторя по-добре веднага да изляза.

Д о р и н а
(като оставя Валера и тича подир Мариана).
И тя! Къде?

М а р и а н а
Недей.

Д о р и н а
Играем на гонез!

М а р и а н а
Ах, не, Дорино, не — не можеш да ме спреш!

В а л е р
За нея моя вид е мъка и обида —
ще сторя по-добре веднага да си ида.

Д о р и н а
(оставя Мариана и тича подир Валера).
Но пак ли?! Що за бяс! Аз искам тъй — напук!
Брътвежите да спрат и скоро двама тук!
(Тегли ги един срещу друг.)

В а л е р
Какво ще правиш ти?

М а р и а н а
Кажи, какви са тия?

Д о р и н а
Ще ви извадя тук от тая бъркотия.
Вий луд ли сте, та тъй се скарахте за миг?

В а л е р
Не чу ли ти сама тук нейният език?

Д о р и н а
Вий нямате ли ум, та кипнахте такава?

М а р и а н а
Не чу ли го сама какво си позволява?

Д о р и н а
Двустранна глупост! Тя милее все за вас,
по вас един копней — свидетелка съм аз.
Той люби ви безкрай и с огън във душата
желай ви за жена — залагам си главата.

М а р и а н а
Защо ви бе тогаз обидния съвет?

В а л е р
Защо бях питан аз по тоя шур предмет?

Д о р и н а
И двама сте без ум. Я дайте си ръцете!
Вий първи!

В а л е р
(като дава ръката си на Дорина).
Но защо?

Д о р и н а
И вие! Пристъпете!

М а р и а н а
(като също дава ръката си).
Защо е всичко туй?

Д о р и н а
Сега ще се открий.
Не знайте и сами как любите се вий.

Валер

Стоите силом тук, защото ви се каза,
но хората — поне не гледайте с омраза.

Мариана обръща очи към Валера и му се усмихва.

Дорина

Че влюбеният е луд — разбрах сега и аз.

Валер

Признайте: с право днес оплаквам се от вас.
Не сте ли лоша вий, щом можете с наслада
да карате така сърцето ми да страда?

Мариана

Ами не сте ли пък неблагодарник вий. . .

Дорина

За туй през други дни ще поговорим ний.
Да видим що сега със тоя брак да сторим.

Мариана

Кажете ни средство ти и ние ще се борим.

Дорина

Ще действаме тук със ловкост и със ум.
Баща ви си играй — това е празен шум.
Но харно е за вас пред волята му властна
да си дадете вид, че, божем, сте съгласна;
повярва ли ви той, ще можете тогаз
отлага с леснина решителния час —
на всичко има цял, когато има време.
Туй болест изведнъж ей тъй ще ви обземе,
и ей ти тебе срок — невестата в легло!
Туй имали сте знак с предчувствие за зло:
намерили сте кост, строшили огледало
или сте призори сънували умряло.

Най-харно е, накрай, че той без ваше «да»
не може ви венча със никого в света.
Но нужно е сега, за нашата измама,
за нищо на света да ви не виждат двама.

(На Валера.)

Напред и с помощта на свои хора там
вий правото си тук издействайте сам.
А ние да вървим при брата й със време
и мащеха й днес към нас да привлечеме.
Хай сбогом!

Валер

Как и що ще сториме, не знам —
надеждете си аз възлагам най-веч вам.

Мариана

Баща ми има власт — и аз сама се плаша,
но казвам ви го пак: ще бъда само ваша.

Валер

О, колко съм честит! Каквото да посмей. . .

Дорина

Умират за брътвеж туй влюбените, хей!
Излизайте!

Валер

Накрай. . .

Дорина

Какъв бърбурко само!
Излизайте през тук, а вие — хе, през тамо!
(Блъска ги по гърбовете и ги изкарва навън.)

ДЕЙСТВИЕ ТРЕТО

СЦЕНА I

ДАМИС, ДОРИНА

Д а м и с

Да ме удари гръм, да ме удари мрак,
да бъда на света последния глупак,
ако ми нещо спре решението лудо,
ако не сторя тук не знам какво си чудо!

Д о р и н а

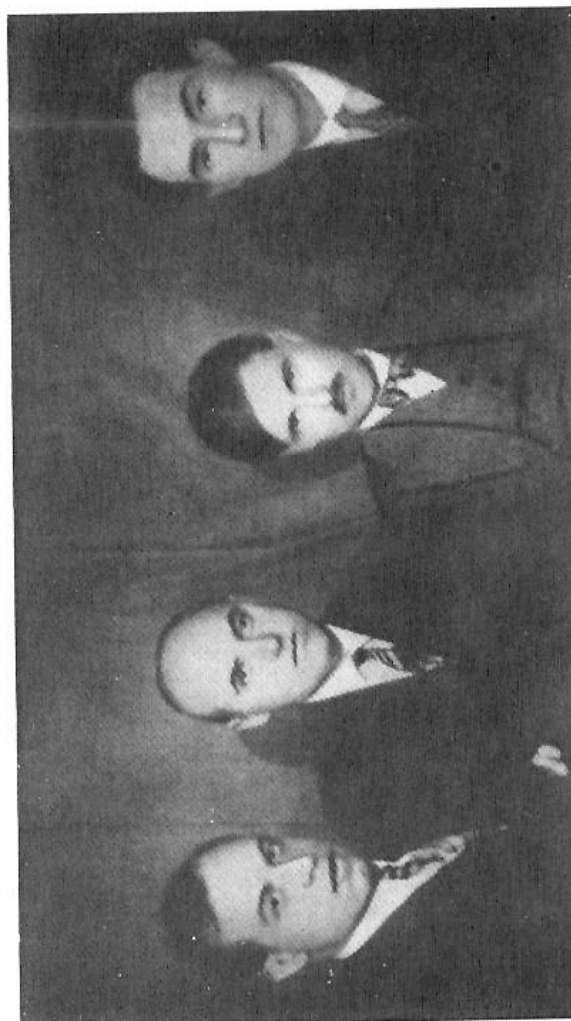
За бога! В своя гняв отивате далеч.
Баща ви казва — да, но туй е още реч.
Човек едно крои, а идат разни сгоди —
от дума до дела по дълъг път се ходи.

Д а м и с

Ще трябва с тоя мях да се разправя аз
и да му кажа тук две думи между нас.

Д о р и н а

Ах, тихо! Него ний, а също и баща ви
на мащеа ви тук сега ще ги оставим.
Тартюф я слуша, знам — от нея се влияй,
каквото каже тя — угажда ѝ докрай
и види ми се мен, че твърде му е драга.
Дано да е така! Това ще ни помага.
И тъй: заради вас тя днес го вика пак —

Никола Фурнаджиев, Асен Разцветников, Ангел Каралийчев, Георги Цанев
(1924—1925)

на среща и съвет относно тоя брак,
да чуе що крои и мисли, па тогава
да му изтъкне тя какво го застрашава,
не се ли отрече самин от своя план.
Сега се молел той — обади ми Лоран,
но каза ми, че щял да слезе ей сегичка.
Излезте, моля, вий — да бъда аз самичка.

Д а м и с

Не може ли и аз да чуя всичко тук?

Д о р и н а

О, не. Сама да съм!

Д а м и с

Не ще издам ни звук.

Д о р и н а

Че пламвате за миг, това го всеки знай —
ще развалите тъй кроежа ни докрай.
Излезте.

Д а м и с

Ще стоя безстрастен като пън.

Д о р и н а

Но доста! Иде веч. Излизайте навън!

Дамис влиза в една стаичка, която се намира в дъното на сцената.

СЦЕНА II

ТАРТЮФ, ЛОРАН, ДОРИНА

Т а р т ю ф

(като съглежда Дорина, към Лорана).

Сложете бича там до ризата корава,

молете се всегда бог мъдрост да ви дава;
попитат ли за мен — отивам във затвора
да дам от своя дар на тия клетки хора.

Д о р и н а

Я виж каква хвалба, каква осанка строга!

Т а р т ю ф

Какво желайте?

Д о р и н а

Аз...

Т а р т ю ф

(изважда от джеба си една кърпа).

Ах, моля ви, за бога —
вземете вий от мен таз кърпа по-напред.

Д о р и н а

Защо?

Т а р т ю ф

Покрийте там гърдите си навред.
Неща от тоя род са страшни, извинете,
те палят ни духа и раждат греховете.

Д о р и н а

Нима сте тъй горещ и невъздържан вий,
та всяка плът за вас подобна сила крий?
Отде е ваший плам, за мен е неизвестно,
но аз не съм така, не се запалвам лесно
и гледала ви бих съблечен до пети,
без голата ви плът сърце ми да смути.

Т а р т ю ф

Това е вече грях, нескромност и обида —
говорите ли тъй, веднага ще си ида.

Д о р и н а

Не бързайте — сама ще ви оставя аз,
но имам да предам две думици за вас.
Във тая стая тук ще слезе госпожата,
почакайте я вий — тъй каза тя самата.

Т а р т ю ф

Уви, готов съм аз.

Д о р и н а

(на себе си).

Я виж как стана благ.
Кое то казах аз, поддържам си го пак.

Т а р т ю ф

Кога ще дойде тя?

Д о р и н а

Пристига без забава.
Ах, слиза вече, на — оставям ви тогава.

СЦЕНА III

ЕЛМИРА, ТАРТЮФ

Т а р т ю ф

Дано ви бог дари във свойта добрина
със здраве и живот, и мир, и светлина,
тъй както туй желай за вечната му слава
най-скромния слуга, когото той съгрыва.

Е л м и р а

Обсипвате ме вий с най-ценните блага.
Но нека по-добре да седнеме сега.

Т а р т ю ф
(седнал).

Е, здрава ли сте веч — подир оная треска?

Е л м и р а
(седнала).

Премина изведнъж. Не ми е нищо днеска.

Т а р т ю ф

Не зная моя глас дали достоен бе
да проси милостта на вечното небе,
но то не чу от мен ни дума, нито сричка,
която да не бе молба за вас едничка.

Е л м и р а

Доброто си сърце терзайте с чужда скръб.

Т а р т ю ф

О, вашия живот за мен е твърде скъп.
Живота си бих дал — да бъдете вий здрава.

Е л м и р а

Към туй ви милостта безкрайна вдъхновява.
За вашта добрина дължа ви много аз.

Т а р т ю ф

О, нищо е това, когато е за вас.

Е л м и р а

Аз исках насаме да поговорим двама
и радвам се сега, че никой тука няма.

Т а р т ю ф

И аз съм в тоя миг възрадан и блажен,
госпожо, че сте тук самичка вие с мен.

Аз молах се за туй и ден и нощ и ето
че най-подире чу молбите ми небето.

Е л м и р а

Ще поговорим с вас, но искрен ще сте вий;
не бива нищо тук сърцето ви да скрий.

Т а р т ю ф

О, случая сега за мен е най-добрия —
душата си пред вас всецяло да разкрия,
да кажа най-подир, че моя шум и вик
по гостите, що тук привлича вашия лик,
не бе от злост към вас, не бе омраза тайна,
а беше вдъхновен от ревността безкрайна,
от порива ми чист. . .

Е л м и р а

Така се и теша —
вий грижете се, знам, за моята душа.

Т а р т ю ф

(хваща ръката ѝ и стиска пръстите ѝ).

О, да, и тоя жар, от който аз се движа. . .

Е л м и р а

Ох, стиснахте ме зле!

Т а р т ю ф

От изблици на грижа!
Не съм ви мислил зло — забравих се така;
че по-скоро ви бих. . .

(Слага ръка на коляното ѝ.)

Е л м и р а

Но вашата ръка?!

Т а р т ю ф

Да видя що за плат — чудесно мек, ей богу.

Е л м и р а

Ах, моля, стига, ах... че гъдел ме е много!
(Тя отдръпва стола си, а Тартюф примъква своя стол към нея.)

Т а р т ю ф
(като пипа якичката ѝ).

О, боже мой, какви дантели — нежен сняг!
Плетат ги — тъй със вкус и... дявол знае как!
Невиждано е тъй по образи и ритъм.

Е л м и р а

О, да. Но друго тук аз исках да ви питам.
Мъжът ми бил решил Валера да отбий
и вас да прави зет. Говорихте ли вий?

Т а р т ю ф

Загатна ми това! Но нека вам е ясно,
че не за туй копней сърцето ми всечасно,
че другаде за мен са всички красоти,
че другаде за мен блаженството блести!

Е л м и р а

В небето — знам. У вас не тлей греховен пламък.

Т а р т ю ф

Но в моите гърди не бий сърце от камък.

Е л м и р а

Аз мислех пък, че вий сте хладен към света
и всеки ваш въздъх лети към вечността.

Т а р т ю ф

Нетленната любов, що свързва ни с небето,
пред земните неща не спира ни сърцето
и тая красота, що бог е тук създал,

ни мами и зове да вземем своя дял.
В подобните на вас небето се оглежда,
но вий сте му били най-светлата надежда:
дарило ви е то с такъв неземеен чар,
че вашето лице пленява млад и стар
и аз ви гледам тук, създание прекрасно,
и щедрия творец възславям велегласно,
а в моето сърце гори любов и плам
към таз, в която той изваял се е сам.
Изпървом се боях, че тая страст облада
душата ми по знак на силите на ада,
и криех се от вас — реших да бъда твърд
и да избавя тъй душата си от смърт.
Но скоро аз разбрах, о хубост ненагледна,
че тая страст не е ни грешна, нито вредна,
че тя живяла би във мир с набожността —
и своето сърце отпуснах без юзда.
Признавам си самин, че върша смело нещо,
предлагайки ви тъй това сърце горещо,
но своята немощ аз оставям настрана
и чакам всичко тук от вашта добрина,
възлагам си на вас надеждите и своя
живот, и своята чест, сънят си и покоя —
чрез вас ще бъда тук с една-едничка вест
безкрай честит или нечувано злочест.

Е л м и р а

Любезно е това признание, но пада
от ясното небе със гръм и изненада;
че длъжен бяхте вий, така се чини мен,
да бъдете и твърд, и малко по-студен.
Такъв набожен мъж, какъвто аз ви зная...

Т а р т ю ф

Набожникът — и той човек е най на края.
А спре ли взор човек на вашта красота,
омайва се завчас, забравя мъдростта.
О, моите думи тук изглеждат странни, зная,
но аз не съм дърво, ни ангел пък — от рая.
И сметнете ли грях вий моите слова,

омайния си лик винете за това,
че щом ви зърнах аз, обля ме тръпка жарка
и вий от него миг сте моя господарка.
Божествения взор и дивното лице
сломиха твърдостта на моето сърце —
напразни бяха тук молитвите, сълзите,
обсебихте ми вий и дните, и нощите.
Аз казвах туй с очи, с въздишки, всеки миг,
излагам ви го днес открито и с език.
Погледнете ли вий с добро и дух отворен
безкрайната печал на вашия роб покорен
и слезете до мен, последния в света,
с целителния дар на своята доброта,
аз кланял бих се вам, о чудно райско цвете,
с любов, каквото тук не помнят вековете.
Не ще очерни туй честта ви на жена —
не бойте се при мен от никаква злина.
Любезните момци, любимци на жените,
са шумни в любовта и щедри на хвалбите.
Те брътвят и крещят на всеки кръстопът —
за всеки поглед мил завчас ще разгласят
и злият им език самин петни олтаря,
пред който от любов сърцето им изгаря.
Но хора като нас горят със таен плам,
спокоен е човек, облекне ли се нам,
че с грижите за нас, за чистото си име
любимото лице ний, без да щем, щадиме.
Единствено при нас ще наиде всеки плах
любов без хорски шум и сладости без страх.

Е л м и р а

Стоя и слушам тъй речта красноречива,
с която се пред мен душата ви излива.
Но никак ли на ум не ви дохожда вам,
че мога всичко туй Оргону да предам,
че само при вестта за среща като тая
на дружбата му с вас ще дойде мигом края?

Т а р т ю ф

О, зная аз, че вий сте пълна с доброта

и тя ще ми прости сега за смелостта,
че мойта слабост вий накрай ще извините
със буйната любов, що къса ми гърдите;
ще спомните сама, съзрели си ликът,
че имам аз очи и туй сърце е плът.

Е л м и р а

По други начин тук постъпила би друга,
но съдржаний ми нрав ще бъде вам в услуга.
Не ще узнай Оргон за вашите слова,
но искам пък от вас в отплата за това
да видиме венчан Валера с Мариана,
без козни и бавеж, че много вече стана
и вий самия веч да не ламтите тук
да вземете това, що пада се на друг,
и. . .

С Ц Е Н А IV

ДАМИС, ЕЛМИРА, ТАРТЮФ

Д а м и с

(като излиза от стаичката, където се бе оттеглил).

Не, госпожо, не — това така не бива!
Аз чух от край до край речта му нечестива;
доведе ме само небето в тоя кът,
само на мойта мъст то даде лесен път
и в гордия светец, що вредил ми е вчера,
ще блесне пред света ликът на лицемера
и татковия взор ще види без покров
смирения подлец, що фъфле за любов!

Е л м и р а

Дамисе, стойте! Не! Тъй, мисля, по-добре е —
в отплата за това той сам ще поумнее.
Нали му обещах, не ми пречете в туй,
не е по моя нрав на пътя да се чуй.
Разумната жена не смята за потребно
да трови своя мъж със глупости на дребно.

Д а м и с

Постъпвайте така, щом право е за вас,
избирам други път и прав съм си и аз.
Пощадата е тук над случая насмешка,
а в дръзката си власт набожността му жежка
доволно взема връх над моя гняв правдив
и сея у дома раздора нечестив!

Баща ми доста веч бе роб на лицемера,
що спъва моя брак чрез тоя на Валера —
от хитрия мазник ще бъде той спасен:
небето преща днес и средството на мен.
За тоя случай аз ще му въздавам слава,
да го пропусна тъй — не бива и не става!
Че той ми е в ръка и бъда ли глупак,
то, негли, с право би ми го отнело пак.

Е л м и р а

Дамисе. . .

Д а м и с

Не! О, не! Ще сторя, както зная!
Душата ми е днес пред портите на рая,
тя иска най-подир небесна мъст да пий,
напразни са слова — не ще ме спрете вий!
Да, случката със вас ще бъде тук разкрита
и аз ще пия мъст и сладост до насита.

С Ц Е Н А V

ОРГОН, ДАМИС, ТАРТЮФ, ЕЛМИРА

Д а м и с

Минавате насам о, тате, в сгоден час —
ще чуйте новина, нечакана от вас.
За вашата любов и нежности на едро
добрия господин отплаща ви се щедро
и в своята ревност той дотам отиде днес,

че иска да убий семейната ви чест.
Заварих го ей тук да моли госпожата
за лек на похотта, що къса му душата.
Със кроткия си нрав решила беше тя
да премълчи това, що тук я сполетя,
но аз при тоя срам към вас открито ида,
че сметнах: да мълча — за вас ще е обида.

Е л м и р а

Да, мъдрата жена не бива никой път
да буну с празен шум семейния си кът.
Брътвежът не петни честта ѝ с тежки рани:
достатъчно е тя да знай да се отбрани.
Така е. И да би се чувал моя глас,
мълчали бихте вий, Дамисе, в тоя час.

С Ц Е Н А VI

ОРГОН, ДАМИС, ТАРТЮФ

О р г о н

Възможно ли е туй, що чух, о, прави боже?!

Т а р т ю ф

Да, братко, и дотам, че по-много не може!
Пред вас е грешник, лих и роб на похотта,
разбойник и злодей, невиджан във света,
аз цял воня от грях и цял в проказа гния,
живота ми е низ от сласт и мръсотия!
И виждам тук накрай, че гневното небе
чрез вас — и моя срам, и мен ще погребее.
О, нека ме винят в престъпност най-нечута —
не ще се защита пред вас във таз минута.
Повярвайте накрай, скокнете в гняв и бяс,
изритайте ме вий, махнете ме от вас!
С какъвто и позор да бихте ме покрили,
заслужил съм го аз напълно, братко мили!

О р г о н
(на сина си).

О, как можа — подлец! Не те ли догреша
да черниш тоя мъж със ангелска душа?

Д а м и с

Какво?! С лъжлив език и кротост лицемерна
ще ви замаже той. . .

О р г о н

Да млъкваш, чумо черна!

Т а р т ю ф

Ах, нека продължи — грешите със това
и вярвайте му вий правдивите слова.
Защо да сте добър при случай тъй злокобен?
Не знайте ли, че аз на всичко съм способен?
Осланяте се вий на скромния ми вид
и мислите ме строг и честен, и открит?
О, външността ми тъй замайва ви главата,
о, аз не съм това, що цял народ ме смята!
Говорят, че съм бил човек почтен и благ,
но всъщност, братко — аз не чиня ни петак.

(Обръща се към Дамиса.)

Да, продължете вий, мой сине, без пощада —
зовете ме крадец, убиец от засада,
обсипвайте ме с град от гнусни имена —
аз мълком ще стоя пред вас на колена,
ще слушам и ще знам, че с право съм наказан,
задето тъна цял във грях и във съблазън.

О р г о н
(към Тартюфа) (към сина си).

Ах, стига, братко мой! Не се ли умили,
подлецо. . .

Д а м и с

Как? Нима — словата му или. . .

О р г о н
(към сина си) (към Тартюфа).

Обеснико, млъкни! Станете, братко мили!
Безсрамник!

Д а м и с

Но. . .

О р г о н

Мълчи!

Д а м и с

Та ний ли сме скроили?! . . .

О р г о н

Млъкни, ще ти строша дебелата глава!

Т а р т ю ф

За бога, братко мой, не слушайте гнева!
Че по-добре е гръм да ме убий сред пладне,
отколкото за мен и косъм да му падне.

О р г о н
(на сина си).

Неблагодарник!

Т а р т ю ф

Не! За него падам аз
пред вас на колена. . .

О р г о н
(като също коленичва и прегръща Тартюфа).

Вий смейте се над нас!
(На сина си.)
Негодник! Виж — душа!

Д а м и с

Но...

О р г о н

Млък!

Д а м и с

Що?!

О р г о н

Стига врява!

Аз знам кое те тъй към него озлобява:
вий мразите го тук и ей ви днеска, на —
сдушени във едно — слуги, деца, жена;
вий туряте във ход възможно, невъзможно,
да махнете от нас това лице набожно.
Но колкото расте нечистия ви бяс —
със двойна сила тук държа го здраво аз.
Гордеете се вий, но малко ви остава:
ще бъде скоро той венчан със Мариана.

Д а м и с

Ще я дарите вий насила със съпруг?

О р г о н

Да, да, и още днес — на всички ви напук!
Презирам ви аз вас и тъй ще ви ударя,
че ще познайте кой е тука господаря.
Безделнико, падни на колене във миг
и искай прошка ти от тоя мъченик!

Д а м и с

От тоя лицемер?! От тая твар лукава...

О р г о н

Я виж го ти — не ще и още оскърбява?!

(На Тартюфа.)

Тояга дайте, хей! Не спирайте ме пак!

(На сина си.)

Със туй напушаш ти домът ми о, глупак,
и нивга веч не смей да ми пристъпиш прага.

Д а м и с

Да, да, напушам! Но...

О р г о н

Измитай се веднага!

Бъди проклет! И знай, че като сетно средство
ще бъдеш още днес лишен и от наследство.

СЦЕНА VII

ОРГОН, ТАРТЮФ

О р г о н

Така да оскърби една душа безгрешна!

Т а р т ю ф

Прости му, о, небе, за мъката ми днешна!
(На Оргона.)

Да знайте как скърбя и вие ми се свят,
задето ме петнят пред моя свиден брат!

О р г о н

Ах!

Т а р т ю ф

Мисълта дори за тая зла отплата
с отрова и със плам разкъсва ми душата...
От ужас тръпна цял... Припада ми мора...
Едва поемам дъх и може да умра...

О р г о н

(тича, облян в сълзи, към вратата, през която изгони
синя си).

Разкайвам се, че спрях ръката си сърдита
и те не смазах в миг, разбойнико, на пита!

(Към Тартюфа.)

Не се тровеете вий, не си правете зло!

Т а р т ю ф

Ах, нека прекратим. Било, какво било.
Аз виждам — в тоя дом обсинват ме с омраза,
ще бъде по-добре оттук да си изляза.

О р г о н

Шегувате се вий!

Т а р т ю ф

Те ровят всеки ден
у вас да породят съмнение към мен.

О р г о н

Но моето сърце на тях не дава вяра. . .

Т а р т ю ф

О, туй ще продължи — и де ще ни закара?
Това, що ваший ум отхвърли в тоя час,
ще бъде някой ден повярвано от вас.

О р г о н

Не, нивга, братко мой!

Т а р т ю ф

Ах, братко, за жената
е о да замай на своя мъж главата.

О р г о н

Не!

Т а р т ю ф

Тръгвам. Щом не съм у вас, о братко мой,
ще няма и повод за злоба и за вой.

О р г о н

Нанасяте с това на мене смъртна рана!

Т а р т ю ф

Е, щом като е тъй — тогава ще остана.
Обаче, ако. . .

О р г о н

Ах!

Т а р т ю ф

Прието. Нито реч!

Но аз от тоя миг обръщам друго веч:
честта е нежна вещь и дружба ни тука
налага ми да знам кое поражда клюка.
От вашата жена ще бягам занаяпред. . .

О р г о н

Напротив, с нея вий ще бъдете зает.
Беснеят ли от яд, аз весел ще се смея.
Да, нека всеки ден ви виждат двама с нея!
Но туй не стига, не! На всичките напук
ще ви направя аз и мой наследник тук:
с дарение по акт ще дам на вас изцяло
богатството, що мен е в тоя свят остало.
За мен зетят мили, приятелят един,
е по-скъп от жена, от майка и от син.
Ще вземете ли вий това, що вам се дава?

Т а р т ю ф

Да бъде онова, що господ повелява!

О р г о н

Ах, бедния! Сега — за акт на моя брат!
И нека се стопят злодеите от яд!

ДЕЙСТВИЕ ЧЕТВЪРТО

СЦЕНА I

КЛЕАНТ, ТАРТЮФ

К л е а н т

Говорят всички, да. И нека не грешиме:
мълвата не краси пресветлото ви име.
Затуй навреме аз ви срещам тоя ден —
да чуйте с две слова един съвет от мен.
Не ще разглеждам тук що казват и гадаят,
оставям всичко тук — за мен е важен краят.
Да кажем, че Дамис е бил неправ — тъй на —
и вие сте били нападнат без вина.
Ала не е ли дълг и християнска слава —
човек да не мъсти и всичко да прощава?
И как търпите вий — за тоя случай тром
да бъде син изгнан от своя бащин дом?
Открито казвам пак и вярвайте ме само:
осъжда ви за туй и мало, и голямо.
Та чуйте ме накрай — и престанете веч:
недейте тласка вий раздора по-далеч.
Пожертвуйте днес гнева си пред небето
и помирете пак бащата и детето.

Т а р т ю ф

Уви! От все сърце желал бих тоз поврат,
не храня аз ни мъст към него, нито яд,
прощавам му съвсем скръбта и горчилата
и с радост бих си дал за него и душата.

Но вечното небе не е съгласно с нас —
и върне ли се той, ще си отида аз.
След пристъпа му днес и страшните обиди
да бъдем редом тук май чудно ще се види.
И господ знай какво би сметнали за мен —
във тънка хитрина ще бъда обвинен.
И всеки ще рече, че сам си знам вината,
затуй съм милостив и щедър в добрината —
и дия с помощта на милите очи
да го накарам аз отново да мълчи.

К л е а н т

Залъгвате ни вий със думи лицемерни
и доводи съвсем надути и неверни.
Небето ли? Че кой е натоварил вас?
Виновниците то наказва и без нас.
Та грижата затуй вий нему оставете —
помнете, че дължим любов на враговете.
И следвайки докрай по истинския път,
недейте мисли вий как щели да рекат.
Какво? Нима брътвеж за щяло и нещяло
би могъл да възпре едно човечно дяло?
Не, нека правим туй, що повелява той,
и се не плашим ний от празен шум и вой.

Т а р т ю ф

Аз казах, че простих постъпката неправа,
и сторих, значи, що небето повелява,
но след разкола днес и дръзката лъжа
не повелява то със него да дружа.

К л е а н т

В замяна на това, изглежда, повелява
да давате ухо на къщната разправа
и вземате ей тъй, като отронен плод,
без право и закон един дарен имот?

Т а р т ю ф

Но тоя, що ме знай, ни миг не ще се чуди —

не ще помисли той за користи подбуди,
О, моите очи не ще се заслепят
от всичките блага на тоя грешен свят.
И ако аз приех и се реших веднага
да взема онова, що тук ми се предлага,
то бе, защото сам боях се от сърце,
че тежкия имот ще падне в зли ръце,
че с тоя куп злато наследника безгрижен
не би, тъй както мен, подкрепял своя ближен,
не би могъл така умело да гребе —
за слава и за чест на вечното небе.

К л е а н т

Защо пък виждам вас от тоя страх подгонен?
Да мисли за това наследника законен!
Та дайте нему вий: с имота си той сам
да прави, щото ще — за слава или срам.
Защото по-добре е той да го пропие,
а не да ви рекат: «Ограбихте го вие!»
Но аз съм във възторг — как вий, светец прочут,
предложения дар приемате без смут?
Та кой свещен закон, кой мъдър проповедник
вещай да оберем законния наследник?
И щом небето пък след вашия разлом
не иска ви в едно с Дамиса в тоя дом,
не е ли по-добре, на всички за поука
да бяхте скромно вий излезнали отука,
отколкото така — без ред и правда —
от бащиния дом да пъдите сина?
За името ви тук, това не ще отмина,
ще бъде. . .

Т а р т ю ф

Ах, часът е три и половина,
зове ме горе дълг благочестив и свет —
ще ме простите вий, че много съм зает.

К л е а н т

Я?

СЦЕНА II

ЕЛМИРА, МАРИАНА, ДОРИНА, КЛЕАНТ

Д о р и н а

Господарю мой, помагайте за бога —
душата ѝ гори от мъка и тревога,
че татко ѝ годеж довчера желай
и всеки минал миг отчайва я безкрай.
Ще дойде скоро той. И нека, съюзени,
със сила, с хитрини, простени, непростени,
да развалиме ний злощастния му план.

СЦЕНА III

ОРГОН, ЕЛМИРА, МАРИАНА, КЛЕАНТ, ДОРИНА

О р г о н

Аа! Радвам се, че тук е целий дом събран.
(На Мариана.)

Контракта, що държа, ще ви разсмей веднага —
вий знайте веч какво ви нося, щерко драга.

М а р и а н а
(на колене).

Пред вечното небе, що вижда мойта скръб,
кълна ви в светостта на всичко, татко скъп:
недейте в своята власт ми свързва тъй ръцете
и с малко свобода сърцето ми дарете.
Не карайте ме днес да укорявам аз
небето за това, що тук дължа на вас,
и тоя клет живот, що вие сте ми дали,
не хвърляйте го в ад от мъки и печали.
Не давате ли вий във своя гняв суров
да взема тоя, що изпълва ме с любов,
спасете ме поне за бога от тогова,
що пълни мойта гръд с погнуса и отрова,
не тласкайте ме вий във зиналата паст
с могъщата ръка, на бащинската власт!

О р г о н
(чувствувайки, че се разнежва).

Не бивай слабо ти — мълчи, сърце човешко!

М а р и а н а

Че той е драг на вас — това не ми е тежко;
дарете го с възторг, с имоти и пари,
придайте му накрай и моите дори,
оставям ги на вас — вземете ги веднага,
но на самата мен недейте тъй посяга
и позволете вий да свърша своите дни
на някой манастир сред мрачните стени.

О р г о н

Я! Мойта дъщеря набожна става вече —
шом стария баща на любовта ѝ пречи.
На крак! И ако тъй е страшно туй за вас,
ще бъда двойно прав да ви принудя аз:
убийте с тоя брак любов, мечти, захласи
и стига вече с тях тревожихте баща си.

Д о р и н а

Но как. . .

О р г о н

Мълчете там! Не е до вас това!
Не ще търпя дори да мръднете с глава!

К л е а н т

Един съвет поне да бихте позволили. . .

О р г о н

Съветите ви, знам, са умни, братко мили!
В тях свети мъдростта и те ни правят чест,
но позволете вий да ги не слушам днес.

Е л м и р а

Това, що виждам тук, устата ми сковава

и вашта слепота ме просто удивлява:
дотоам да е човек омаян, заслепен —
да смета клевета и туй, що стана с мен!

О р г о н

Да, вашият слуга от външността се мами;
известно е, че вий закриляте сина ми,
та премълчахте днес, че подлия хлапак
безчестно клевети невинния добряк.
Спокойна бяхте вий, че правехте услуга,
да беше вярно то — изглеждали би друга.

Е л м и р а

Нима е нужно пък да пламнем в гняв суров
пред простите слова на чуждата любов?
И по-добре ли би се пазила жената
със мълнии в очи и клетви във устата?
В подобен случай аз — усмихвам се едва:
не ми е по душа да дигам шум с това.
Похвално е да сме почтени, но и кротки —
не са по моя нрав настръхналите котки,
чиято чест се крий зад зъби и нокте,
и шукне ли човек, одрали би го те.
Не ща такава чест — небето е свидетел!
Аз искам скромна чест и тиха добродетел
и вярвам, че щитът на хладния отказ
отблъсва по-добре една ненужна страст.

О р г о н

Не ще се заблудя — недейте тъй се труди.

Е л м и р а

О, слабостта ви пак ме хвърля във почуди!
Но що би рекли вий — да бихте в тоя час
видели ясно сам, че правда казвам аз?

О р г о н

Да видя?

Елмира

Да.

Оргон

Брътвеж.

Елмира

Но що, ако пък сторя
да видите самин, че правда ви говоря?

Оргон

Ех, вятър!

Елмира

Но поне отговорете вий!
Не искаме от вас на вяра нищо ний.
Да кажем, че ей тук на скрито вий стоите
и чуйте със уши и видите с очите —
що казали би вий за вашия добряк?

Оргон

Ще... ще... ще... Не, не ще да кажа нищо пак.
Не е възможно то.

Елмира

Но много вече става:
излиза, че съм аз клеветница тогава.
Ще трябва най-подир да махна със глава
и ви направя сам свидетел на това.

Оргон

Съгласен съм. Добре. Задачата е мъчна —
ще видиме накрай доколко вий сте сръчна.

Елмира
(към Дорина).

Повикайте го тук.

Дорина

(към Елмира).

Хитрецът много знай:
да бъде уловен — ще бъде трудно май.

Елмира

Не! Мами се човек от тоя, що обича —
от себелюбство сам в заблуда се увлича.
Пратете го при мен.

(Към Клеанта и Мариана.)

А вий — навън! Ни звук!

СЦЕНА VI

ЕЛМИРА, ОРГОН

Елмира

Пъхнете се сега под тая маса тук.

Оргон

Как?

Елмира

Трябва да сте скрит. Без туй не ще да може.

Оргон

Под масата ли?

Елмира

Да! Но хайде де! О, боже!
Ще съдите накрай. Каквото правя — знам.
Пъхнете се сега и скрийте ли се там,
ни глас да се не чуй, ни косъм да се мярка.

О р г о н

Признавам си, че тук отстъпвам ви без мярка,
но — нека видим как ще стигнете брега.

Е л м и р а

Аз вярвам, че не ще отвърщате сега.

(На мъжа си, който е под масата.)

Ще вляза тука аз във област май трънлива,
не се гневете вий, недейте се открива.
Каквото да река, не смятайте го грях —
нали ще целя туй, което обещах:
С преструвка и лъжа (че нуждата ме тласка)
ще го накарам аз да смъкне своята маска:
ще го лаская тук със нежност и ще дам
простор на любовта и дръзкия му плам.
И тъй като това за вас едничък става,
за вас играя тук една игра такава,
намерите ли вий, че стига, тя ще спре
там, гдето според вас ще бъде най-добре.
Захласа му самин вий можете пресече,
щом видите, че той отива надалече —
та убедя ли вас, щадете си честта:
спестете всичко, що е лишно за целта.
Това засяга вас. Тук вий сте господаря
и... Иде. Стойте там. Недейте проговаря.

СЦЕНА V

ТАРТЮФ, ЕЛМИРА, ОРГОН

Т а р т ю ф

Повикаха ме пак за разговор при вас.

Е л м и р а

Да, имам тайни тук да ви откроя аз.
Но вижте да не би да стане изненада

и затворете там, че можеме пострада.

Тартюф затваря вратата и се връща.

Не би било добре да се повтори пак
това, що стори днес безумния хлапак.
Светът не е видял подобна изненада;
уплаших се за вас и трепет ме облада
и вий видяхте сам, че сторих всичко аз
да мога да смиря Дамисовия бяс.
Наистина, от страх, несръчност и замая
не се досетих аз да го опровергая,
но, слава богу, пак добре се нареди
и по-добре сме ний, отколкото преди.
Почитан сте — това разпръсна тая буря
и моят мъж на вас съмнение не туря.
Напук на всички тук и злият им език
той иска да сме с вас ний двама всеки миг.
И туй ми дава днес без никаква тревога
да се затворя с вас и прави ме да мога
да поднеса едно сърце, което бий
да сподели страстта, що днес открихте вий.

Т а р т ю ф

Това, що чувам тук, във мене смут извика —
госпожо, вий сега променяте езика.

Е л м и р а

Щом днешният отказ ви толкова гневи,
как малко знайте вий сърцето ни, уви!
Как малко знайте вий що шепне то тогава,
кога една жена се слабо защитява.
Природният ни свян въстава всеки път,
щом чуждите мъже за нежност ни шептят,
макар и да горим от обич, както вие,
сърцето се свени така да се открие.
Ний браним своята чест, но външния ни вид
ви дава ясен знак, че пътя е открит,
че само от уста противим се тогава,
че нашия отказ ви всичко обещава.
Признавам: позволих си много свобода

и своя женски свян насилих доста, да.
Но щом като веднъж показах ви се смела,
кажете: бих ли тъй с Дамиса се заела,
изслушала ли бих със кротост на лице
горещите слова на вашето сърце,
покрила ли бих тъй онуй, що беше видно,
ако това сърце не бе за мене свидно?
И ако пожелах да разваля тогаз
женитбата, що тук предлага се на вас,
нима във тоя миг словата не мълвяха
за чувствата към вас и тайната уплаха,
че сключен тоя брак, ще се дели накрай
със друга туй сърце, що цяло се желай?

Т а р т ю ф

Госпожо, в тез слова наслада дивна има,
когато ги мълви една уста любима:
в сърцето ми тече на гъсти струи мед —
подобна слабост то не помни по-напред.
Да бъда драг на вас — за мен бе цел велика
и вашата любов блаженство в мен извика,
но позволете вий на туй сърце у мен
да се съмнява пак във своя рай блажен.
Бих сметнал всичко туй една преструвка честна —
да бъде спряна тъй женитбата известна.
И нека заявя открито на това:
не вярвам никак аз на нежните слова,
щом вашта доброта, която тъй желая,
не би ги със дела доказала на края,
та тъй да бъда аз наздраво убеден
в чаровната любов, що храните към мен.

Е л м и р а

(кашля, за да предупреди мъжа си).

Как? Бързате във миг да стигнем туй, което
е най-последен знак за плама на сърцето?
Признават ви се тук, шептят ви вече час,
но всичко туй не е достатъчно за вас
и вие най-подир за нищо би го взели,
не стигне ли човек до крайните предели?

Т а р т ю ф

Словата не гасят сърдечния ни плам.
Човек не вярва туй, що не заслужва сам,
не вярва лесно той във щастие и слава —
едва като вкуси, тогаз се уверява.
За вашта добрина не съм заслужил аз,
затуй се в своя рай съмнявам в тоя час,
затуй не вярвам аз това, що чух с ушите,
щом вие със дела не ще го подкрепите.

Е л м и р а

О, вашата любов е цял тиранин лют!
Как моята душа тя хвърля в странен смут!
С каква всевластна мощ заграбва тя сърцата,
как иска своя дял със буйност непозната!
Та няма ли юзда за нея, нито стреме,
не бива ли човек душа да си поеме?
Прилично ли е тъй жестоко да налага,
да иска всичко, що желае — днес, веднага,
да изкориства тъй, в настойчив сляп захлас,
страстта и слабостта, що имат къмто вас?

Т а р т ю ф

Но щом със драгост вий ми слушате молбите,
защо ме във това с дела не уверите?

Е л м и р а

Нали ще оскърби желаното от вас
небето, що вий сам зовете всеки час?

Т а р т ю ф

Небето? Щом е то — тогава лесно нещо:
подобни пречки аз премахвам доста вещо.
И нека да ви то не спира никой път.

Е л м и р а

Но тъй ни плашат вред със страшния му съд!

Т а р т ю ф

Аз мога да смиря душата ви страхлива
и знам изкуство аз, що съвестта приспива.
Небето смята грях това и онова,
но с него можем ний излезе наглава.
При нужда има днес една наука блага,
що късите юзди на съвестта разтяга
и стореното зло умее да измие
с оная чиста цел, що имали сме ние.
Ще ви науча аз, госпожо, и на двете —
тръгнете само вий и мен се облегнете,
смирете моя плам и нямайте вий страх —
за всичко аз един поемам всеки грях.

Елмира кашля.

Вий кашляте така...?

Е л м и р а

Да, мъчи ме в гърдите.

Т а р т ю ф

Бонбонче от сладник — не ще ли позволите?

Е л м и р а

Настинала съм зле. И никакъв сладник
не ще ме облекчи, изглежда, нито миг.

Т а р т ю ф

Това е лошо, да.

Е л м и р а

Прелошо, ако щете.

Т а р т ю ф

Та — лесно ще ви аз прогоня страховете:
във пълна тайна тук сте сигурни сами!

А злото става зло, когато нашуми;
осъжда ни света за туй, що стане знайно,
и ний не вършим грях, кога грешиме тайно.

Е л м и р а
(след като кашля пак).

Аз виждам, че накрай ще трябва да ви дам
това, което вий желайте с толкоз плам,
че по-малко от туй не бива и да моля:
не ще се уверят, не ще им е по воля.
Че стигаме дотам, е тежко, то се знай
и аз насила тук приемам тоя край.
Но тъй като натам с упорство друг ме кара
и тъй като на туй, що казвам, нямат вяра
и искат чрез дела да бъдат убедени:
ще сторя аз това, що иска се от мене.
Нечестно ли е то — о, по-зле е тогава
за оня, що ме сам на него принуждава.
И сигурно грехът не ще да бъде мой.

Т а р т ю ф

О, да, госпожо, да — поемат го. И той...

Е л м и р а

Прегледайте навън, че плахост ме обзема —
боя се да не би мъжът ми да е в трема.

Т а р т ю ф

Подобни страхове напразни тук ще са:
аз тоя харен мъж го вода за носа.
Във срещата ни той ще види само слава,
той знай: да вижда сам, но вяра да не дава.

Е л м и р а

Разсейте вий все пак страха ми по-напред:
излезте и добре прегледайте навред.

Тартюф излиза.

СЦЕНА VI

ОРГОН, ЕЛМИРА

О р г о н

(излиза изпод масата).

Къде се е видял подобен изрод гнусен!
Замая ми се свят, издъно съм покрусен!

Е л м и р а

Не бързайте! Та вий се гаврите тогаз!
Пъхнете се пак там! Не е дошло до вас.
Почакайте докрай да видите нещата,
недейте вярва вий тъй само на словата.

О р г о н

Самия страшен ад такъв злодей не крий!

Е л м и р а

Защо сте, боже мой, тъй лековерен вий!
Почакайте, доде се здраво убедите. —
не бързайте така, че може да сгрешите.
(Тя скрива мъжа си зад себе си.)

СЦЕНА VII

ТАРТЮФ, ЕЛМИРА, ОРГОН

Т а р т ю ф

(без да вижда Оргона).

Госпожо, всичко тук закриля мойта страст:
прегледах стаи, трем и ъгли в тая част —
ни жив човек! И ей душата ми тъй жарка. . .
(С разперени ръце бърза към Елмира, за да я прегърне.)

О р г о н

(като го спира).

Полека! В своята страст вий бързате без мярка —
недейте се така, мой братко, горещи!

А-а-а! Честния човек ме лъже! Виж го ти!
Как лесно по сладта душата му се мами!
Ще става уж мой зет, а тича по жена ми!
Съмнявах се докрай и мислех: на, сега
ще чуя, че това е само тъй, шега,
но в опита, уви, отидохме далече:
сега се убедих и доста ми е вече.

Е л м и р а

(на Тартюфа).

Не е по моя нрав това, що стана с вас:
принудих се така, че нямах друг път аз.

Т а р т ю ф

(на Оргона).

Как? Вярвате ли вий. . .

О р г о н

Я моля ви без врява.
Махнете се оттук — сега това остава!

Т а р т ю ф

Аз исках. . .

О р г о н

Няма кой да слуша тоз език.
Навън от моя дом и още тоя миг!

Т а р т ю ф

Не аз, а вие ще излезете оттука:
това е мой имот и скоро за поука
ще ви покажа аз, че с грешка в тоя ден
чрез подлости така се скарвате със мен,
че аз не съм такъв, какъвто ме бедите,
че зная със какво да насоля лъжците

и отмъстя за туй небе, та тъй накрай
тоз, що ме пѣди днес, горчиво да се кай!

СЦЕНА VIII

ЕЛМИРА, ОРГОН

Е л м и р а

Какъв е тоз език? Що значи? Чудно нещо!

О р г о н

Кълна се, че от туй ми става май горещо!

Е л м и р а

Но?

О р г о н

Колко съм сгрешил, показва туй, що чух!
Дарението. . . То смущава моя дух. . .

Е л м и р а

Дарението?

О р г о н

Да. Извършихме го ние.
Но още нещо той в заплахите си крие.

Е л м и р а

Що?

О р г о н

После за това. За миг! Да видя сам
дали седи едно ковчеже още там.

ДЕЙСТВИЕ ПЕТО

СЦЕНА I

ОРГОН, КЛЕАНТ

К л е а н т

Де бягате така?

О р г о н

Ох, знам ли!

К л е а н т

Ще е нужно
по тоя случай ний да поразмислим дружно,
та най-добрия път така да изберем.

О р г о н

Това ковчеже! То — разбърква ме съвсем.
Едничко то ме тъй държи в тревога крайна.

К л е а н т

Това ковчеже крий навярно важна тайна?

О р г о н

Във моите ръце го връчи в таен час
приятеля ми скъп, злочестия Аргас —
избрал ме бе, преди да бяга надалече,

Да пазя тез книжа и както той ми рече,
имота му, дори живота му е там.

К л е а н т

Защо тогава вий не пазихте го сам?

О р г о н

От съвест болен бях; и ей реших на края
пред моя тъй любим издайник да призная,
и той ме убеди, премъдър и горещ,
на него да предам да пази тая вещ,
та почне ли властта разследване, тогава
един добре прикрит изход да ми остава
и с чиста съвест аз навред да се кълна
против това, що знам за права правдина.

К л е а н т

Потънали сте зле. Доколкото е ясно,
ковчежето и туй дарение злостанно
са две дела, що вий — открит ще бъда аз —
извършили сте. . . тъй. . . във лекомислен час.
Със тях човек ви би закарал надалече
и щом пък този тук в ръка ги има вече,
не го дразнете вий, вложете малко ум
и потърсете път без врява и без шум.

О р г о н

Но как тъй?! Под една набожност, кротка, вярна,
да крий душа дотам двулична и коварна!
А с просяшка торба от пътя го прибрах! . . .
Почтени люде? Не! Отказвам се от тях!
До дъно погнусен, ще стана враг всегашен,
ще стана веч за тях от дявола по-страшен.

К л е а н т

Ех, унесът ви пак не знам де ще избий!
Не пазите така във нищо мярка вий!

Умът ви не клони към средина и трайност
и хвърляте се тъй от крайност пак във крайност.
Разбрали сте сега, че бе ви заблудил
лъжливия светец с преструвки, с поглед мил,
но за поправка пък дотам ли друг път няма,
та хвърляте се сам във грешка по-голяма
и сливате в едно проклетия хайдук
с безброя от добри, почтени люде тук?
Нима, щом вас един измамник заслепи ви
с набожни труфила и унеси лъжливи,
вий смятате сега, че нигде в нашия век
не се намира веч набожен, чист човек?
Свободомислеца така да разсъждава!
Делете същността от външната проява,
не бързайте с възторг, вървете по реда
и дръжете се и тук във златната среда:
на лицемера чест недейте вий отдава,
но и набожността недейте оскърбява
и нужно ли е тук да паднете във грях,
сгрешете по-добре към първия от тях.

С Ц Е Н А II

ДАМИС, ОРГОН, КЛЕАНТ

Д а м и с

Що, татко? Вас един злодей ви застрашава?
Наистина ли той в душата си лукава
признателност не знай и пълен с бесове,
от вашта добрина оръжие кове?

О р г о н

Да, сине, страдам аз във хитрата му мрежа.

Д а м и с

Ушите му ей тук пред всички ще отрежа!
Недейте криволи пред дръзкия мазник,

на мен го дайте вий — ще ви избавя в миг,
изходът е един: ей тук да го пребия!

К л е а н т

Това е, рекъл бих, момчешка разправия!
Смирете, по-добре, вий тая гневна страст —
живеем времена и имаме тук власт,
която не търпи да съдиме чрез сила.

С Ц Е Н А III

ГОСПОЖА ПЕРНЕЛ, МАРИАНА, ЕЛМИРА, ДОРИНА, ДАМИС,
ОРГОН, КЛЕАНТ

Г о с п о ж а П е р н е л

Що чух? Загадка тук невям се е разкрила?

О р г о н

Това са новини, що аз видях с очи —
и виждате, че в тях признателност личи.
Извадих аз един човек из нищетата
и дадох му подслон, и имах го за брата;
и щедър всеки ден, успях да го даря
със моя цял имот и мойта дъщеря,
а той, злодея скрит, не се, уви, засрами
да се опита тук да съблазни жена ми
и малко му е туй, та днес не се свени
да ми задава страх чрез моите добрини
и с меча, що една наивност му е дала,
да ме закара сам на гибел и провала:
да вземе моя дом, а мене в своя бяс
да хвърли във калта, отдето взех го аз.

Д о р и н а

Ах, бедния човек!

Г о с п о ж а П е р н е л

Не мога да допусна,
че той е пожелал такава стъпка гнусна.

О р г о н

Как?

Г о с п о ж а П е р н е л

Честния човек бode като с рога.

О р г о н

Какво желайте с туй да кажете сега
вий, майко?

Г о с п о ж а П е р н е л

Че у вас живота стана... разен.
А знае се, че тук Тартюф е смъртно мразен.

О р г о н

Що общо има то с това, що казах аз?

Г о с п о ж а П е р н е л

Забравихте ли как ви учех всеки час:
че вечно честността заварено дете е —
завистниците мрат, но завистта живее.

О р г о н

Не виждам връзка тук с това, що стана с мен.

Г о с п о ж а П е р н е л

Със глупости безчет е бил наклеветен.

О р г о н

Но казах ви преди, че видях аз самият.

Госпожа Пернел

Клеветниците зли безкрайна злоба крият.

Оргон

Вий вкарвате ме в грях! Нали ви казах сам:
със моите очи аз видях тоя срам.

Госпожа Пернел

Езиците са зли и винаги готови
да давят всичко тук със своите отрови.

Оргон

Това са то слова без мисъл и без сваяст!
Аз видях, видях сам, с очите видях аз —
разбрахте ли сега — или пък нужда има
да го повтарям пак и викам тук за трима?

Госпожа Пернел

Но, боже, външността измама често крий,
не вярвайте докрай на виденото вий.

Оргон

Беснея!

Госпожа Пернел

Наший дух се много лесно мъти —
ний смятаме за зло доброто често пъти.

Оргон

Да сметна, че от дълг на християнин благ
прегръща с милост той жената ми?

Госпожа Пернел

Все пак:
за да виним човек, е нужно да сме прави.
Разбрахте ли добре, че той ще го направи?

Оргон

По дявола! Та как да разбере добре?!
Да чакам, значи, той пред мене да простре
ръце и... Виджте как ще кажа глупост, мамо!

Госпожа Пернел

Но той бе тъй обзет от чиста вяра само!
Не влиза в моя ум, не ми се вярва мен,
че той желал е туй, в което е винен.

Оргон

Ох, майка сте ми вий — а иначе не зная
какво ви рекъл бих от гняв и от замая.

Дорина

(на Оргона).

Въздава ви се мъст и правда в тоя час:
не вярвахте ни вий — сега не вярват вас.

Клеант

В безсмислени неща ний губим златно време,
а трябват мерки тук злодееца да спреме.
Не бива да стоим — той няма грях, ни срам.

Дамис

Как?! В своята дързост той ще иде и дотам?

Елмира

Не вярвам. Щом открий преследване, тогава
неблагодарността за всички ясна става.

Клеант

Не спете на това: в коварния си гняв
ще наиде начин той да се представи прав.
При по-малки сплетни от тая случка ваша
забъркали са, знам, довольно люта каша.

Повтарям: при това, що той в дома ви знай,
не биваше така да стигате докрай.

О р г о н

Е, да — но не можах гнева си да владея
при дръзката лъжа и подлост на злодея.

К л е а н т

Желал бих от сърце да може най-подир
да стане между вас поне привиден мир.

Е л м и р а

Да знаех, че с таквиз оръжия снабден е,
не би се чула днес ни думица от мене
и мойте. . .

О р г о н

(на Дорина).

Кой е там? Я вижте го завчас!
Приготвен съм сега за гости тъкмо аз!

СЦЕНА IV

ГОСПОДИН ЛОЯЛ, ГОСПОЖА ПЕРНЕЛ, ОРГОН, ДАМИС,
МАРИАНА, ДОРИНА, ЕЛМИРА, КЛЕАНТ

Г о с п о д и н Л о я л

Сестрице, добър ден. Ах, моля известете
на господаря вий.

Д о р и н а

Със гости той зает е,
едва ли би могъл да разговаря с друг.

Г о с п о д и н Л о я л

Но аз не съм дошел да му досаждам тук.

От срещата му с мен вражда не ще излезне:
аз идвам по дела приятни и полезни.

Д о р и н а

Наричате се?

Г о с п о д и н Л о я л

Ах, кажете му: оттам,
от господин Тартюф, за полза пратен вам.

Д о р и н а

(на Оргона).

Един човек, на вид и кротък, и приятен,
от господин Тартюф за работа изпратен,
и идвал, казва, тук за радост вам.

К л е а н т

Тогаз

узнайте кой е той и що желай от вас.

О р г о н

Навярно да смекчи разврзката ни днешна:
с какво лице сега и как да го посрещна?

К л е а н т

Не бива той у вас враждебност да открий —
говори ли за мир, изслушайте го вий.

Г о с п о д и н Л о я л

Здравейте! Нека бог вразите ви убие,
а сто години в мир да доживейте вие!

О р г о н

Започва той добре — предсказах вярно май:
встъпителната реч примире вещай.

Господин Лоял

Домът ви ми е скъп и по-скъп ми го прави
това, че бях слуга при господин баща ви.

О р г о н

Простете, ала как... мен просто ме е срам —
не ви познавам аз, ни името ви знам.

Господин Лоял

Наричам се Лоял, норманец — ако щете,
съдебен пристав тук — за яд на враговете.
От трийсет годин веч, та с бога и до днес
заемам тоя пост достойно и със чест
и ето идвам тук, простете, господине,
със заповед една, що няма да отмене...

О р г о н

Как! Вие?...

Господин Лоял

Настрана горещите слова!
Това е само тъй, призовка е това —
опразване. Навън семейство и прислуга,
покъщнина — навън, че тук ще дойде друга,
и никакъв бавеж — тъй както е реда.

О р г о н

Да си изляза аз?

Господин Лоял

Но, моля ви се, да.
Домът, тъй както сам вий знайте благосклонно,
на господин Тартюф принадлежи законно.
В имотите ви той е господар — не друг —
съгласно тоз контракт, що аз донесох тук:
контрактът е във ред и формата е правна.

Д а м и с

Дивя се от сърце на дързостта ви слава.

Господин Лоял

Но, моля ви — не вам туй всичко съобщих,
а на баща ви: той е тъй разбран и тих
и думите ми сам намирайки правдиви,
при службата ми тук не ще да се противи.

О р г о н

Но...

Господин Лоял

Господине, знам: за някакъв милион
не ще открийте бунт против един закон
и ще търпите вий с почтеността си блага
да свърша тук това, що службата налага.

Д а м и с

Вас, приставе мой драг със черната аба,
наложил ви бих аз с тояга по гърба.

Господин Лоял

Синът ви да мълчи или да се оттегли,
че много ще скърбя, ако потребава, негли
да ви съставя аз и някой акт накрай.

Д о р и н а

О, господин Лоял е нелоялен май!

Господин Лоял

Добрите хора аз обичам най-горещо
и казвам ви, че днес нагърбих се с туй нещо
единствено за вас — за да услужа вам, —
че инак би дошел тук някой друг, що — знам, —
като не сте му вий тъй, както мене, скъпи,
без друго щеше с вас жестоко да постъпи.

О р г о н

С какво пък би могъл да бъде по-жесток —
изхвърляте ме вий!

Г о с п о д и н Л о я л

Но дава ви се срок!
И в грижата за вас приставам, с воля божа,
опразването аз до утре да отложам.
Ще дойда само пак да пренощувам тук,
със десет души, но не ще се чуи ни звук.
А вий ще сте така добри да предадете
на мене вечерта, за форма, ключовете.
За вашия покой ще имам грижа аз —
не ще допусна тук да шукне ничий глас.
Но утре заранта домът да се опразни —
от едрите неща до съдовете разни.
Взех яки хора аз — без много шум и вик,
ще ви помогнат те: ще ви изхвърлят в миг.
Не, друг не би могъл тъй благо туй да движи
и тъй като към вас аз ида с толкоз грижи,
заклевам ви накрай: постъпвайте добре
и нека нищо тук ме в моя дълг не спре.

О р г о н

(настрана).

Ох, сто жълтици бих пожертвувал от тия,
що още имам аз, да можех да разбия,
да смажа в тоя миг таз муцуна без срам
с най-тежкия пестник, що бих могъл да дам.

К л е а н т

Ще бъде по-зле! Не!

Д а м и с

Пред тая дързост глупа
ръката ми едва се сдържа да не тупа!

Д о р и н а

Широкият ви гръб отлично би изял
един отличен прът, мой господин Лоял.

Г о с п о д и н Л о я л

Вий, драга, би могли в затвора да лежите —
законите сега наказват и жените.

К л е а н т

Да свършим със това — доволно празна реч.
Връчете ни листа и тръгвайте си веч.

Г о с п о д и н Л о я л

Да ви закриля бог до срещата ни нова!

О р г о н

Да ви убие гръм — и теб, и оногова!

С Ц Е Н А V

ОРГОН, КЛЕАНТ, МАРИАНА, ЕЛМИРА, ГОСПОЖА ПЕРНЕЛ,
ДОРИНА, ДАМИС

О р г о н

Е, майко, бях ли прав, съдете вий сама:
към всичко — има днес призовка у дома.
Разбрахте ли му веч коварството проклето?

Г о с п о ж а П е р н е л

Ох, смаяна съм аз — аз падам от небето!

Д о р и н а
(на Оргона).

Не вайкайте се тъй и стига сте го клел —
та с туй се потвърди набожната му цел:

към ближния любов — за него туй е слава,
а многото имот човека развращава,
затуй го взема той и с грижата на брат
спасява ви така от грях на тоя свят.

О р г о н

Устата ви са пак за дрънкане болнави.

К л е а н т

(на Оргона).

Елате да решим какво да се направи.

Е л м и р а

За подлостта му тук навред да се тръби —
ще обезсилим тъй контракта може би
и вярвам, че тогаз не би му се удало
тъй лесно да успей в престъпното си дяло.

С Ц Е Н А VI

ВАЛЕР, ОРГОН, КЛЕАНТ, ЕЛМИРА, МАРИАНА, ГОСПОЖА
ПЕРНЕЛ, ДАМИС, ДОРИНА

В а л е р

Скърбя, че ида тук със лоши вести аз,
но няма друг изход в такъв опасен час.
Един другар, що с мен е вързан с връзки лични
и който знай, че вий не сте ми безразлични,
е нарушил за мен светите правила —
във тайна да държи държавните дела —
и праща ми той вест, що тъй нещата слага,
че нужно ще е вий да бягате веднага.
Хитреца, който тук успя да стане мил,
сега ви е самин пред краля обвинил
и всякакъв изход и път да ви отреже,
предал му е едно бунтовнишко ковчеже,
което, казва той, противно на дълга,

с престъпни мисли вий сте крили досега.
Не знам подробно що е казал готованът,
но кралят наредил веднага да ви хванат
и сметнал за добре да му даде и власт —
да дойде лично той с полиция у вас.

К л е а н т

Облякъл е със власт правата си навреме —
я виж, подлецът, как имота ви ще вземе!

О р г о н

Признавам, че човек е зло животно, да!

В а л е р

Със всеки минал миг заплашва ви беда.
Колата ми е вън, не виждат се и хора,
донесъл съм ви тук хиляда луидора,
недейте губи миг — тоз гръм сред ясен ден
чрез бягство би могъл да бъде отклонен!
Дорде ви зло грози, не мога аз трая
и в бягството оттук ще дойда с вас до края.

О р г о н

Как много съм ви аз за всичко задължен —
дано и моя ред да дойде някой ден.
Ще моля бога аз — да мога тук на дело
със чест да наградя туй благородство смело.
Прощавайте, без мен вземете. . .

К л е а н т

Добър час!

Ще мислим, братко, ний, ще работим за вас.

СЦЕНА VII

ТАРТЮФ, ЕДИН ПОЛИЦАЙ, ВАЛЕР, ОРГОН, ЕЛМИРА, МАРИАНА,
ГОСПОЖА ПЕРНЕЛ, ДОРИНА, КЛЕАНТ

Т а р т ю ф

Полека, драгий мой, недейте толкоз бяга —
ще наидете без труд убежище веднага:
по кралска воля вий затворник сте сега.

О р г о н

Издайнико, това е сетната стрела:
със тоя удар ти уби ме триста пъти —
той слага най-подир венец на подлостта ти.

Т а р т ю ф

Не ще ме разгневят обидните слова —
за вечното небе понасям и това.

К л е а н т

Пред тая скромност аз прекланям се в забрава!

Д а м и с

И как с небето той без срам се подиграва!

Т а р т ю ф

Не ще да ме смути гневът ви тоя час
и пътя на дълга ще следвам твърдо аз.

М а р и а н а

О, да, по тоя път ви чака чест и слава
и тая длъжност тук ви много подобава!

Т а р т ю ф

О, всяка длъжност нам принася скромна чест,
щом дава ни я тоз, що тук ме праща днес.

О р г о н

Не си ли спомни ти, измамнико лукави,
как моята ръка от бедност те избави?

Т а р т ю ф

Да, помощта ви аз без друго съм признал,
но най-пръв е за мен дълга към моя крал.
И тоя дълг владей у мен с такава сила,
що в моята душа е всичко заглушила,
че нему всеки миг бих жертвувал без страх
другар, жена, баща и себе си със тях.

Е л м и р а

О, лицемер!

Д о р и н а

И как умее за защита
да се покрий с неща, що всеки тук почита!

К л е а н т

Но щом като е тъй всемощен и голям
дълга, със който вий прехвалихте се сам,
защо на вас Оргон омразен стана — само
кога ви хвана, че задиряте жена му,
и своя дѐнос вий направихте тогаз,
кога в погнуса той изпѐди ви от нас?
Оставям настрана защо не ви е спряло
това, че ви дари имота си изцяло —
но щом като е бил престѐпник според вас,
защо приехте вий от него дар тогаз?

Т а р т ю ф

(на полицаю).

Спестете ми това — да стихнат виковете
и, моля, своя дълг редовно изпълнете.

Полицаят

Да, много закъснях — тук право ще ви дам, —
навреме за това напомняте ми сам
и за да турим край, елате с мен веднага
в затвора, що сега за дом ви се предлага.

Тартюф

Как, господине? Аз?

Полицаят

Да, вий!

Тартюф

В затвора? Аз?!

Полицаят

Отчет затуй дължа на други — не на вас.

(На Оргона.)

Смирете си накрай тревогата голяма —
над нас царува крал, що не търпи измама.
Великата душа на тоя мощен крал
във всичките неща прониква с поглед зрял
и в нея кът не ще успее да намери
и хитростта дори на всички лицемери.
Измамните слова не ще го заблудят —
и не изпада той във крайност никой път.
Добрите хора сам обсипва с чест и слава,
но своето сърце той сляпо не раздава
и всякога умеи там кът да отдели
за ярост към сганта от лицемери зли.
Не смогна тоя тук с лъжи да го измами —
избавял се е той от по-изкусни ями.
В сърцето му прозря веднага с ясен взор
и зърна тъмна паст от подлост и позор
и тоя вас вини, а сам-самичък блесна
и по върховен знак на правдата небесна
пред краля се разкри един измамник смел —

познат му отнапред, но друго име взел.
Измамите му вред са истинска верига —
излязла би от тях една дебела книга.
Непризнателността му краля възмути
и силно отвратен от всички гнусоти,
той сметна къмто тях да прикачим и тая
и прати ме у вас да видя и узная
догде ще стигне той, и дързък, и без срам,
и най-подире: тук вам правда да въздам.
Да, той желай пред вас да свърша със книжата,
за чийто господар измамника се смята.
С върховната си власт разваля той чрез мен
контракта, с който бил имота ви дарен,
и дава прошка вам за грешката опасна,
по чийто склон дълга приятелски ви тласна.
Той дава със това награда и цена
на подвига ви смел в последната война
и пример, че кога и сам човек не смята,
той знай да награди заслугата с отплата,
че жертвата цени и в грижите безброй,
забравил всяко зло, доброто спомня той.

Дорина

Небе, благодаря!

Госпожа Пернел

Ох, падна ми товара!

Елмира

Щастлив обрат и край!

Марияна

И кой би хванал вяра!

Оргон
(на Тартюфа).

Е, виждаш ли, подлец. . .

К л е а н т

Недейте, братко мил,
с обиди вие сам се бихте унизил.
Нещастникът е вред под божиите взори —
и доста му е туй, че съвест ще го бори.
Желайте по-добре — отхвърлен от света,
да се обърне той към добродетелта
и чист от злий порок, във който днес се валя,
да може да склони за малко милост краля:
комуто още днес, смирен на колена,
благодарете вий за тая добрина.

О р г о н

Да, право е това. Напред! Дългът ни вика
да поблагодарим за милостта велика.
Изпълнен тоя дълг, остава ни тогаз
да видим що дължим Валеру тук у нас:
да увенчаем с брак и надарим с опора
възвишения плам на искрените хора.

Г Ъ О Т Е

Х Е Р М А Н

И

Д О Р О Т Е Я

ПЕСЕН ПЪРВА

КАЛИОПА¹

СЪДБА И СЪЧУВСТВИЕ

«Нивга не помня ни улици, нито площада тъй глъхнал!
Сякаш градът е изметен, сякаш измрял! И едва ли
петдесетина човека са днеска във него остали.
Туй любопитство какво ли не прави! Ей хукнали всички —
тичат да гледат потока на бежанците злочести.
Може би час е далеко до пътя, по който те идат,
но любопитните тичат ли, тичат сред прах и омара.
Крачка не бих се помръднал оттук, за да гледам
теглото

там на добрите подгонени хора, които, спасили
кой щото може, оставили своите полета зад Рейн,
идат низ тихите пазви на таз плодородна долина
и отминават нататък по кривините ѝ китни.
Харно направи, о жено, че нашият син ти изпрати
с нещо за ядене-пиене, с вети кошули и дрехи —
бедните той да дари; че богатому милост прилича.
Ех пък че кара юнакът! И как е опънал жребците!
А и каручката, новата, доста добра ми се вижда —
сбирва удобно четирма и каруцаря отпреде.
Днеска е сам той във нея; как леко край ъгъла кривна!»
Тъй към жена си мълвеше (седнал удобно на прага
къщен, що бе към площада) на «Златния лъв» домакина.
И му отвърна тогава разбраната, умна стопанка:

¹ Калиопа (сладкогласната) — муза на епичната поезия; знак; плоча и калем. Съдба и съчувствие — съдбата на бежанците и съчувствието, което им оказват жителите на градеца.

«Свиди ми, мъжо, да давам ветите, носени дрехи — влизат те в работа често, а се с пари не намират, щом ти дотрябват. Но днеска с радост извадих аз доста здравички ризи, платненки и вълнени дрехи, че казват — голи и боси там в пътя дечица и старци вървели. Но ще простиш ли ти, дето и твой долап е ограбен? А пък особно, че дадох халата с цветята индийски, шит от чудесна материя, с вълнена тънка подплата. Вет е той доста и тънък, и вече от мода излязъл.»

Но със усмивка тогава достойний стопанин отвърна: «Жал ми е много за него, халата отколенен, хубав, истинска стока индийска; няма ги вече такива. Но и без туй го не носех. Днеска сюртюк се изисква — тъй ходят сявга мъжете и сявга в жакети излизат, и със ботуши без друго; изгнаха каскет и пантофи.» «Виж! — му отвърна жената. — Отново се връщат там люде, що са кervана видели: невям е отминал той вече.

Виж им обувките как са опрашени! Как им лицата пламнали греят. И всеки със кърпата бърше потта си. Да се не юрна пък в зноя да тичам за гледка подобна и да се мъча! На мене ми стига туй, дето съм чула.»

А пък добрия стопанин с натъртване рече тогава: «Рядко е бивало време тъй чудно при жетва такава. Ще прибереме ний скоро и житото, както сеното — сухо. Небето е ведро, не вижда се облаче нийде и със милувка прохладна от изтока вятър полъхва. Туй е на време суховно, а житото веч е презряло! Утре ще почнем да жънем тежката, спорната жътва.»

Тъй доде думаше той, умножиха се тумбите хора, що към дома си със глъчка се връщаха пряко площада. Бързо със своите щерки в колата открита (що беше в Ландау правена) дойде и спря и съседа отсрещен — там на площада пред своята новопреправена къща. (Той беше много богат и в тоя край първи търговец.) Уличките загъмжаха; че твърде бе живо градчето, имаше фабрики доста и вред занаяти цъфтяха.

Тъй си седеше на прага пред портата вярната двойка, гледаше там минувачите и си говореше живо.

Но домакинята спретна посочи най-сетне и рече: «Я! Проповедникът иде, а с него върви и съседа наш — аптекаря: сегичка ще чуем ний всичко, което те са видели отвъд и което не радва очите.»

Дружески двамата спряха при наште съпрузи и с поздрав, като отърсваха прашни нозе и си вееха с кърпи, седнаха там пред вратата на старата дървена пейка.

И след взаимните поздрави първи тогаз аптекаря думата взе и така с лека досада подхвана: «Хора — все хора! Какъвто единий, такива и всички — тичат и зяпат със радост, щом ближния зло го удари. Тичат да гледат пожара, що дига зловещи езици, бедния, сплашен престъпник, когото към ножа отвеждат. Ей ги, разхождат се днеска по къра да гледат теглото на бежанците и никой не мисли, че същата участ днес или утре и него нечакано може да слети. Лекост е туй непростима; но е присъща човеку.»

И заговори тогаз благородния умен свещеник, млад, ала веч възмъжал, на града и украса, и гордост. Той опознал бе душите, разбираше здраво живота, с вяра в светото писание — висшата ценност, която мъдро човешкия дял и помисли нам откроява; пък запознат беше той добре и със светските книги. «Не укорил бих — той рече — тъй строго безвредната склонност, що е човеку дарила природата, майката щедра; тъй като там, гдето често не смогват разсъдък и разум, смогва щастливата склонност, която могъщо ни тласка. Би ли научил, кажете, човек без парливата жажда на любопитството нявга за чудната връзка, що в цялост свързва нещата световни? Че първом по новото тича, после полезното дири човек с неуморна прилежност; най-после иска доброто, що дава цена и въздига. В младост безгрижност е нему усмихнат и весел съпътник, който му всяка опасност закрива, и мине ли само

черното зло — той му бърже цери и затрива следите. А пък похвала заслужва мъжът, който в зрели години туй лекомислие младо в разум улегнал превърне, който в беда и сполука еднакво упорно заляга: че ще познай той доброто и тъй ще навакса вредите.»

Нетърпелива стопанката, мигом с усмивка подхвана: «Казвайте що сте видели! Че него жадувам да зная.»

Тежко и бавно тогава така аптекаря отвърна: «После видяното днеска едва ли бих почнал със радост — смогнал ли би пък и някой безкрайното зло да опише. Още неслезли в ливадите, зърнахме ний отдалеко прах; необхватно проточен, въз хълми и валози татък, беше извил веч кервана — не можехме нищо да видим. Но като стигнахме пътя, що пряко сече долината, сварихме още несекнал потока коли и човеци. О, да, за жалост, и ние злочестници доста видяхме; те ни научиха колко горчиво е тежкото бягство, колко е сладко да сещаш, че своя живот си избавил. Много бе тъжно да гледаш потребите разни, които всякоя уредна къща във пазви си крий и които грижно във ред и насгода добрия стопанин е турил, наръки те да му бъдат, че вси са полезни и нужни — всичкото туй да го гледаш сега по коля и каруци, в трепет спасено и кръстом нахвърлено в страшна безреда.

Чергата там въз долапа, над нея пък тънкото сито, връх огледалото кърпата, в нощвите сложен кревата. Ах, пък бедата отнема (ние знаем това от пожара — хе, преди двайсет години) човеку и сваяст, и разсъдък, та непотребното взема, а ценното той изоставя. Тъй се влечаха и тука със неразума грижливост лоши неща, що нахалост моряха коне и волове; стари дъски и чебури, кафеза и гъшия курник. Тъй и жени, и дечица пяхтяха и мъкнеха морни: кошчета, кошни, вързопи, натъпкани с вещи ненужни, че е стопанину свидет и сетния щърбел да хвърли. Тъй през тревите вървеше низ прашните друми кервана, в тъжна безреда. Един бе с добичета слаби и нему воля бе бавно да кара, а друг да препусне ламтеше.

Ей че притиснати викнаха тамо жени и дечица, чу се говеждо мучене, с кучешки лай придружено, писък от стари и болни, които високо в колата тежка, наблъскана върхом, се люшкаха в своите кровати. Но, из браздата отбито, заскърца и сви колелото в края на пътя и ето, претурена, грохна колата в рова и с крясък ужасен се гътнаха хората мигом и полетяха далеко във нивата, ала щастливо. Миг след това се изтърсиха раклите там до колата. Който бе хората зърнал — да падат, — той чакаше вече вси да ги види на пита под толкоз долапи и ракли. Спря тъй колата строшена и хората бяха безсилни: че от потока подети, пристигаха другите тамо и отминаваха бързо със мисъл за себе си само. Ний приближихме завчаска и найдохме стари и болни (що и на одъра в къщи едва би понасяли вече дългата болест) край пътя да стенат и плачат ранени, грени от жежкото слънце, душени от прашни талази.»

И развълнуван продума тогаз милостивий стопанин: «Дай бог — дано да ги срещне, завий и нахрани наш Херман!

Аз не желал бих да видя таз гледка, че болно ми става. Още от първата вест за бедата, затрогнати, ние пратихме помощ от нашия излишък, та с туй да съвземем няколко души поне и май че олекна ни малко. Но да не спомняме ние отново тез тъжни картини! Бързо в сърцата човешки страха се промъква и с него — грижата, що е за мене от злото по-зла и омразна. Хайде да влезем във задната стая, в салончето хладно! Никога слънце не грее, ни жежкия въздух прониква там през стените дебели; жената пък нам ще налее в чашките вино червено, та скърбите ний да пропъдим. Тук да се пий е несгодно: мухите край чашите зумкат.» И се прибраха те вътре и стана им леко, прохладно.

Грижно стопанката внесе бистрото, руйното вино във стъкленица кристална на светла калаена табла, със зеленикави чаши, в каквито се реинско пие. Седнаха тримата души край облата лъсната маса с багра на тъмнокафяво, въз яки дърва закрепена.

Весело звъннаха чаши свещеника и домакина,
но неподвижен, замислен, там третия своята държеше.
И домакинът усмихнат покани го с думи приветни:

«Хайде наздраве, съседе! Че бог от неслука до днеска
ни е опазил със милост и ще ни пази и утре.
Кой не признава, че после пожарът ужасен, със който
толкоз ни строго наказва, все радости той ни е праснал
и ни е пазил несменно, тъй както човек грижно пази
своята зеница, която е нему от всичко най-скъпа?
Може ли той да не бъде нам щит и опора и утре?
Че във опасност човекът разбира как той е всесилен.
Може ли цъфналия град, що той чрез прилежните хора
из пепелището дигна и щедро го с милост обсипа,
утре отново да срине и толкова труд да погуби?»

Кротко и весело рече тогава свещеника умен:
«Вярвайте здраво с таз вяра и здраво тез мисли пазете!
В щастие прави човека уверен и мъдър, в неслука
дава тя чудна утеха и кърми надеждата ведра.»

А домакина отвърна със мъжки, улегнали мисли:
«Толкова пъти в почуди (когато по работа татък
пътем начесто минавах) здрависвал съм буйния Реин!
Тъй възвисяваше сявга душата ми чудната гледка!
Но и за миг не помислях, че скоро пред френците може
да се превърне брега му в окоп, а коритото ширно —
в зинала пропаст, която и птиче не може прехвъркна.
Тъй ни природата брани, тъй храбрите немци се бранят,
тъй ни и господ закриля: кой би се глупо отчаял?
Морни са вече борците и всичко ни мир предвещава.
Дай бог и в нашата черква, когато ще бъде празнуван
дългожадувания ден, на органа звън да отеква
и на светото *te deum** със гръм да приглася тръбата —
дай бог във тоя ден също и нашия Херман, решил се
там до олтаря, о отче, пред вас да застане с невяста,
та всенародния празник, навсяде честито празнуван,
мен на домашната радост годишнина бъдна да стане!

* *Te deum* (тебе бога хвалим) — химна на миланския епископ Амброзий (погинал в 397 г.).

Но не допада ми мене така, като гледам младежа
винаги пъргав във къщи, навън боязлив и несръчен.
Сякаш не е по сърце му сред хората той да излиза,
даже с момичета млади все някак отбягва да ходи
и не обича и танца, за който вси млади лудеят.»

Рече и спря той заслушан. Чу се по-близо и близо
топот от конски копита, чу се гърмът на колата,
що като вихър крилати низ дворната порта изтропа.

ПЕСЕН ВТОРА

ТЕРПСИХОРА¹

ХЕРМАН

Още невлязъл във стаята стройния син, и веднага срещна го там проповедника със проникателни взори и му огледа от горе до долу и стойка, и израз, сякаш че вещ изследвач, що лесно чете по лицата, па се усмихна накрай и рече му с дружески думи: «Вие си идете други човек! И не помня аз нивга да съм ви виждал тъй жив и вашия поглед тъй светнал. Идете бодър и весел; видно е, вий сте дарили бедните с дарът и там от тях благословка приели.»

Кротко на туй му отвърна сина със отмислени думи: «Хубаво ли съм постъпил? Не зная; но мене сърцето ми заповяда да сторя тъй, както сега ще разкажа. Майко, вий ровихте дълго да търсите старите вещи и ги избирахте доста, та късно бе свързан вързоп, бирата, виното също — бавно, грижливо налени. Тъй че когато най-сетне излязох из градската порта, вече течеше назаде тълпата човеци, повели своите жени и дечица; далек бежанците веч бяха. Бързо подкарах тогава към близкото село, където чух, че разпрегнали те — да спят и починат нощеска. Като възлизах нататък, по пътя, насипан недавна, зърнах наблизко кола, от яки дървета скована. Два чуждоземни, два едри вола я теглеха плавно, с твърди пък стъпки до тях спретна девойка вървеше:

¹ Терпсихора (хоролюбката); муза на танца; знакът ѝ е лира.

караше с дълга тояга двете грамадни животни, ту ги подмушкваше, ту ги поспирваше — караше сърчно. Щом ме съгледа, спокойно до моите коне тя пристъпи и се обърна към мене: «Не сме били винаги ние тъй жалки, както днеска ни виждате в прашните друми. Още не съм аз привикнала милост да прося от чужди, дето нерядко даряват само да махнат бедняка; ала ме нуждата кара да искам. На сламата тука стене родилка една — жена на богат земеделец; трудна, безпомощна беше — едва я спасих със колата. Късно потеглихме ние и жива едвам тя остана. Ето детето сегичка лежи във ръцете ѝ голо, а пък и нашите нам със малко ще могат помогна и да ги стигнем дори във близкото село, където те ще починат: боя се, че са и отминали вече. Ако отблизо сте вие и имате някакви лишни дрешки, то бедните нас със тях милостиво дарете.»

Рече тя тъй, а от сламата бледната майка се дигна с поглед извърнат към мене. И аз отговорих тогава: «Сякаш с добрите сърца сам господ понявга хортува, та предусещат така от що ще се други нуждаят; тъй днеска майка ми, сякаш угадила вашата болка, даде ми тоя вързоп — да мога на крайната нужда аз да помогна веднага.» Развързах вързоп, па дадох — дадох халата (на татка), дадох и дрехи, и ризи. Тя пък със радост откликна: «Щастливия лесно не вярва в чудото днеска; че само в бедата човекът познава божия пръст и ръката, що води добрите в доброто! Нам щото прави добро чрез вас, той нека и вам да го върне.»

Зърнах родилата после да пипа със радост нещата — с най-много радост — халата, със мека подплата от вълна. «Хайде — ѝ рече момата — да бързаме в селото, дето нашите вече почиват и тая нощ стан ще стануват; тамо и аз ще поскърпя за бебето нужните дрешки.» И с благодарност сърдечна тя с мен се сбoguва и бутна своите волове; отмина колата. И сам аз останах: но не отпуснах конете: че бе колебливо сърце ми. Мислех дали да препусна към селото — с гозбите тамо гладний народ да дарувам, — или на девойката тука

всичко да връча, та тя сама да го мъдро раздава. Мигом реших във сърце си, па кротко подкарах конете там подир нея — и скоро я стигнах и рекох ѝ бързо: «Блага девойко, днес майка ми тури при мене в колата не само дрехи — да мога голите аз да завия, но ми и гозба, и хляб, и нещо за пиене сложи. Има доволно от всичко в сандъка ми тук на колата. Мина ми мисъл — и него във твоите ръце да положа и да изпълня така най-умно заръката нейна: ти ще на място дадеш — аз трябва да давам наслуки.» Рече момата тогава: «Най-съвестно вашата помощ ще да раздам аз на тия, дето наистина нямат.» Тъй рече тя. И отворих аз мигом сандъка препълнен, бърже из него извадих тежките бутове, хляба, бирата, руйното вино — и всичко на нея предадох. Дал бих ѝ с радост и още; но празен бе вече сандъка. Сбра при нозете на майката всичкото тя и потегли, аз към града пък извърнах и бързо подкарах конете.»

Херман замлъкна и мигом думата взе и възкликна тъй приказливий съсед: «О, честит е тоз, който в такива дни на разбуна и бягство е сам-саменичък във къщи, тоз, който няма зад себе ни плаха жена, ни дечица! Колко щастлив съм си аз! За нищо в света не желал бих днеска да бъда баща, със грижа за дом и за челяд. Често и аз съм размислял за бягство и свързал съм вече по-хубавите неща, гердана на моята майка, та и парите ѝ стари, що свято до днеска все пазя. Има, разбира се, още неща, що се трудно набавят. Свидят ми даже тревите и билките, що съм събирал с толкова грижа и труд, макар да не струват те много. Щом ми остане помощника в къщи — спокоен ще тръгна. А пък спася ли парите и тялото, вече, речи го, всичко спасил съм — да, лесно тоз, що е сам, ще избяга.»

Младия Херман тогава натъртено рече: «Съседе, аз пък не мисля така и вашите речи осъждам. Истински мъж ли вий смятате тоя, що в зло и в сполука мисли за себе си само и радост, и скърби не знае с друг да дели, и към туй не тегли го него сърце му? Днеска отвсякога повеч решил се бих аз на женитба;

че от крило на стопанин девойката днес се нуждае, а пък от вярна стопанка — мъжът, от бедата заплашен!»

С усмех продума бащата: «Тъй да те слушам желая! Рядко съм чувал от тебе приказки толкоз разумни!»

А пък и умната майка във миг се намеси и рече: «Истина, сине! Така е; ний с татка ти дадохме пример — че във невесело време ний двама се с него събрахме и ни тъжовния час със по-здрави връзки привърза: във понеделник на ранина, помня го точно, защото ден преди туй бе пожара, що ни градеца погълна. Двайсет години са вече. Бе като днеска, неделя. Време бе сухо, горещо, а малко ни бе тук водата. Хората, в празнични дрехи, бяха на въздух излезли, вред по села и по мелници, и по кръчмите крайпътни. Огъня пламна от долния край на градчето. И бързо хукна през тесните улици, вятър самин си раздухал. Пламнаха плевни, хамбари, пълни със жътва богата, пламна дори до площада града ни — и тук изгоряха моята бащина къща, а заедно с нея и тая. Малко спасихме, уви! Във тъжовната нощ, на тревата там край града, аз стоях и пазих кревати и ракли; но ме обори накрай сънят и кога ме събуди призори свежия хлад, що рано пред слънце припада, видях аз пламък и дим, и голи стени, и комини. Скърбно бе мойто сърце; и слънцето само отново блесна по-дивно от друг път и бодрост ми вля пак в душата. Дигнах се бързо тогава. Аз исках да видя туй място, дето ни къщата бе, и дали там се бяха спасили моите обични пилци; че детско бе още сърце ми. И като крачех така, сама в съсипните, които още димяха, и гледах срутената къща и двори, дойде оттатък и ти и взе край стените да ровиш. Кон ти бе тебе затрупан; греди неизгаснали още, камък и пепел бе тамо — от коня ни крак не бе видет. Ето, замислени, скърбни, ний спряхме един срещу други: бе се съборил зида, що двата ни двора делеше. И за ръката тогава ти ме улови и продума: «Лизхен, що щеш тука! Бягай — краката си ти ще опариш! Жарка е тук пепелта — дори през ботушите грее.»

После ме взе на ръце и понесе натам пряко твоя двор. Твоята късна врата стърчеше със свода над нея — както е днес; тя от всичко едничка бе още останала. Сложи ме ти и целуна мигом, а аз се противех. Ала със думи загатни засмяно ти рече тогава: «Виж, моя дом е порутен. Ела, помогни да издигнем нов и в замяна пък аз на твоя баща ще помогна.» Ала слова ти разбрах аз едва като прати при татка майка си и ни сгодиха те бързо за радо венчило. С радост припомням си още и днес обгорените дърви и да изгрява пак виждам гордото, ясното слънце: тоя ден дар ми дарува — съпруг, а пък времето, после грозний пожар, ми донесе на младост син гален и свиден. Ето, затуй те похвалявам, Хермане, дето в такова време със радо сърце ти мислиш за млада девойка и сред война и разруха към нея би смело посегнал.»

Бързо и живо тогава отвърна бащата и рече: «Да, за хвала е таз мисъл и вярна е старата случка, що ни ти, жено, разказа: че всичко така си и беше. Но пък и по-добро има. Не всекому бог е отсъдил, щото с имот и живот да почне от първо начало. Не всеки трябва да тегли, тъй както ние и други. Трижди блазе на тогова, комуто от татка и майка уредна къща остане и който я сръчно накитва. Всяко начало е тежко, най-тежко — на къща начало; много неща са потребни, а ден из ден всичко поскъпва — трябва да тича човек и много пари да печели. Хермане, сине, от тебе чакам аз скоро във къщи да доведеш ти невяста със тежка прикия и премяна; харния, ударен момък заслужва богата девойка, а и човеку е драго, кога със жената желана в къщи с кошове и ракли полезното даре докара. Не ли за туй през години грижната момина майка трупа за свидната щерка платна и дебели, и тънки? Не ли за туй ѝ даруват и кръстници сребърен наред, а пък бащата отделя жълтицата там в чекмеджето? Дъ ще ден нявга и тя с имане и китени дари ще да зарадва мъжа, избрал между многото — нея. Зная аз как на жената е драго да шъта във къща, де и в пешник, и във соба все нейния наред я среща,

де е облекла сама със свое и маса, и одър. В моя дом искам да влезе девойка със даре богато. Бедната скоро самият ѝ мъж я потъпква: слугиня смята той тази, която дошла е с вързопче слугинско. Несправедлив е мъжът, а любовта преминава. Да, сине Хермане, ти би ме много зарадвал на старост, ако довел би ми скоро във къщата спретна снашица хе, от съседите тамо, от тая зелената къща. Много богат е човека! Търгува и фабрики има, и богатее неспирно: търговец от всичко печели. Три щерки само са там: сами ще делят те имота. Знам, че голямата веч е заета: ала са свободни малките, двете, и може би няма те дълго да чакат. Аз, ако бях вместо тебе, не щях досега да се бавя — щях да си взема едната, както взех майка ти нявга.»

Скромно отвърна тогава синът на бащата настойчив: «Исках, тъй както и вие, и аз да си сгледам едната там от съседските щерки. Ние израснахме дружно, покрай гераня играехме някога там на площада и от момчетата луди аз често ги бранех тогава. Ала това си отмина; пораснали, трябваше в къщи те да останат и нашите буйни игри да оставят. Вярно е — те са възпитани! Аз като стар познат още ходех им често на гости, тъй както желяхте вие! Нивга обаче сред тях сърцето ми радост не сети. Винаги трябваше там да слушам обидни насмешки: много ми дълго палтото, плата страшно груб, а цвета му — прост; и накъдрена лошо и зле ми повита косата. Най-сетне да се нагиздя намислих и аз — като тия тънки търговчета, дето в неделя у тях се явяват и по които през лятото висят копринени ленти. Но забележих аз скоро, че пак се със мене те гаврят. Туй ме засегна и моята гордост обиди: но още — още по-тежко рани ме, че криво разбраха добрите чувства, що хранех към тях, особено малката — Минхен. Ето, недавна отидох отново у тях — по Великден: бях си със новата дреха, дето непипната вече виси в долапа, и вчесал се бях, както всичките момци. Щом влязох, те се изсмяха, но аз го не взех върху мене. Минхен си бе на пианото; седнал бе там и баща им,

слушаше техните песни и бе очарован и весел.
Аз не разбрах всичко, що се казваше в техните песни,
но за Памина и някой Тамино бе думата често.
И да не бъда там ням, щом свършиха, аз ги попитах
що в песента се разказва и двойката тая коя е.
Млъкнаха всички с усмивка. А пък бащата ми рече:
«Ти, мой приятелю, само Адама и Ева ли знаеш?»
Никой се веч не сдържа и прихнаха буйно момите,
прихнаха буйно момчетата, той пък корема си хвана.
Шапката си изтървах от срам аз и техния кикот
вече не стихна, макар че пяха и свиреха още.
Бързо се върнах оттамо засрамен и мрачен във къщи,
дрехата турих в долапа, оправих със пръсти надолу
своята коса и заклех се — през прага им веч да не стъпя.
Прав съм в това аз, че те са и безсърдечни, и горди.
Чувам, че там и до днеска наричат ме всички Тамино.»

Майката рече тогава: «Не трябваше ти да се сърдиш
толкова чак на децата: деца са те всичките още.
Минхен е пък и добра, и някак е склонна към тебе,
питаше скоро за тебе. Да беше си нея харесал!»

Тъжно синът ѝ отвърна: «Не зная, но тая обида —
тя ми в сърцето заседна толкоз дълбоко, че вече
нивга не ща и да чуя ни нея, ни нейните песни.»

Ала бащата тогава се дигна и рече сърдито:
«Няма да видя аз радост от тебе! Туй сявга съм казвал,
че във сърце ти са тебе конете и нивите само:
вършиш ти всичко, което върши у хора заможни
ратая, ала баща ти няма син, който би могъл
и между хората също гордост и чест да му бъде.
С празна надежда ме лъже майка ти вече отдавна,
още когато в училище по-зле от своите другари
пишеше ти и четеше и все най-отзаде седеше.
Тъй е то — щом честолюбие няма човек във гърди си
и не желай да възлезе по-горе от другите хора.
Ако баща ми за мене се грижил бе, както за тебе —
аз, и в училище бе ме дал, и учители плащал,
друг бих бил днес аз, а не на «Златния лъв» съдържател.»

Стана безмълвен синът и бавно, безшумно пристъпи
там към вратата. А гневен, бащата извика след него:
«Хайде отивай, отивай, аз знам ти главата корава!
Гледай стопанството тамо, та глъчка да няма от мене.
Но да не си и помислял, че в моя дом нявга ще можеш
да доведеш за снаха ти някоя груба селячка!
Аз съм веч много живял и знам да се нося със хора,
знам и мъже, и жени да срещна така, че доволни
да си отидат; и странника с лъст да похваля умея.
Но пък желал бих и мене тъй да ме срещне снашица
и да ми тя услади най-сетне безбройните грижи!
Трябва да знае тя също да свири пиано, та с драгост
да се събират у нас най-личните почетни хора,
както туй става в неделя в дома на съседа.» Натисна
дръжката тихо синът и стаята мълком напусна.

ПЕСЕН ТРЕТА

ТАЛИЯ¹

ГРАЖДАНИТЕ

Тъй там пред буйните речи скромния син се оттегли.
Ала бащата все още викаше, както бе почнал:
«Туй, що не си е човек, не може и стана; и нивга
няма да видя изпълнен бляна си, щото синът ми —
не да е равен с баща си, а още по-горен да бъде.
Та че какво би станало със дом и със град, ако всеки
с драго сърце не заляга имот да крепи и събира
и го краси, както времето и чужденците ни учат?
Бива ли, щото човек подобно на гъба да пръпне
и да изгние пак бързо на мястото, де е израсъл,
без да остави следа от своята жизнена дейност?
Видиш ли дома, веднага познаваш ума на стопана,
както в града, щом пристъпиш, управата бързо разбираш.
Там, де се кули и зидове рутят, където в обкопи
смет се е струпал и вредом във улици смет е разхвърлян,
дето от място помръднат камък назад се не бутва,
гдето гредите изгниват и къщата чака напразно
нови подпори: туй място лош го управник нарежда.
Тъй като де чистота и ред се не пазят отгоре —
тамо и хората лесно свикват с бунещата мръсни,
както и просяка свиква със своите дрипави дрехи.
Ето, затуй исках аз на път да замине наскоро
Херман и види поне град Страсбург и Франкфурт, па още

¹ Талия (цъфтящата) — муза на комедията; знак: комична маска или пастирска тояга.

и приветливия Манхайм, що прав и засмян се издига.
Кой градовете големи и чисти е зърнал, той после
родний си град, макар малък, ще украсява неспирно.
Мигар у нас чужденеца не хвали ни новите порти
и побелената кула, и сръчно поправена черква?
Кой ни не слави настилната каменна? Мрежата скрити,
пълни канали, що носят нам полза и сигурност здрава,
че ще потушим веднага още нелумналий пламък?
Не построихме ли всичко това след пожара ужасен?
Шест пъти бях във съвета строител и тук от добрите
граждани аз и хвалà си, и благодарност спечелих.
Почвах ли нещо, аз карах бързо и свърших кроежа
и на мнзина, що бяха почнали, без да довършат.
Тъй във съвета най-сетне радо започнаха всички.
Всеки сега се запретна — и ето ни веч утвърдени
новите друми, които с големия път ще ни свържат.
Страх ме е само, че младите няма така да залягат!
Мислят едни за наслади и само за накити тленни.
Други пък в къщи стоят и пилци край печката мътят —
страх ме е мен, че завинаги Херман такъв ще остане.»

Бързо отвърна тогава добрата, разумната майка:
«Всякога, мъжо, си бил тъй строг и неправи към момчето!
Няма ти нивга така добрата си цел да постигнеш.
Ние не можем по свой вкус да измениме децата.
Както ги господ даде, тъй длъжни сме ние със обич
да ги възпитаваме грижно и ги развием свободно.
Тоя тук има — един, а оня пък други дар има;
всеки от своя живее и е добър и щастлив е
всеки по своему. Моя син да корите не давам.
Той е достоен за тоя имот, що ще нявга получи,
и е отличен стопанин, за пример и в град, и във село,
пък и в съвета — познавам, че няма да бъде последен.
Но всекидневнò със глъчка и укори ти му убиваш
всякаква смелост в гърдите, както и днеска направи.»
И бързешком тя напусна стаята, за да намери,
де и да бъде, сина си и го обрадва отново
с благи слова; че заслужваше скромния момък утеха.

Щом тя излезе, усмихнат продума бащата след нея:
«Чуден народ са това жените: както децата.

Всеки желай да живее по своите лични прищевки,
а след това пък очаква все да го хвалиш и гладиш.
Сявга важи на земята старата, вярната мъдрост:
който не крачи напред, назаде остава. Така е.»

А на това аптекаря така му замислен отвърна:
«С вас съм съгласен, съседи, и сявга и аз съм желаял
туй, що е по-добро, стига новото малко да струва;
ала помага ли туй, щом нямаш доволно парици —
да се запретиш спокойно, па вътре и вън да придаваш?
Ограничен е човек; не може да стигне доброто
и да го знае дори; че нуждите тъй са големи,
а пък кесията толкова лека, та все го възпира.
Много бих сторил и аз, но кой при такава промяна
се не бои от разноски, особно пък в смутни години?
Домът ми би се усмихнал отдавна във модна премяна,
биха с големи стъкла отдавна прозорците грели:
кой би догонвал обаче търговеца, що край парите
знае и пътя, по който може да има доброто?
Вижте отсреща там новата къща? Виж колко красиво
белите шарки се вият върху зелени полета!
Толкова бляскат и греят стъклата в големите рамки,
че затъмнени стоят тук всички останали къщи.
А след пожара пък нявга най-хубави бяха си двете,
нашите — «Златният лъв», с аптеката «Ангел» до него.
В целия край бе прочута тогава и мойта градина,
спираше всеки поминал да гледа през алите пречки
моите каменни божеци, моите пъстри джуджета*.
А пък комуто поднасях кафе в пещерата вълшебна,
дето, разбира се, днеска пустее порутена, прашна,
той ненаситно се радваше на многоцветния блясък
от наредените миди; дори познавачът стоеше
там ослепен от оловния лъсък и ярки корали.
Тъй се учудваха всички и на салона изписан,
да се разхождат в градина стройни, нагиздени дами
и господа — и със тънки пръсти цветя си подават.
Кой ти поглежда туй днеска! Яд ме е веч да изляза
вънка: че трябваше всичко инак да бъде и още,

* Каменни божеци и пъстри джуджета — украшения в тогавашните градини (вместо древните статуи).

както се казва, със вкус; а тачките, пейките — бели.
Вред да е просто и гладко — нито резба, ни позлата.
Новото искаш, но скъпо струва дървото чужбинско*.
Бих бил доволен и аз — по нещичко ново да сторя,
с времето в крак да вървя и къщнина често да сменям:
никой обаче не смее клечица даже да чекне,
тъй като — кой би насмогнал работници днес да наплаща?
Бях си отдавна намислил да позлатя пак отново
там Михаила Архангела — знака над мойта аптека —
заедно с лютия змей, що нему в нозете се вие;
но си остана опушен, че ме уплаши цената.»

* Дървото чужбинско — дървото «Махагони».

ПЕСЕН ЧЕТВЪРТА

ЕВТЕРПА¹

МАЙКА И СИН

Тъй си мъжете говореха в жива беседа. В туй време майката първом отиде да дири сина си пред къщи, дете на пейката каменна свикнал бе той да посядва. Но като там го не наиде, отиде да види в обора: може би шъта самичък той на конете крилати, що от жребчета бе взел и от чужди ги грижи запазил. Ратая там ѝ обади, че той към градината минал. Бърже изви тя тогава през дългите, двойните двори, мина оборите, мина край здравите, тежки хамбари, влезе в градината, що докрай града, чак до стените бе се простряла, и тръгна там с радост към всяка тревица: тука оправи подпорите, де се облягаха тежки крушови гранки или отрупани ябълчни клони, там пък от буйното зеле във миг гъсеници отърси — че работлива жена ни крачка не стъпва напразно. Стигна така тя до края на дългата, пъстра градина, чак до беседката, глъхнала в повит; и също и в нея, както и нийде в градината, своя син тя не съгледа. Зърна обаче притворена малката протка, що нявга беше по милост особна пробил във стената крайградска прежния личен стопанин, достоен кмет на градеца. И пряко сухия ров тя мина свободно оттатък, дете веднага до пътя, в добре оградено лозе,

¹ Евтерпа (развеселяващата) — муза на лирическата поезия; знак: две флейти.

пазви към слънцѣ извило, започваше стръмна пътека. Сви тя по нея нагоре и гледаше пътем със радост многото грозде, що трудно се скриваше там под листата. Сенчеста бе и закрыта междинната, стръмна пътека, де се вървеше по стълба от неодялани плочи. Китно нависнали бяха там резекия, темянка и червеникавосини тежки едри гроздаци — всичките грижно садени: пред гости трапеза да китят. В другото лозе пък вредом отделно растяха лозите с по-малки чепки, що дават нам искрометното вино. Тъй тя вървеше нагоре и виждаше вече със радост празничний есенен ден, когато наоколо всички гроздето с песни берат и тъпчат, и бъчви наливат, а пък огньовете вечер пращат и светулкат от всеки хълм и рътлина и славят най-сладката, рада беритба. Но неспокойно тя тръгна, след като няколко пъти викна сина си и само далече от градските кули ѝ се откликна и кънна многожди бързивото ехо. Странно ѝ бе да го търси: далеч той не ходеше нивга и се обаждаше ней, за да предварди от всяка грижа и страх пред неслука своята любеща майка. Но се надяваше все още тя да го наиде по пътя: двете вратички на лозето — долу и горе, на края — бяха отворени. Ей я влезе тя тъй и в нивята, що по гърба на баира на жълто петно се ширеха. Вред тя по своя земя вървеше и гледаше с радост своите посеви и житото, дете ѝ кимаше мило и се люлееше тежко на златни вълни във нивята. Крачеше тя из пътеката в слога на буйните ниви — там към голямата круша, която стоеше на хълма като крайграничен белег на техните полски имоти. Кой бе я там посадил — не знаеха. Видет я беше широм от къра и нейните круши си бяха прочути. Сладко под нея обядваха морни косачи на пладне, а пък овчари — от сянката рудо си стадо пасяха. Там те намираха пейки от мека морава и камък. Тя се не лъжеше: тамо седнал, почиваше Херман, мирно подпрян на ръка, сякаш загледан там нейде към планината далечна, и майци си гърбом обърнат. Тихичко тя приближи и кротко му рамото бутна. В миг се изви той и тя сълзи във очите му зърна.

«Майко — смутен той продума, — вий ме уплашихте!»

После

той, благородния момък, бързо изтри си сълзите.

«Сине мой — смаяна рече майката, — що е? Ти плачеш? Аз те такъв не познавам! Не знам да си някога плакал! Що ти измъчва сърцето? Кажй, що те кара да седнеш тука самичък под крушата? Що са сълзите в очи ти?»

И овладя се и рече тогава смирения момък:

«Истина, няма сърце в гърди си железни тоз, който днес не усеща скръбта на толкоз прокудени хора; няма и ум във главата си, който във тия дни смутни се не замисля за своето благо и своята родина. Туй, що днес видях и чух, сърцето ми, майко, покърти. Дойдох пък тука и зърнах широките, хубави къри, дете се вият край нас на хълми и плодни долчини, зърнах и златния клас да свежда пред жътвата чело и многоплодни дървета — да кимат за тежки кошове. Близко, уви, е врагът! Вярно е, пази ни Рейн с буйни талази, но, ах, какво са води и грамади за страховитий народ, що днес като буря приижда? Сбрали от всички крайнини вкупом и старо, и младо, те са се втурнали мощно и ето — в тълпите не трепва страх пред смъртта, че напират нова тълпа след тълпата. Ах, а пък немеца смее да чака спокойно във къщи! Смята, невям, че ще може избягна всеобщата напасть? Казвам ви, мила ми майко, че днес се ядосвам, задето мен ме не взеха на служба, когато в града неотколе сбираха млади войници. Истина, аз съм едничък, нашто стопанство — голямо и нашто занятие — важно; ала не е ли по-харно със враг да се боря на слога граничен, вместо да чакам тук, в къщи, тегло и робия? Тъй ми говори сърцето и раснат дълбоко в гърди ми смелост и жажда. Аз искам за своя народ да живея и като пример за всички да падна в борбата за него. О, ако биха се сбрали младите, силните немци, та на граничния слог смело врага да пресрещнат — нямаше той нито ден да тъпче земята ни родна, нито пред наште очи да гълта плода на полята, да управлява мъжете и граби жени и девойки! Чуите ме, майко, аз днеска реших си дълбоко в душата

скоро да сторя това, що смятам разумно и право; не най-доброто избира този, що дълго обмисля. Знайте: не ще да се върна аз вече във къщи! Оттука право в града ще отида и там ще предам на бойците тая ръка, туй сърце — за служба на моята родина. Нека тогава и тати да каже, че нямам аз гордост и не желая да стигна по-горе от другите хора!»

Благата, умната майка тихи си сълзи порони (лесно ѝ идеха те) и кротко тогаз му отвърна: «Сине, промяна ли чудна е станала в теб и в сърце ти, че не говориш със майка си смело, открито, тъй както винаги си ѝ говорил това, що сърце ти желае? Тук ако друг те би слушал, подмамен от твоите думи и от горещата реч, той сигурно би те прехвалил и благородно нарекъл твойто решение днешно. Аз пък те само осъждам, защото добре те познавам. Криеш сърцето си ти и други са твоите мисли. Зная, че нито тръбата, ни барабана те мамат, ни пък жадуваш да минеш в лъскав мундир край момите. Друга е твойта съдба, макар да си храбър, на теб е отръпки дом да въртиш и тихо полята да жънеш. Право затуй ми кажи: кое ти таз мисъл докара?»

«Вие се лъжете, майко — отвърна синът сериозно. — Ден си със ден не прилича, а момъка в мъж се превръща! По-добре зрей той за дело тихом, отколкото в гмежа на многобурний живот, що много момци е погубил. Колкото тих и да бях от малък, несетно в гърди ми расна, узрея сърце, що мрази и зло, и неправда, и се научих и аз да различавам нещата; а и трудът ми направи яки ръцете, нозете. Чувствувам аз, че е вярно туй всичко, и смело го казвам. Ала със право все пак гълчите ме днеска, о майко, че със преструвка говоря и не разкривам ви всичко. Тъй е, признавам: из моята бащина къща ме вика не тая близка опасност, нито пък висшата мисъл — щит за родина да бъда, а ужас и смърт за вразите. Приказки само аз рекох: че исках със тях да прикрия своите чувства, които стръвно сърцето ми късат. Ах, оставете ме, майко! Щом като нося в гърди си

чувства напразни, то нека и сам да погине напразно: зная аз харно, че който се жертвува тука отделно — вреди на себе си, щом. . . За цялото вси не радеят.»

«Казвай нататък, не спирай — отвърна разумната майка — и от игла до конец на мен разкажи ти за всичко! Буйни сте вие, мъжете, и мислите сявга за края, лесно пак малката пречка буйний от пътя отбива; ние, жените, сме ловки и дирим на всичко колая и по околний път крачим, само да стигнем целта си. Та разкажи ми затуй защо си тъй много покрусен, както те нивга не помня, защо се бунтува кръвта ти и през очите ти силом сълзите напират да рукнат.»

Кроткия момък тогава, надвит от скръбта си, заплака, гласно заплака на майчина гръд и разнежен продума: «Много ме, майко, обиди татко със лошите думи, дете не съм ги ни днеска, ни никога друг път заслужил! Още от малък със драгост аз татко и майка почитах, с вяра, че няма човеци по-умни и мъдри от тия, дете ме бяха създали и водили в тъмното детство. Много търпял съм на своите другари в игрите, когато те на добрата ми воля отплащаха често с коварство; често не съм отмъщавал за тяхна закачка и удар. Чуех ли присмех обаче след татка, когато в неделя той се от черква завръщаше с тежки, замислени крачки, присмех над шапката с лента или над халата с цветята, що му напето стоеше и що го ний днес подарихме: мигом се свиваха страшно моите юмруци и в люта ярост аз хуквах и сляпо биех, когато достига, без да погледна де удрям. С разкъравени нослета тичаха те и ревяха, едвам се спасили от боя. Ето така аз порастох, за да си тегля от татка, що вместо другите често мене със думи кореше — бе ли от нещо нехелно в последний съвет той възбуден, аз си изпашах за козните, що му колеги крояха. Често сама вий ме жалехте: много понасях аз с мисъл, че уважавам сърдечно родители грижни, които мислят единствено как богатство за нас да натрупат и си делят и от залъка, за да спестят за децата.

Ала, уви, ни спестеното куп въз куп благо за утре дава ни щастие, нито стига се то, като надиш нива до нива, макар че хубаво расне имота! Грохва бащата, а с него и синовете стареят, радост на младост невкусили, с вечната грижа за утре. Вижте сама и кажете, не се ли там чудно разстилат нашите хубави ниви, под тях пък лозя и градини, после обори и плевни — хубава китка имоти! Спра ли си взора обаче на къщата, дето се вижда горе под стряхата моята стаичка с малко прозорче, спомням предишното време — нощите безчетни, когато чакал съм златния месец, а утрин пък ясното слънце (доста ми беше тогава крепък сън няколко часа). Спомням и виждам се тамо самотен във къща и двори, в пъстри градини и ниви, китно въз хълма прострени; пусто е всичко пред мене: защото си нямам другарка.»

С думи разумни тогава благата майка отвърна: «Сине, баща ти и майка ти повеч от тебе жадуват да доведеш ти във къщи невяста, та тъй да ти стане хубав и весел живота, а пък вседневните грижи — близки и скъпи. И винаги сме те придумвали ние, та че дори и насилвали да си харесаш момиче. Знаех обаче, а днеска сърцето ми пак ми го казва: щом не е чукнал часът, орисний час, и я няма тая девойка, що трябва, то избора все се отлага — най-много пречи човеку страхът, че посяга погрешно. Но да ти кажа ли, сине мой! Ти си си вече харесал — туй ти теб прави сърцето толкоз чувствително, скръбно. Право сега ще ми кажеш, че мен веч ми казва сърцето: таз, що избрал си, не е ли оная мома, бежанката?»

«Обична майко, така е! — живо синът ѝ отвърна. — Тая мома е! И ако днес, като моя невяста, аз я не взема във къщи, тя ще замине, изчезне вече завинаги в тая буна и бягство тъжовно. Майко, за мене тогава навеки без полза ще крепнат тежки имоти, напразно годините плод ще насипват, родната къща, градината мене ще станат омразни — ах, че и майчина обич не може мен беден затопли. Че любовта тук развързва, сещам самин, всяка връзка,

щом като своята свърже. И тука не само момата
татко и майка оставя, когато с избраника тръгне:
също и момъка бързо забравя и татко, и майка,
щом като вижда да чезне навеки девойката свидна.
Ето защо — оставете ме, дете ме-мъката тласка!
Татко днес рече-отсече с решителни думи — и вече
чужд ми е домът му, в който не може да влезе момата,
що аз едничка жадувам да видя невяста във къщи.»

Благата, умната майка отвърна му бързо тогава:
«Ей че един срещу други двама мъже се възправят —
сякаш скали! Непреклонен, горд, ни един не пристъпва,
ни пък помръдва езика си за примирително слово.
Чуй ме ти, сине: макар че не иска той бедна, в сърце ми
все още има надежда, че би те оженил за нея
въпреки нейната бедност, щом е добра и достойна.
Често в яда си, разпален, надумва той думи, които
нивга не ще да изпълни; тъй и сега ще омекне.
Иска една блага дума той само и прав е да иска:
че е баща! Пък и знаеш, че след софрата, когато
той разядосан говори и чуждите думи отрича,
много не значи гневът му: виното палва му всички
сили на буйната воля и му не дава да чуе
чуждите думи, а само себе си чува и сеща.
Но, наближи вечерта и ето че веч се привършат
много, разните приказки, с тия, що дружба му правят.
По-кротък става той, знам, когато замаята мине,
сеща тогаз и неправдата, що спрямо други е сторил.
Скоро при него — и смело: че бързата смелост успява.
А пък ни трябва и тия приятели, що са при него
сбрани, особно свещеника — той ще ни много помогне.»

Тъй рече тя и от камъка стана и бързо поведе
своя син, който послушно тръгна след нея. И мълком,
с важната мисъл заети, те двамата свиха надолу.

ПЕСЕН ПЕТА

ПОЛИХИМНИЯ¹

КОСМОПОЛИТ

Тримата пък — домакина, свещеника и аптекаря —
още седяха си тамо и разговаряха дружно.
И върху същото нещо все още им бе разговора,
що ту насам, ту нататък бе многократно завръщан.
Но благородний свещеник накрай със достоинство рече:
«Няма да споря с вас. Аз зная, че по-добро сявга
трябва да иска човек; и виждаме ний, че стреми се
той към високото вредом или поне новото дири.
Но, не отивайте в крайност! Защото край тая ни жажда
дал ни е господ и склонност за старото да се държиме
и да ни радва онуй, с което сме свикнали вече.
Всеки живот си е хубав, щом е естествен и смислен.
Много желае човек, а все таки малко му трябва;
къси са дните на смъртния, а пък дела му — нищожен.
Нивга не бих аз осъдил оня, що — тласкан неспирно —
жадно и смело изходи всички морета и всички
земни пътеки и с радост гледа печалбата спорна,
що се натрупва богато край него и близките нему.
Но пък е ценен за мене и мирния гражданин, който
ходи със крачки спокойни край своята бащина стока
и обработва земята, тъй както го дните изискват.
Там не мени му се нему почвата всяка година
и посаденото младо дръвче не простира веднага
къмто небето ръце си нажитени с цвят изобилен.

¹ Полихимния (богатата с песни) — муза на одите и химните;
знак: скала или стълб, о който опира ръката си замислена.

Нему е нужно търпение: нему е нужен спокоен, ясен и верен на себе си разум и трезвен разсъдък. Малко зърна поверява той на земята-кърмачка, малко животни умее той да развъжда и гледа: сявга полезното само му всичките мисли поглъща. Трижди честит е, комуто такова сърце е дарено! Храни той всички ни: Също блазе на човеците в малкий град, де се градския труд със полската работа сплита. Нямаат те тежкото бреме, що плахий селяк угнетява, нито пък смутната грижа на жадния гражданин, който, беден макар, е привикнал да подражава на тия, що са богати и лични; особно — жените, момите. Благословете затуй вий тихия труд на сина си, та и жената, що нявга избрал би си — нему прилична.»

Тъй рече той. Неочаквано майката влезе, повела свидний си син за ръката — и пред бащата те спряха. «Мъжо — подхвана тя, — колко често сме бърбили двама и сме премисляли бъдния весел ден, в който най-сетне Херман ще си избере невеста и нас ще зарадва! Тъй и онъй сме пресмятали; ту туй момиче, ту друго сме му присъждали ние във своите родителски речи. Ето че дойде денят: небето му днеска довело и му явило невеста, а пък сърце му решило. Думахме сявга нали — че трябва той сам да избира? Ти нали сам пожелаваше — той да обикне горещо някое гиздо девойче? Тоя час вече настана! Той е избрал и обикнал, и мъжки решил се е вече. То е момичето чуждо, що го е срещнало днеска. Дай му я! Инак кълне се, че щял той ерген да остане.»

А пък синът се откликна: «Дай ми я, татко! Сърце ми чисто и вярно избра; достойна снаха тя ще бъде.»

Ала бащата мълчеше. Тогава свещеника стана бързо и думата взе: «Мигът само сявга решава цялата наша съдба и нашият живот на земята. Може надълго да мислиш, но края все пак ще си бъде дело на миг — и разумния само улучва доброто. Избор ли правиш — опасно е да се обмисля край него туй и онуй, че така объркваш и своето чувство.

Херман е чист, аз го зная още от малък и нивга той не е дигал ръце си ту към едно, ту към друго. Искал е само уместното — и настоявал е здраво. Нямайте страх, ни чудете се, че изведнъж се явява туй, що сте толкова дълго желали. То няма, разбирам, оня, желания образ, що сте си вие сглобили. Наште желания често забулват желаното нещо, а даровете низпадат отгоре във собствен свой образ. Не отминавайте вие момичето, що е пленило първо душата на вашия син, тъй добър и разумен. Че е честит, който скоро си първата обич прегърне и не стои се, притулен, най-свидний блян във сърце му. Да, аз чета му в лицето: съдбата му веч е решена. Силната обич превръща момъка в мъж мигновено, той не отстъпва и страх ме е: щом му откажете днеска, той ще прекара във тъмен живот своите млади години.»

Мигом тогаз аптекаря, комуто в устата отдавна думи трептяха да литнат, подхвана и рече замислен: «Хайде и тука сега по средния път ний да тръгнем! Бързай, но с мярка! Туй беше девиз на самия цар Август. С драгост готов съм да служа аз тук на съседите скъпи, скромния мой ум и разум във тяхна услуга да вложа: младите най-вече имат нужда — човек да ги води. Та позволете да ида! Аз искам да видя момата и да разпитам за нея онез, сред които живее. Лесно не ще ме излъжат: аз знам да ценя хората.»

Мигом тогава синът подхвана със думи крилати: «Хайде идете, съседе, и разучете; но нека и господин свещеника заедно с вас там да бъде: двама такива свидетели — никой не ще ги отхвърли. О, тате, тя не е някаква скитница, тая девойка, нито кръстосва да дири тук приключения разни и да заплита неопитни момци във своята мрежа. Не! А жестокия жребий на стръвната бран, що събаря вредом света и е сринала не една здрава постройка чак до основите — той е прокудил и нея злочеста. Малко ли знатни и лични мъже днеска скитат в чужбина? Бягат князе преоблечени, скитат царе във прокуда. Също така, ах, и тя, от своите сестри най-добрата,

днес е прокудена; тука, забравила своята неслука, другите крили: безпомощна — тя е за помощ готова. Тежки са злото и нуждата, що се ширят по земята: но пък защо да не дойде от тая неслука — сполука, та че и аз подръка с невяста, със вярна съпруга да благославям войната, тъй както вие пожара?»

Важно тогава бащата отвори уста и отвърна: «Виж как се, сине, развърза езика ти, що от години бе ти запънат в устата и тъй бе оскъден на думи! Днес аз изпитах това, що саяга заплашва бащите: майката скоро и радо склонява пред буйната воля на синът, а пък всеки съсед откъм него застава, щом се засяга с това съпруга, или пък бащата. Но да се боря със всички — не искам. Какво ще помогне? Че отнапред още виждам само упорство и сълзи. Хайде, идете и вижте, и доведете ми с миром в къщи снаха: ако не, то нека я Херман забрави.»

Млъкна бащата. Тогава синът се възторжен откликна: «Още пред залез ще имате вие невяста, каквато искал би само мъжа, що носи в душата си мъдрост. Пък и добрата девойка, вярвам, ще бъде честита. Тя ще ми бъде признателна, че ще ѝ дам аз отново татко и майка, каквито биха мечтали да имат всички разумни деца. Но нека не чакам: ще впрегна тозчас конете и след любимата там ще откарам двамата наши приятели — нека сами те отсъдят; аз пък пред туй, що решат, кълна се, глава ще превия, няма да зърна девойката, моя додето не стане.» Тъй той излезе навън, додето пък другите бързо важното дело обсъждаха и разкрояваха мъдро.

Херман се втурна в обора, където жребците му бодри мирно стояха и бързо хрупаха едър овес и сухо сено, дето беше косено в най-тучни ливади. Бързо им тури в устата той лъскавий зъбник, а после тозчас прокара каишите през посребрените брънки и прикрепил им тогава широките дълги поводни. В двора изведе конете той, а там пъргавий ратай, хванал колата за ока, напред бе я вече изтикал.

Мярно тогава те свързаха с чисти въженца в колата вихрата мощ на конете, що теглеха леко и плавно. Херман камшика пое, па седна и сви към вратата. Щом си другарите тамо заеха местата широки, литна колата по уличний камен и скоро отмина всичко — и градски стени, и чистите бели кули. Тъй по познатия друм там бързо препускаше Херман и нагоре, и низом караше, без да забавя; най-сетне, като съгледа селската кула и вече близо стояха къщата, сгушени в китни градини, мълком реши се, че трябва сега да възпре той конете.

Тамо край село, засенчена в тежкия мрак на липите, що векове тук вишаха върше и пушаха корен, имаше ширна поляна, покрита със тучна морава. Там веселяха се в празник селяци и граждани ближни. В ниско долче под липите светеше кладенче бистро. Слезеш ли по стъпалата, ще видиш там каменни пейки, турени в кръг покрай извора, що неуморно ромони, с нисък зид, чисто иззидан — лесно вода да се черпи. Херман реши да запре конете с колата под тая хубава сянка. И ето, направи така, па продума: «Слезте, приятели, тука и отидете, узнайте: струва ли тая девойка ръката, що аз ѝ подавам. Вярвам го туй и не чакам от вас нещо ново, ни чудно. Само от мен да зависеше, в селото бързо бих припнал — скоро със няколко думи съдбата ми тя би решила. Вий ще я лесно познайте там посред многото други: друга едва ли би имала стан като нейния строен. Но ще опиша аз вам и чистите дрехи на нея: гиздо на гръд се издува ален, пристегнат нагръдник, а пък елечето черно плътно ѝ стяга снагата; спретно е сдиплила в къдри яката на своята риза — къдри, що милоно обгръщат бялата кръгла брадичка; смело и бодро се дига облата гизда главица; тежко на сребри иглянки навити са дългите сплитки; синият диплен сукман се спуща от алений гръдник и при вървежа обгръща напето нозете ѝ стройни. Но ще ви кажа аз още и ще ви моля нарочно: не говорете с девойката, за да не би да се сети; само разпитайте други и слушайте те що разказват.

Станат ли доста добрите вести за татя и мама, тука при мен се върнете и другото ний ще обмислим. Тъй начертах си аз всичко, додето по пътя летяхме.»

Тъй рече той. А другарите свиха тогава към село, дето в градини и плевни, и къщи гъмжаха рои хора, а във широката улица беше кола до колата. Хранеха тамо мъжете коне и волове в хомота, по плетищата жените дрехи опрани сушаха, а пък децата играеха с плясък и смях на потока. Нашите сгледници с мъка вървяха сред хора, вървяха посред коля и животни и гледаха вляво и вдясно — няма ли нейде да зърнат описаний лик на момата: но се не схождаше никоя с чудната гизда девойка. Ето че по-гъста стана тълпата. Таме край колите спореха гневни мъже, а с вик и жените се бяха вмесили. С крачки достойни тогаз един старец пристигна, бързо пристъпи при тях и щом повели им да млъкнат с бащинска строга заплаха, врявата мигом затихна. «Още ли — викна той — злото не ни е смирило — да можем да се научим най-сетне един други да се търпиме, та па макар и не всеки да смисля за своите постъпки? Да, придирчив е честитий! Но няма ли да ви научат най-сетне мъките — да се не карате с брата си вече? Място си струвайте тука въз чуждата пръст и делете всичко, що имате, дружно — та да заслужите милост.»

Рече мъжа тъй и всички млъкнаха; ей укротени хората пак наредиха спокойно коля и добитък. Чул там речта на мъжа и забелязал във нея бистрия разум на чуждия съдник, свещеника бързо го приближи и му рече с многозначителни думи: «Вярно е, дядо, когато народа живее честити дни и го кърми земята, що пазви безкрайни разтвара и за година, за месец желания плод подновява, всичко тогаз си отива от само себе и всеки си е добър и разумен; живеят наспоред — и тамо най-разсъдливия мъж прилича на кой да е други: всичко върви си там тихо от само себе низ пътя. Но разруши ли бедата вседневния ход на живота, срини ли къща и мине с бяс над градини и ниви,

погне мъжът и жената из скута на жилище свидно и ги завее да скитат през дни и нощи страховити: ето че търсят тогава кой е сред тях най-разумен и не отиват напразно вече разумните думи. Дядо, кажете, не сте ли вий съдията на тоя погнат народ, на когото мигом смирихте душите? Да, вий приличате днеска на някой от старите вожди, що през безпът и пустини водят изгнани народи. Сякаш приказвам с Исуса Навина или със Мойсея.»

А съдията тогава отвърна със вид сериозен: «Истина, нашите дни приличат на дните най-редки, що ни вестят летописите светски, или пък свещени. Тоз, що в сегашното време прекарал е вчера и днеска, той е живял веч години: толкова случки и срещи! Хвърля ли взор аз назаде, то сякаш лежи на гърба ми старост дълбока, макар че бодри са силите още. О, ние можем да бъдем сравнени с онез, над които тамо в къпините пламнали слезе във тежък час нявга бог Саваот: че и нам се яви той във дим и във пламък.»

Като разбра, че свещеника още желай да говори и че запита той стареца за бежанската им орис, неговий спътник му рече с тайни слова на ухото: «Поговорете и гледайте реч за момата да стане! Аз пък ще ида тъдява — да я подиря и щом я найда, отново ще дойда.» Кимна свещеника мълком и съгледвача потегли през двори, градини и плевни.

ПЕСЕН ШЕСТА

КЛИО¹

ВЕКЪТ

Чуждия съдник, запитан от благия пастор какво са патили тия край него и откога са из родни къщи прогонени, рече: «Много са нашите мъки! Ние изпихме горчивата чаша на много години — толкоз по-страшно, че нас ни измами най-светла надежда. Кой ще откаже, че нему сърцето не рипна от радост и не заби му в гърдите свободни със удари звънки, щом се издигна там първия блясък на новото слънце, щом като чу за правата, общи на всички човеци, за свобода и за равенство — думи възторжни и славни? Да заживее за себе си — вече се надаше всеки; скъсана беше веригата, що я държаха в ръце си себелюбивост и леност — и много земи бе заплепа. Не приковаха ли поглед в ония дни всички народи в столнината на света — която бе дълго такава, а пък най-много сега заслужаваше славното име? Не приравниха ли хората, първи вестци на правата, със имената, които въздигаме ний до звездите? Не оживя ли у всички духа, смелостта и езика? Ний като техни съседи пламнахме най-първи буйно. После започна войната и дойдоха франките с меча близо: но нам ни се стори, че само приятелство носят.

¹ Клио (възвестителка) — муза на историята; знакът ѝ е свитък хартия. Векът — векът на революцията. Ст. 12: веригата на стеснителните закони и предимства (привилегии). Ст. 17: първи вестци — Мирабо, Лафайет, Сейес.

Тъй си и бе, че на всички им бе възвисена душата, с драгост сядяха дърветата на свободата*, на всички казваха: «Вашето — ваше и всекиму своя управа.» Младите радост облада, радост и в старите пламна и покрай новото знаме буйно хоро се захвана. Тъй победителя френец лесно и скоро спечели, първом духа на мъжете, със пламенно буйно начало, после сърцата пък женски — с неотразима любезност. Леко ни бе дори бремето на ненаситната буна, че пред очи ни далеко трепкаше ясна надежда и ни примамваше зора в новооткритите друми.

Колко са весели дните, кога годеник с годеница в танц се люлее и чака часа на съюза жадуван! По-дивно бе пък туй време, когато пред нас се показва толкоз възможен и близък най-светлий блян на човека. Всеки език се развърза: свободно говореха старци, зрели мъже и момци за мисли и чувства високи. Скоро обаче помръкна небето. За власт и облаги почна борба разваления род, недостоеен за дело. Те се избиваха тамо и взеха да тъпчат и своите нови съседи и братя, и прашаха орди грабливи. Грабеха и разпиляваха вред големците на едро, пръскаха и оплячкосваха малки — до сетна трошица. Всеки се грижеше само — нещо за утре да скъта. Тежко бе нашто тегло и гнетът растеше вседневно: никой не чуваше воплите — те бяха силни и властни. Гняв и тъга облада дори равнодушните хора. Мислеше и се кълнеше веч всеки да м'сти за злините и за погубата на двойно разбити надежди. Ето, че бойното щастие мина към немците скоро и с ускорен ход французина почна да бяга обратно. Ах, чак тогаз ний разбрахме грозното зло на войната! Благ и велик е победника, тъй поне външно изглежда, и победения враг щади като своите хора, щом му той служи вседневно и го снабдява със всичко. Ала беглецът не гледа закон, че от смърт се той брани,

* Дърво на свободата — старите франки имали обичай да побиват дърво на мегдана, където ставали съдебните им заседания. Революцията възобновила тоя обичай, като прътът се украсявал с червената якобинска шапка (шапка на свободата).

и безразборно и бързо унищожава богатата. Неговият дух е възбуден тогава и ей из сърцето стръвно, отчаяно — бързо изплува таена престъпност. Няма за него светиня: той граби. А бясната похот с моц го влече към жената — и в ужас сластта се превръща. Вредом той вижда смъртта и вкусява жестоко последния миг, и го радва кръвта, и радва го стръвния писък.

Люто тогаз се запали в мъжете ни ярост и жажда да отмъстят за отнетото, що пък остава — да бранят. Грабнаха всички оръжие, че ги подмами и бързий бяг, и страхливия поглед, и бледния лик на беглеца. Ей забуча неуморно звънът на камбаната бурна и не сдържа им гнева ни близката бърдна опасност. Полските ни сечива оръжие станаха мигом и от косата и грапата скоро закапаха кърви. Падаше вредом врага, набучен без жал, без пощада, виеше вред яростта и плахата, подлата слабост. Нивга не ща пак да видя човека в такава позорна лудост! Животното бясно много по-благо изглежда. За свобода да не мисли — не може той сам да се влада! Щом като рамките паднат, развързана в миг се явява всичката злост, що закона е сбутал във тъмните ъгли.»

«Доблестний старче! — отвърна тогава разумний свещеник. —

Няма да ви укоря, че съдите строго човека: доста тегло сте претеглили вий от злодейски постъпки! Но ако все пак извърнете поглед към дните тъжовни, сам ще признайте, че тамо вий и добро сте видели, много добро, що в сърцето спало би — да го не беше опасността разлюляла и да не бе от човека нуждата сторила ангел и боже крило за злочести.»

И със усмивка отвърна достойния, стария съдник: «Вий ми припомняте мъдро, както на мрачния стопанин пред изгорялата къща спомнят златото, среброто, що, разтопено и пръснато, все пак стои в съсипните. Истина, малко е то, но е и малко пък ценно: и обеднелия рови, и радва го туй, що намери. Тъй ще се върна и аз със радостна мисъл към тия

шепа похвални дела, що помни ги моята памет. Да, аз не ще отрека, че видях как врази се сдобряват, за да запазят града си от зло; как за дружеска обич, обич синовна и бащинска, нищо не е невъзможно: видях как момък за миг израства във мъж, а пък старец млад става пак и дори в детето се момък оказва. Та че и слабия пол (тъй както го често наричат) силен и смел се показа и в тежки минути — спокоен. Нека ви първом опиша туй хубаво дело, което тъй благородно извърши оная чудесна девица, що бе останала в чифлика сама със девойките млади. В бой с чужденеца и тамо заминали бяха мъжете. В туй време пък беглеци нападнали стръвно чифлика, взели да грабят и мигом нахълтали в женските стаи. Зърнали младия образ на гиздата, снажна девица и на девойките мили, що с право деца бих нарекъл, дива ги похот обзела и скочили те безсърдечни връх разтрепераний рой и въз момата юначна. Но на единия от кръста тя дръпнала сабята мигом, мощно го праснала с нея: той паднал в нозете ѝ в кърви. Освободила тогава девойките с мъжка десница и наранила там още четирма, що с бяг се спасили. После заключила двора и с меч в ръка чакала помощ.»

Чу таз хвалба за момата свещеника и във душа му мигом проблясна надежда за неговия влюбен приятел. Смяташе той веч да пита какво ли е станало с нея и да не би да е тука с народа, в туй бягство тъжовно.

Ала забързан, пристигна там аптекаря тогава, дръпна за пеша свещеника и настрана му пришепна: «Най-сетне наидох девойката там сред стотиците други — според разказа! Елате и вижте сами със очи си: ала вземете и съдника, та да ни той поразкаже.» Те се възвиха, но съдника бе вече извикан от своите, що се нуждаеха пак от него — за мъдри съвети. Ала свещеника бърже отиде подир аптекаря, що при разтрога на стобора спря и лукаво посочи: «Гледайте тамо девойката! Тя е повила детето и разпознавам аз харно възглавките сини и старий плат на халата, що Херман ѝ е предал във вързоп.»

Истина, тя е използвала дарът ѝ свястно, и бързо — туй са все белези явни, ала и другите схождат: гиздо на гръд се издува ален, пристегнат нагръдник, а пък елечето черно плътно ѝ стяга снагата; спретно е сдиплена в къдри яката на нейната риза — къдри, що мило обгръщат бялата, кръгла брадичка; смело и бодро се вдига обла̀та, гизда главица, тежко на сребри иглянки навити са буйните сплитки; в тоз миг седи тя, но вижда се нейното изръстно тяло, както и синий сукман, що в гъстонакитени дипли пада от пазви напето въз коленете ѝ стройни. Ясно е, тя е. Затуй елате сега да научим там дали тя е добра и скромна, къщовна девойка.»

Взор изпитателен вперил, свещеника рече тогава: «Никак не ми е за чудо, че тя очарова момчето, щом и в очите на опитний мъж съвършена изглежда. Трижди честит е тоз, който с хубост дарен е от бога. Вред тя му порти отваря и нийде той чужд не остава: всеки към него пристъпва и поостава със драгост, щом като външната хубост е съчетана с приветност. Мога да кажа, че момъка си е улучил девойка, що ще му с радост огрее бъдните дни на живота. Сигур в туй хубаво тяло чиста живея и душата, а пък и здравата младост предрича ѝ старост честита.»

Ала замислен отвърна тъй аптекаря тогава: «Външний вид често измамва! Не искам да вярвам на външност. Често съм виждал на дело, че вярна е старата мъдрост: кринче солчица не си ли изял още с новий познайник, лесно не вярвай му; само времето ще те напъти как да се носиш със него и как ще да е вашата дружба. Нека се срещнеме първом с почтени човеци, които знаят момата, и чуем що ще ни кажат за нея.»

«Да, предпазливост е нужна — отвърна свещеника също. — Ний не сватуваме себе си; за друг да сватуваш е трудно.» И незабавно те тръгнаха срещу почтения съдник, който отново по работа идеше тамо из пътя.

И с предпазливост му рече умний свещеник тогава: «Зърнахме ние една девойка в градината близка. Седнала тамо под крущата, седи тя и ший за децата дрешки от носено платно, що ѝ е, вярвам, дарено. Нейния вид ни хареса; изглежда достойно момиче. Знайте ли нещо за нея? Ний питаме с цели похвални.»

Съдника бърже надникна в градината, па им отвърна: «Вий я познавате вече; туй, що преди ви разказах там за юначното дело, дето го стори оная храбра девойка, що с меча себе и своите забрани — то бе за нея. Вий виждате, тя се е едра родила, но пък е — колкото силна, толкоз и блага. До смъртний час тя се грижи за старий си сродник, когато го гътна скръб за покрусений град и застрашени имоти. Също със тиха тъга понесе смъртта тя на своя млад годеник — благороден, смел момък, който във първий пламък на висшата мисъл, за свободата да падне, сам се отправи в Париж и страшна смърт там го постигна: както у нас, тъй и там той мразел злодейства и буйство.» Млъкна той. Те с благодарност кимнаха; благий свещеник млком извади жълтица (среброто, що беше у него, бе го раздал преди няколко часа, когато той зърна как на тъжовни редици там бежанците минават) и я подаде на стареца: «Дайте по нещо на тия, що са във нужда, и нека бог наспорява и дава!» Но съдията отказа да вземе и рече: «Спасихме ние по малко пари и дрехи, и вещи и вярвам, че ще се върнем назад, преди да сме свършили всичко.»

Ала свещеника пхна парите в ръка му и каза: «Всеки във тия дни трябва да дава и никой не бива да се отказва от дара, що милостта му предлага! Никой не знай докога ще има туй, що притежава, никой не знай докога по чужди страни ще се скита тъй, без градина и ниви, що дават човеку прехрана.»

«Тю, брей, че слуга! — Подхвана тогаз аптекаря загрижен. Ако да имах у мен пари, то и едри, и дребни — всичките щях да ви дам: вярвам, мнозина са в нужда.

Все пак — не ще ви оставя без дар, за да видите мойта воля, макар че тук делото ще е далече от нея.»
 Тъй рече той, па измъкна за ремъка кожена, шита, стара кесия, в която му беше тютюня, отвори сръчно и взе да отделя — две-три лули бяха тамо. «Малък е дарът» — добави той, а стареят отвърна: «Хубав тютюн си е сявга за пътника ценен подарък.» И аптекаря започна тогава да хвали тютюня.

Ала свещеника мигом го отдели от старея.
 «Хайде — започна разумния мъж, — че ни чака със трепет момъка! Нека да чуе той по-скоро благите вести.»

Тръгнаха бърже, отидоха те и намериха скоро момъка, там под липите, опрян на колата. Конете тъпчеха с ярост моравата. Той им държеше юздите, мълком загледан, замислен, и не съзря, че се връщат двамата души, доде му не викнаха с весели знаци. Още далеч, заговори пръв аптекаря; но скоро дойдоха по-близо те. Тогава свещеника хвана момку ръката — и думата взе от другаря си бързо: «Момко, блазе ти! Не са те излъгали нито очите, нито сърцето! Блазе и на твоята другарка във младост! Тя е достойна за тебе. Хайде, обръщай колата, бърже да идем във село, па да поискаме тамо и отведем незабавно добрата девойка във къщи.»

Ала без признак на радост стоеше и слушаше мълком момъка дивните, сладките думи на благия вестник; после въздъхна и рече: «Дойдохме ний като вихър, но ще се върнем, изглежда, посрамени бавно във къщи. Тук доде чаках, налегна ме мен колебание, грижа, ревност и всичко, що мъчи сърцата, които обичат. Вярвате ли, че девойката ще ни последва, щом идем, тъй като ний сме богати, тя пък — прокудена, бедна? Че бедността незаслужена прави човеците горди. Скромна, работна изглежда момата — и цял свят е неин. Вярвате ли — да израсне жена като нея, с такава хубост и нрав, и остане, без да плени някой момък и да заключи до днеска пред любовта тя сърце си? Да не препускаме ние, че можем, за срам, да повием

Литературно четене по случай седмица на книгата. София. 23 май 1937 г.
 Матвей Вълев, Славчо Красински, Еленика, Георги Цанев, Константин Петканов, Георги Райчев, Магда Петканова, Асен Разцветников, Добри Немиров, Константин Гълъбов, Орлин Василев, Пенчо Георгиев

тихо конете към къщи. Страх ме е мене, че някой момък владее туй сърце, а скъпата нейна десница вече е подадена с клетва за вярност на тоя щастливец. Ах, аз тогаз ще остана отхвърлен, посрамен пред нея.»

Пастора бе вече отворил уста си — за думи утешни, но приказливий му спътник, бърз като сивга, превари: «Да, през години си ние не бяхме се чудили толкоз, тъй като всяко дело по своя колай си вървеше. Щом като двама родители сгледат за своя син булче, първом повикваха тайничко някой семеен приятел, който подире отива сват у момата избрана. Тъй, във неделя следобед, облечен във скъпи премени, той ще се дигне и иде на гости в достойните хора, дето за туй, за онуй ще почне със думи любезни и разговора ще води и направлява умело. След заобикалките дълги ще почне най-сетне да хвали момъка той и момата, и дома, от който е пратен. Умните хора разбират целта му; а умний сватовник скоро им волята схваща и може да кара нататък. Няма ли склонност — тогава и отказа гладко минава. А пък сполучи ли всичко — сватовника става до века първия гостенин в къщи при всякоя радост домашна. Двойката вече през целий си дружен живот не забравя, че със умела ръка е свързал той първия възел. Но — както толкова други — тоя добър обичай е днеска излязъл от мода — и всеки самин си сватува. Нека и всеки тогава сам да приеме ритника, що би получил, и нека стои пред момата посрамен.»

«Щото ще става — да става! — в миг рече момъка, който малко внимавал в обилните думи, решил се бе тихо. — Сам ще отида и сам аз своята съдба ще узная там от устата на тая, в която сърцето ми има най-беззаветната вяра, що мъж към жена е изпитвал. Туй, щото каже тя — то е добро и разумно, аз зная. И ако трябва за сетен път да я видя, то искам — пак да ме срещне открития взор на очите ѝ черни; ако не ще я притисна нивга на гърд — да погледам пак рамената, гърдите, що жадно с ръка бих прегърнал, устните, що със едно «да» и със едничка целувка

вечно щастлив ще ме сторят, с «не» пък — разбият навеки.
Но — оставете ме сам. Недейте ме чака. Идете
вие при татя и мама, за да научат, че вярно
техния син е улучил, че е достойна момата.
Та оставете ме вие! Аз ще се върна направо
там през пътеката, дето минава надолу по хълма —
в нашето лозе, край крушата. О, ако своята любима
скоро довел бих възраждан!... Но — по пътеката тихом
може и сам да се върна и там да не стъпя веч весел.»

Тъй рече той и предаде юздите на пастора, който
сръчно пое и опънал жребците запенени, буйни,
бързо се качи и седна на мястото на каруцаря.

Ала поспря се и рече ти, предпазливий съседа:
«С радост ви бих поверил, о друже, душа си, сърце си,
ала не ще са в най-пълна сигурност тяло и кости
там, де ръката духовна към светски юздеци посяга.»

Ти пък, разумний свещенико, тих се усмихна и рече:
«Сядайте и поверете ми тяло и дух вий спокойно!
Мойта ръка от отдавна знай да владее юздите,
а пък око ми е свикнало вити завои да мери.
В Страсбург, кога придружавах младий барон аз навсъде,
свикнали бяхме да караме ние колата и всеки
ден тя летеше под моите ръце през покъннали порти,
в прашните друми, далеко натам към лъките с липите,
между мравуняци хора, що се разхождаха вредом.»

Успокоен наполовина, съседа се качи в колата,
седна обаче тъй — сякаш всеки миг мисли да скочи.
А със ламтеж за обора литнаха мигом жребците
и под копитата тежки лумнаха облаци прашни.
Дълго стоя тамо Херман и гледа праха — как се вие,
как се разсейва праха; дълго стоя тъй унесен.

ПЕСЕН СЕДМА

ЕРАТО¹

ДОРОТЕЯ

Тъй както пътника, който за сетен път с поглед обхване
ясното слънце, що бързо потъва далеко на запад,
вижда подире лика му да трепка във тъмните храсти
и по скалите и дето той взор да извърне, долита
в миг то пред него и святка, и люшка се в блясък и
багри,
тъй и пред Хермана свидния лик на девойката мила
тихо трептеше и сякаш вървеше по пътя в житата.
Ала възсепнат от чудния сън, той се бавно извърна
там накъм село и ето — дважди се смая: отново
идеше тихо към него високата, стройна девойка.
Втрени той поглед във нея; не бе то измама — самата
тя бе пред него. В ръце си за дръжките взела две стомни
(бяха голяма и малка), вървеше към извора бързо.
С радост той тръгна към нея. Нейният образ му даде
смелост и сила; и рече той ней (учудена също):
«Пак ли, достойна девойко, те виждам на работа тука,
помощ да даваш на другите и да подкрепяш страдалци?
Що ли те кара да идеш самичка ти тук на далечний
извор, когато там всички с водата във село си служат?
Истина, тая вода е здрава и чиста, и сладка.
Ще занесеш на родилката, що бе спасила, навярно?»

Кимна доброто момиче и мигом приветно отвърна:

¹ Ерато (любимката) — муза на любовта; знакът ѝ е струнен инструмент, който тя държи в ръка.

«Струва си, дето съм бяхтала пътя дотука, щом мога пак да намеря добрия момък, що тъй ни помогна; драг е вида на дарителя, както това, що дарява. Сам вий елате и вижте кого милостта ви зарадва и получите от всички там благодарност безмълвна! Но за да видите вие защо съм дошла да належа стомни оттук, де неспирно блика си бистрия извор, аз ще ви кажа веднага: непредпазливите хора тозчас с коне и волове прегазили извора, който дава вода там на всички — и в село водата е мътна. А пък със пране и миене са изпоцапали всички постави в село и всички кладенци са замърсили — тъй като всеки там гледа себе си само и бърза да утоли първи нужди, а пък за после не мисли.»

Докато думаше тъй, тя слезе със своя придружник по стъпалата широки; и седнаха двамата мълком там на зида, покрай извора. Тя се наведе да пълни, дигна пък другата стомна той и се също наведе. Зърнаха те да се люлка, сред синьо небе там огледан, техният образ и нежно си кимнаха в бистрия извор.

«Дай ми да пийна» — продума тогава възрадавият момък И му подаде тя стомната. На съдовете опрени, те доверчиво почиваха; но подкачи го тя първа: «Как тъй те тука намирам? И без кола, без добитък, толкоз далеко оттамо, де видях те първом? Защо ли?»

Херман замислен наведе очи към земята, но скоро дигна той взор и погледна ней приветно в очите и се усети спокоен. Ала му бе невъзможно да ѝ говори за обич; в очи ѝ не обич блестеше — то беше ясният разум, що искаше думи разумни. И овладя се той бързо и доверчиво ѝ рече: «Чуй ме какво ще ти кажа в ответ на туй, мое момиче! Дойдох аз тука за тебе! Защо ли да взема да крия? Аз си живея честито — с родители, що ме обичат. Син съм единствен и вредом им вярно помагам да гледат дом и имот; а пък нашата работа си е и множко. Аз съм погълнат с нивята; тати дюкяна управля, а неуморната майка е вредом, на всичко душата.

Ала ти знаеш навярно как често слугините мъчат вред домакинята с глупава леност, или пък невярност — и да ги сменя я нудят, и грешка въз грешка да трупа. Ето защо от отдавна майка ми иска момиче, що би ѝ давало (вместо рано умрялата щерка) помощ не само с ръка, но тъй също и със сърце си. Зърнал те днес пред колата тъй спретна и жива, и сръчна, зърнал ръцете ти яки и твоето бликнало здраве, чул и разумните думи, аз изненадан се върнах бърже — и в къщи, пред къщни и близки, девойката чужда, както заслужва, нахвалих. И ида сега да ти кажа що аз и всички желаем. Прости ми, че тъй се запъвам!»

«О — рече тя, — не плашете се да ми изкажете всичко; вие не ще ме обидите — аз благодарна ви слушам. Хайде, кажете направо! Думата мен ме не плаши; искате да ме главите слугиня на татко и майка, за да ви шетам и гледам пълните, уредни къщи; вярвате вий, че във мене ще наидете харно момиче, що е на работа сръчно, а по сърце е приветно. Вашата дума бе къса; къс и ответа да бъде: да, аз ще дойда със вас и своята съдба ще последвам. Моя дълг тук е изпълнен — родилката вече предадох тамо на нейните близки; те радват се, че е спасена; повечето са събрани, що липсват — и те ще се наидат. Вярват, разбира се, всички, че в близки дни пак ще се върнат тамо — в родината: тъй се сявга прокудений блазни. Аз се не лъжа обаче със лека надежда във тия тъжни дни, що ни вещаят много тъжовни дни още: скъсал е някой световните връзки и кой ще ги свърже, ако не страшната нужда, която ни утре очаква? Мога ли да си изкарам хляба в дома на достоен мъж, под надзора на мъдра стопанка, то с радост ще ида, че за девойката-скитница често се лошо говори. Да, аз ще дойда със вас, щом стомните върна на своите и от добрите човеци благословия измоля. Хайде, елате ги вижте и вие — и мене вземете.»

Момъка слушаше с радост речта на добрата девойка и двоумеше се мълком — да каже ли чистата правда. Но му се стори най-харно да я остави в заблуда, да я у тях отведе и там любовта ѝ да иска. Ах, пък и златния пръстен на нейния пръст той съгледа! Тъй я не спря той, а слушаше трепетно нейните думи.

«Хайде сега да се върнем назад — продължи тя, — че сявга хората хокат девойките, що се на извора маят. А пък е сладко все пак край чурналий извор да бъбриш.»

Станаха те и погледнаха двамата мълком отново в бистрия извор и тайно ги сладостен трепет облада. Тя, мълчаливо поела стомните, тръгна нагоре по стъпалата и Херман тръгна след своята любима. Той ѝ поиска едната стомна, та двама да носят. «Не — каза тя, — в две ръце се винаги по-лесно носи — и господаря, що утре ще заповядва, не бива днес да ми служи. Недейте ме гледа така жалостиво! Писано е на жената — отрано да знай да слугува. Само чрез туй тя ще може и господарка да стане в къщи, където властта се пада по право на нея. Служи сестрата отрано на брата, на татко и майка, нейния живот си е — вечно да тича насам и нататък, вредом да дига и слага, да кити и шета за други. Трижди блазе ѝ, когато свикне, та ход я не плаши, ден и нощ станат за нея еднакви, кога се не чини нивга ней мъката скъпа, нито иглата пък тъпа, а се забравя сама и само за други живее! Туй ще ѝ трябва, когато стане тя майка, когато я младенеца събуди болна и слаба и иска своята храна и към болките тъй се и грижи прибавят. Двайсет мъже не би смогнали да понесат това бреме, а и не трябва; но нека пък благодарни ѝ бъдат.»

Тъй тя мълвеше и минала с тихий си спътник несетно пряко градината, стигнала бе веч до плевнята, дето беше оставила майката весела с нейните щерки — наште спасени девойчета, образ на чиста невинност. Влязоха двамата вътре; и заедно с тях пък отсреща влезе и съдника, хванал във всяка ръка по детенце.

Двете те бяха загубени вече за бедната майка; ала ги беше намерил стареца тамо в тълпата. Мигом те припнаха весело обична майка да срещнат, да се нарадват на братчето, ново другарче в игрите! Въз Доротей се хвърлиха и я здрависаха с радост, па ѝ поискаха круши и хляб и — вода преди всичко. И зареди тя със стомната. Пиха тогава децата, пи с дъщерите си майката; сръбна и съдника също. И разхладени, похвалиха всички водата чудесна; бе тя резлива и студна и за човека полезна.

Ала с очи нажалени девойката почна тогава: «Днеска, о мои приятели, сетен път аз ви подавам стомната, за да разквася жадни ви устни с водица! И ако в жарки дни нявга вий пламнала жажда гасите, ако на сянка отдъхвате, близо до бистро поточе, то си спомнете тогава за мене и моите услуги, що съм ви правила повече от обич, а не от роднинство. Дето добро сте ми сторили, цял живот аз ще го помня. С болка ви днеска оставям. Но всеки сега е за другий повече бреме, отколкото радост; а все ще се пръснем най-сетне в чуждия край, щом няма за връщане сгода. Вижте, това е той младия момък, комуто дължиме тия завивки на бебето, също и сладките гозби. Той е дошъл да ме иска в тяхната къща да ида и да слугувам аз там на богатите, харни стопани. Аз пък не ще му откажа; защото девойката служи сявга и ней е тежко — друг да ѝ служи във къщи. С драгост ще ида: изглежда той момък разумен, и вярвам, ще са такива и техните — тъй на богатий прилича. Сбогом ти, скъпа другарко, живей си честита и здрава и си се радвай на малкото, здраво, немирно юначе! А пък кога го притиснеш на гърд с тия пъстри завивки, спомняй си ти за добрия момък, що днес ни ги даде, що занаят пред мене, вашата, ще да облича и храни! Вам пък, достойни старею — към съдника тя се обърна, — благодаря, дето често за мене баща вие бяхте!» И се наведе тогава тя и целуна добрата майка, която разплакана я благославяше тихо. Ти пък, достойни ми старче, със Хермана дума подхвана: «С право човек би ви сметнал, мой драги, за умен стопанин,

който желае да води със ударни люде стопанство!
Често съм виждал как хората, дето купуват-продават,
грижно разглеждат конете, овцете и всяко добиче.
Само човека, що всичко крепи, щом е благ и кадърен,
а го пилей и събаря, когато не знае, що върши —
тъй на късмет и наслука го вземат във своята къща
и се разкайват, но късно, за-свойто прибързано дело.
Видет е — знайте вий туй. Че тая, що тук сте избрали,
за да ви шета във къщи, е харна и скромна девойка.
Имайте я със добром! Доде е тя в дома ви — нивга
вам не ще липсва сестра, ни пък на вашите — щерка.»

А насъбрали се бяха при майката сродници, що ѝ
дадоха дари и казаха, че ѝ намерили стая.
Чули какво е решила момата, те впериха поглед
в Хермана и го загледаха с мисли и чувства особни.
Скришом жените си шепнеха: «Ех, да би могъл да стане
от господаря жених — тогаз я не губим напразно.»
Херман пък тихо ѝ хвана ръката и кротко продума:
«Хайде! Денят е на залез, а пък града е далеко!»
Живо и шумно жените прегърнаха там Доротея.
Херман я взе и потегли; а тя им все кимаше още.
Ала децата ѝ хванаха дрехата с плач и със крясък —
плачеха те и не пущаха своята майчица втора.
Строго тогава ги смъмриха някои там от жените:
«Мирно, деца, тя отива в града, за да вземе симитя,
що бе поръчало вашето братче, когато недавна
белия щъркел го носел и минал в града край хлебаря,
и ще я видите скоро в ръка с позлатени кесийки.»
Тъй я децата оставиха. Херман едва я изтръгна
пак от прегръдки и дълго след тях се развяваха кърпи.

ПЕСЕН ОСМА

МЕЛПОМЕНА¹

ХЕРМАН И ДОРОТЕЯ

Тъй се отправиха двамата срещу огромното слънце,
що бе на заниз в куршумени облаци образ обвило
и изпод тежкото було надничаше често със огнен
взор и разливаше широм в полята заря буреизвестна.
«Само дано — рече Херман — бурята нам не докара
град или дъжд със порои; че имаме хубава жътва.»
И се любуваха двамата на разлюляното жито,
що им снагите високи закриваше май до главите.

И на водача си кротък девойката рече тогава:
«Благи ми момко, комуто дължа тая участ честита —
тихия покрив, когато там буря грози бежанците!
Я ме сега опознайте със вашия татко и майка —
тез, на които от днеска на радо сърце ще да шетам.
Знай ли човек господаря, ще му угажда без мъка,
щом помни здраво нещата, които той смята за важни
и към които вседневно той своята мисъл насочва.
Та научете ме: как бих спечелила вашите близки?»

Тъй на това ѝ отвърна добрия, разумния момък:
«О, колко права си тука ти, ударна, блага девойко,
дето ме питаш най-първо за нрава на татя и мама!
Сам аз до днеска напразно залягам да служа на татя,
като му гледам имотите, както се гледа на свои,

¹ Мелпомена (пеещата) — муза на трагедията; знакът ѝ е много надиплена дреха, широк пояс и котурни на краката.

и от зори, та до среднощ тичам на нива, на лозе.
Мама от мен е доволна, тя оценява труда ми.
Тъй че — за нея и ти ще бъдеш чудесно момиче,
щом гледаш нашия дом тъй, както би гледала своя.
Ала баща ми е друг: обича той външния накит.
Харно момиче, недей ме мисли безчувствен и хладен,
дето пред теб, чужденката, татка тъй скоро откривам.
Клетва ти давам, че пръв път сега се откъсват свободно
думи подобни от моя език, ненавикнал да бърби;
ала ти някак ми вдъхваш доверие кротко в гърдите.
Малка украса изисква добрия ми татко в живота,
иска той видими, външни знаци на обич и почит;
тъй че, навярно, той бил би доволен от лоший служител,
що знал би туй да използва, а на добрий би се мръщил.»

А удвоила си с леко движение бързите стъпки,
тамо по тясната, тъмна пътека, тя радостно рече:
«Вярвам, ще мога и двамата аз да направя доволни!
Нрава на твоята майка напълно е сходен със моя,
а и със външна любезност съм свикнала още от малка.
Франките, наште съседи, в прежни години държаха
много за тая любезност; и благородни, и прости
свикнали бяха със нея — и свикнаха своите близки.
Та и при нашите немци приучваха всички децата —
сутрин ръка да целуват и да здрависват с поклони
татко и майка, а после чинно деня да прекарват.
Всичко туй, що съм научила аз във детинство, и още
туй, що сърце ми подшушва, на стария ще го оказвам.
Кой ще ми каже обаче как тебе самия да срещам,
тебе — единствения син и бъдний мой повелител?»
Тъй рече тя: а достигнаха вече под старата круша.
Ярко гореше веч пълния месец високо в небето;
нощ бе; угаснал бе сетния слънчев отблясък на запад.
И се разстилаха тъй пред тях и огромни, и чудни:
светли петна, като ден, и черните, нощните сенки.
Срадост чу Херман приятний въпрос тук под китната круша,
в сянката — дете бе мястото, що му бе толкова мило,
що бе и днеска сълзите за бежанката видяло.
И като седнаха тамо да отпочинат за малко,
хванал девойки ръката, рече ѝ влюбеният момък:
«Нека сърцето ти каже — и следвай го само във всичко!»

Но не посмя той ни дума нататък; макар че мига бе
благоприятен; че може със бързана «не» да изтръгне —
ах, пък и нейния пръстен усещаше той във ръка си!
Тъй те, приседнали редом, тихо, безмълвно стояха.

Първа девойката почна: «О, гледайте, колко е хубав
чудния блясък на месеца! Светнало, сякаш е денем.
Ясно в града различавам дворове, градини и къщи:
ей под оная там стряха — прозорче; броя му стъклата.»

«Туй, що ти виждаш — отвърна сдържаният момък
тогава, —

то е там нашата къща, в която сега аз те вода,
а пък прозорчето горе — то е на моята стая,
що ще е, може би, твоя: че в къщи ще сторим промяна.
Туй са все наши нивя; те зреят за близката жътва.
Тука на сянка почивайки, ний ще обядваме сладко.
Но — да се спускаме скоро надолу през нашето лозе
и през градината! Ей че замятала мълнии буйни,
тежката буря наваля и месечка скоро ще скрие.»

Станаха тъй и заслизаха те през нивята и мълком
гледаха с радост прозрачната вечер и буйното жито.
И като стигнаха лозето, влязоха вече във тъмно.

Херман я водеше низом по многото плочи, които
бяха недялани сложени (в листналия път) — като стълба.
Бавно тя слизаше, сложила длани си момку на рамо.
А през листата надникнал, изгледа ги месеца с ясен
взор, па се в облак загърна и ги остави на тъмно.
Силния момък подпираше грижно девойката скъпа;
ала неவிждаше никога пътя и грубите плочи,
стъпи тя криво, подхлъзна крак и политна да падне.
Бързо и сръчно посегна чевръстият момък и мигом
своята любима посрещна. Тя кротко на рамо му клюмна,
гърд на гърди се отпусна и буза на буза. Застанал
там като мраморен образ, той (сдържан от своята воля)
я не притискаше повеч, а само държеше товара.
Сещаше скъпото бреме той и как бие сърце ѝ,
как покрай устни му вее нейния дъх ароматен —
и със мъжествено чувство държеше девойката снажна.

Ала прикри си тя болката и шеговито продума:
«Яд означава — приказват мнителни хора, — когато,
влизайки в къщи, пред прага човеку крака се подхлъзне.
Ех, аз желала бих, вярвай ми, по-харна личба за себе!
Хайде да спрем за малко, че с куца слугиня навярно
глъчка ще срещнеш във къщи и лош-домакин ще изглеждаш.»

ПЕСЕН ДЕВЕТА

УРАНИЯ¹

БЪДЕЩЕ

Музи, които закриляте с радост сърдечната обич,
дето по пътя дотука водихте ударний момък,
и негоден, му момата притиснахте веч на гърдите:
бдете да свършим докрай съюза на милата двойка,
облака, що се над тяхното щастие сбира, пръснете!
Но разкажете ни първом туй, що сега става в къщи!

Нетърпелива, грижовната майка, за трети път влязла
в стаята там при мъжете (отгдето едва бе излязла),
пак заговори за близката буря, за скрилий се месец
и че го няма синът им, и че в нощта е опасно.
Съмра тя двамата души, че без да говорят с момата,
без да я искат, тъй скоро оставили младия момък.

«Не удвоявай злината — рече бащата, —
виждаш — и ние стоим и чакаме края със мъка.»

Ала съседа подхвана, облегнат спокойно на стола:
«Със благодарност аз спомням в таквиз неспокойни минути
своя покоен баща, що в детство изтръгна из мене
всяка припряност — от корен; та жилка дори не остана;
знам аз да чакам, тъй както дори и мъдреца не чака.»
«Как тъй? — отвърна свещеника. — Чудо ли стареца
стори?»

¹ Урания (небесната) — муза за звездобройството; знак: глобус
в ръката.

«Ще го разкажа с готовност — че всекиму то е от полза — рече тогава съседът. — Еднъж през детинство, в неделя, нетърпеливо и жадно стоях аз и чаках колата, що щеше да ни откара при извора, там под липите. Ала не идваше тя; аз също като невестулка тичах неспирно низ стълбите и по врати и прозорци. Сякаш сърбяха ме пръстите — дращех столове и маси, чуках и тропях по пода и близко бях веч да заплача. Гледаше всичко спокойния мъж; но когато най-сетне аз прекалих с глупостта си, той кротко ми хвана ръката и до прозореца спрял ме, каза ми мъдрите думи: «Виждаш ли тамо затворения днеска дюкян на столаря? Той ще го утре отвори; ренде и трион ще заскърцат пак от зори, та до тъмно във работа спорна, упорна. И помисли си: ще дойде и бъдната утрин, когато майстора, дигнал се рано, ще бърза със своите момчета, за да скове и изкара скоро ковчега — за тебе; и деловито ще дойдат те с новата дъсчена къща, що най-накрай и припрений, и търпеливий приема — къщата, що е орисана най-тежкият покрив да носи.» В миг ми се стори, че виждам туй всичко да става наяве, видях дъските сковани, багрилото черно — готово, па търпеливо си седнах и мирно зачаках колата. И оттогава, щом видях някой да тича несдържан, нетърпелив и възбуден, веднага си спомням ковчега.»

«Тайнственият лик на смъртта — усмихнат свещеника рече — нивга не е за набожния — край и за мъдрия — ужас. В първия той кърми надежда за вечно блаженство след мъки; втория — връща в живота и учи го как да постъпва. Тъй че смъртта се превръща за всички в живот. И бащата зле на детето чувствително смърт във смъртта е посочил. Нека да сочим на младия с почит достойната старост, старому пък — младостта, та двамата с радост да гледат как там по вечния кръг живот във живот се завършва.»

Ала вратата се бутна. Показа се дивната двойка и приковани в почуди останаха всички пред стройния ръст на невестата, що комай с годеника бе равна.

Ниска бе сякаш вратата — да побере тамо двете буйни снаги на ония, що дружно прекриваха прага.

Херман тогаз я представи на техните с думи крилати: «Ей ви момиче, каквото искате вие за в къщи. Татко, срещнете я с благодет; тя заслужава. И, майко, поговорете веднага със нея за дом и за шетък — тъй вий ще видите колко тя близка вам трябва да стане.»

Взе той след туй настрана разумния пастор и бързо рече му: «Отче, във трудност съм! Помощ ми дайте и скоро вий развържете тук възела, който ме кара да тръпна! Аз ви доведох девойката не като моя невеста, а я главих уж слугиня за в къщи и страх ме е мене, че ще избяга тя гневна, щом споменем за женитба. Нека се всичко реши. Не бива да бъде в заблуда по-дълго тя, както аз самин — в неизвестност и мъка. Бързайте с вашата мъдрост, която ний всичките тачим!» Бързо тогаз се обърна към другите мъдрий свещеник. Но на момата сърцето бе помрачено, за жалост, веч от речта на бащата. Самодоволно усмихнат, той беше казал, без лоша цел, шеговитите думи: «Да, туй ми, синко, харесва! Виждам, синът също има вкус — както своя баща, що нявга го в младост доказва, като танцуваше всякога с най-хубавата и после най-хубавата заведе в дома си; то бе — жена ми. Че по жената, която мъжът избере, се познава, колко му чини умът и как се ценят той самичък. Но пък и вие — нали не бавихте дълго ответа? Мисля, че май не е толкова трудно да тръгнеш след него.»

Бегло чу думите Херман. И затрепера сърце му. И изведнъж се смълчаха всички наоколо сбрани.

А пък девойката спретна, с душа наранена дълбоко от присмехулните думи (както се сториха ней), мълком застана и бликна й руменец лек по страните — чак до уши. Но сдържа се тя и съзела се скоро, рече тогава на стария, с болка едва затаена:

«Вярвайте, не за такова среща подготви ме вашият син, що почтения гражданин — своя баща — ми описа.

Знам, че стоя тук пред вас, образован човек, що умее да се отнася със всекиго мъдро и както заслужва. Ала вий нямате, видно е, жалост към тая беднячка, дето ви прага прекрива и да ви служи желае. Инак не бихте ми сочили вие с горчива присмивка колко далеко е моята орис от вас и сина ви. Вярно е, влизам аз бедна, със малко вързопче във къща, що домакините весели радва със спор и богатство; но — аз се харно познавам и знам своето място във нея. Хубаво ли е да бъда посрещната с тая присмивка, що още тука от прага почти ме изпъжда из къщи?»

Плахо се Херман раздвижи и кимна на благия пастор — да се намеси и бързо разсее заблудата тука. Бърже пристъпи той, мъдрий, и зърна обиден образ, тихата, скритата болка, сълзите на момини мигли. И повели му тогава разума — да не оправя грешката, а да изпита възбудения дух на момата.

И я подхвана тогава той с изпитателни думи: «Сигурно, чужда девойко, не си ти обмислила харно в оня час, в който си бързо решила на чужди да служиш, що значи то — да отидеш във дома на чужд заповедник. Че подадеш ли, съгласна, ръка — туй ти струва година, а пък едничкото «да» обвързва те много да носиш. Най-тежко нещо за тебе ще е не уморителний шетък, нито солената пот, що в тежкий неспирен труд капе; че със слугата наравно и господаря се труди. Но да понасяш прищевките на господаря, що мъмри несправедливо и често не знае самичък що иска, и строгостта на стопанката, що се развиква за нищо, а пък че още и грубата гавра и злост на децата: ето кое е най-тежко да носиш и още да гледаш всичко да свършиш навреме, без да се спрепнеш сърдита. Ала ти май ми се виждаш негодна за туй, щом шегите те нараниха тъй много; а обичай е навсякъде да се подкача момиче, че някой му момък допада.»

Тъй рече той. А момата чу тез подсторени думи и не сдържа се повече; кипнаха нейните чувства, мощно надигна се гръд и тежка въздишка изпусна.

И заговори тя мигом, поронила сълзи горещи: «Нивга разумния мъж, що в болка ни мъдро съветва, нивга, уви, той не знае как малко студените думи дават утеха в теглото, що висшата воля ни праща. Вий сте честити и весели; вас ви шега не ранява. Болния сеща обаче и най-лекий допир със болка. Не, не помага ми нищо — дори непосилна преструвка! Нека разкрий се днес туй, що с люти, безчислени рани тласнало би ме отпосле във тайна и гибелна мъка! Аз ще се върна назад! Не мога у вас да остана. Тръгвам да стигна пак своите бедни другари, които в зло изоставих, загрижена само за своето благо. Твърдо реших аз това; затуй ще призная открито туй, що в сърцето ми иначе би се с години таило. Да, нарани ме със своята насмешка бащата, но то е не че съм горда, чувствителна — туй на слугиня не иде. Но нарани ме, защото наистина трепна в сърце ми чувство към момъка, който пред мен днес яви се спасител. Днеска, кога ме остави на пътя — лика му остана в моите мисли: аз мислех за тая честита девойка, що като бъдна невеста той може би носи в сърце си. А пък кога го на извора наидох пак, тъй се зарадвах, сякаш ми беше изпратен пратеник някой небесен. И го последвах със радост, щом ме поиска слугиня. Тръгнала в пътя, разбира се (нека призная), сърце ми мамеше скрита надежда, че може би ще го спечеля, ако във дома ви нивга стана желана подпора. Ала сега чак, уви, разбирам аз как е опасно да се живее тъй близко до тоя, що тайно обичаш. Само сега аз почувствувах как е далеч богаташкий син от девойката бедна, била тя и най-свършена. Казах ви туй: да не съдите грешно за мене, задето толкоз обиди ме случката, що ме свести и опомни. Трябваше аз да очаквам, тихи копнежи стаила, всеки час той да се върне със друга невеста във къщи — как бих понесла тогава тайната, лютата болка! Ей ме щастливо предвардена, ето разкри се щастливо моята тайна, додето има лек още за злото. Казах ви веч. И сега не ще ме спре нищо веч тука, в къщата, дето стоя посрамена, плаха и дето гласно признах своите чувства и своята безумна надежда.

Нито нощта, що нашир размята във облаци тежки,
нито тревожната мълния (чувам я), нито проливний
дъжд, който вънка плющи, ни бясната ревнола буря —
нищо не ще ми попречи. На тях съм обръгнала вече
там при тъжовното бягство, със близкия враг по петите.
И ще се върна аз пак, привикнала веч и подета
пак от въртопа на дните — далеко от всичко любимо.
Сбогом! Не бива да чакам. Свърши се — всичкото вече.»

Думаше тъй и отстъпваше бързо тя там към вратата,
още под мишница с малкий вързоп, що си беше донесла,
Но изумената майка с две ръце здраво прегърна
стройния стан на девойката и се провикна в почуди:
«Що означава това? Защо са напразните сълзи?
Аз те не пушам, че ти си на мойто момче годеница.»
Ала бащата се дигна, раздразнен от всичко, и вперил
поглед в момата разплакана, рече с ядосани думи:
«Тъй, значи, ми се отвърща накрай за голямата благодетел —
с туй, що го най-много мразя, днешния ден да приключи.
Никак не мога да нося женските сълзи и буйний
вик и плач, който навсяде здраво обърква нещата,
що би се с мъничко разум оправили гладко и сладко.
Мен е противно да гледам повече тая чудата
врява. Свършете самички! Аз ще отида да легна.»
И се извърна тъй бързо и тръгна към собата, дето
бе им леглото съпружеско — там той почиваше сявга.
Но задържа го синът му и умолително рече:
«Чакайте, татко! Недейте се сърди така на момата!
Аз само нося вината за таз бъркотия, която
наший приятел нечакано увеличи и с преструвка.
Отче свети, говорете! Че доверих ви аз всичко!
Стига тревога и яд! Завършвайте цялото дело!
Инак не бих ви почитал във бъдеще толкоз високо —
щом като виждам злорадство вместо божествена мъдрост.»

С усмех отвърна тогава достойния пастор и рече:
«Тъй, ами тук коя мъдрост изтръгнала би от момата
нейната хубава тайна и би ни душа ѝ разкрила?
Мъката мигом не стана ли радост за теб и блаженство?
Сам говори ти сега. Защо е тук чужда намеса?!»

Херман пристъпи тогава и рече приветните думи:
«Не съжелявай за сълзите, ни за минутната болка!
Те ще завършат днес моето щастие, а пък и твоето.
Не да глава за слугиня чуждата спретна девойка
дойдох на извора днеска; за любовта ти аз дойдох.
Но боязливий ми поглед не смогна да види там тая
склонност на твоето сърце; той зърна в очите ти само
поздрав, кога ми ти кимна, огледана в тихия извор.
То половината щастие бе: да ми дойдеш във къщи.
Ала сега го завършваш! Благословена да бъдеш!»

Трогната силно, девойката гледаше ясения момък
и не избегна прегръдката, нито целувката — върхът
на радостта, щом за двамата влюбени те са жадуван
залог за бъдното щастие, що им безкрайно изглежда.

А пък на другите вече бе пасторът всичко разправил.
Ситно пристъпи девойката и поклони се тя мило
там пред бащата, па рече, като целуна ръка му
(взета насила): «На мене, смутената, моля, простете
първом сълзите на болката, после пък тез на възторга.
О, простете ми прежното чувство, сегашното — също!
Дайте ми да се опомня във моето щастие ново!
Първий яд, в който вината аз, заблудената, нося —
ще е последен! Слугинята беше се днес задължила
вярно и с обич да служи — нек го снахата изпълни!»

И я прегърна бащата, прикрил своите радостни сълзи.
Кротко пристъпи и майката и я целуна сърдечно.
Своите ръце уловили, плачеха мълком жените.

Пъргаво хвана тогава добрия, разумния пастор
първом ръката на стария, взе му венчалния пръстен
(не твърде лесно, че доста дебеличък беше му пръста),
взел и от майката пръстен, сгоди той тогава децата
с думите: «Нека послужат отново пак златните брънки —
здраво да свържат съюз, напълно подобен на старий.
Тоя младеж е дълбоко проникнат с любов към момата,
а и момата признава, че момъка ней се нрави.
Тъй: аз сгодявам ви тука и благославям навеки
с бащина, с майчина воля и с наший приятел — свидетел.»

И поклони се веднага с благословия съседът.
Ала когато духовника сложи сам златния пръстен
тамо на моминия пръст, съзря във почуди той други
пръстен, що също и Херман на извора днеска бе зърнал.
И със усмивка прехвърли той шеговитите думи:
«Как! Ти за втори път ли се годиш? Да не би да изскочи
първият жених пред олтаря със своето, законното право?»

Ала тя рече: «О, дайте ми да посветя тук едничък
миг аз на тоя си спомен! Заслужва тук момъка, що го
мен при раздялата даде и в родния край веч се не върна.
Той си предрече, кога го любов към свобода и правда,
жажда да работи в новата и променена уредба
тласна в Париж, дето скоро тъмница и смърт го постигна.
«Сбогом — ми рече той, — аз отивам: че днес на земята
всичко се движи и сякаш дели се, разделя се всичко.
Падат закони — основи на стари, могъщи държави;
пазен имот се отделя от стария стопан; заминава
мълком другар от другаря; и обич се с обич разделя.
Аз те оставям днес тука и где ще те найда отново
някога — кой знае? Може би туй ни е сетната среща.
С право твърдят, че човекът е гостенин тук на земята;
днеска пък повече отвсякога всеки е гостенин станал.
Наша не е веч земята; подвижни пътуват парите;
злато, сребро претопяват свещения си, стария си образ;
всичко кипи днеска, сякаш светът иска пак да се срини
в хаос и мрак и тогава да се захване отново.
Ти ще ми пазиш сърце си и ако нявга се найдем
над съсипните световни, ще бъдем ний нови човеци,
преобразени и волни и не роби веч на съдбата:
що оковало би този, който е такива дни минал?
Но ако нам не е писано — някога читави после
страшните бури отново да се прегърнем със радост,
о, запази ти тогава в душата си смътния ми образ —
тъй ти със смелост еднаква и зло, и добро ще посрещаш.
Нов ли те дом пак примамва и нова ли някаква връзка,
то с благодарност вземи това, що съдбата ти праща!
Обич отплащай със обич, а пък добро — с благодарност!
Но предпазливо и леко пристъпвай с крака си по пътя —
дебне вред новата загуба с новата, двойната болка.
Белий свят — свет да ти бъде; но не цени ти живота

повече от други блага; а всички блага са лъжовни.»
Тъй рече той, благородния момък, и веч се не върна.
Всичко загубила, спомнях аз хиляди пъти тези думи.
Спомням ги пак и сега, кога любовта тук отново
готви ми щастие светло и чудни надежди разкрива.
Хермане, скъпий, прости ми, че и за теб заловена,
още треперя! Така за морния моряк, що е стигнал
най-сетне суша, и най-здравият камък се сякаш люлее.»

Тъй рече тя и постави пръстена редом до другия.
А с благородно възмущение и годеникът отвърна:
«Толкова по-здрав ще бъде сред тая всеобща покруса
нашият съюз, Доротея! Ще се държим ние — здраво
ще се държим и здраво свидни имоти ще пазим!
Кой в колебливи години е колебливо настроен,
той умножава сам злото и широм в света го разнася.
Кой пък упорствува здраво — той свят си самичък създава.
Не, не прилича на немца — да разширява нататък
страшния днескашен смут и тука, и там да се люшка.
«Туй тук е наше!»* — да кажем и да го пазим упорно!
Още се славят ония юначни народи, които
в битка за бог и закон, за род и жени, и дечица
с враг са се борили дружно и са умирали храбро.
Ти си веч моя; и никога по мое майко не помня.
Аз искам не със тъга да го пазя и с грижа да вкусвам,
а със юначност и сила; и ако враг ни заплашва
днес или утре, подай ми самичка ти пушка и сабя. —
Знам ли, че ти тук се грижиш за дома, за татка и майка —
о, аз тогава спокойно гърди пред врага ще изпъча.
И ако мислеше всеки така, то тогаз би стояла
вред срещу силата сила и в мир бихме всички живели.»

* Коего виждаме около нас — къща и двор, роден град
и родина.

ЦАРЯТ В ТУЛЕ

Живеял нявга цар във Туле.
Любимата на тоя цар
на смъртен час със взор забулен
му дала спомен: злат пахар.

И веч на пир ли сядал царя,
той слагал своя спомен скъп,
той пиел мълком от пахаря
с очи, замрежени от скръб.

А в сетния си ден — край трона
той своите чеда събрал,
дал царство, скиптър и корона,
пахаря само им не дал.

Той рицарите, първенците
събрал на пир като преди —
край морските води, в дворците
на своите царствени деди.

И там, застанал по средата,
той пие със последен жар,
той пий и мълком в дълбината
захвърля златния пахар.

Той гледа: пада сред вълните,
потъва споменът му мил. . .
И нощ замрежва му очите:
той нивга капка веч не пил.

СРЕЩА И РАЗЛЪКА

Сърцето бий, сърцето ми се мята —
на коня скоро. Литнах на часа.
Вън вечерта люлееше земята
и от горите слизаше нощта.
Дъбът, облякъл здрачните си брони,
стоеше като приказен юнак
пред своя лес, иззад чиито клони
със черни зори бдеше злият мрак.

През хълм от облаци луната плаха
надничаше, окъпана в мъгли,
с крила над мене вихрите трептяха,
пищяха страшно в моите уши.
В нощта — чудовища и самовили,
но смел, юздите стисках аз в ръце,
о, колко огън бе във моите жили,
о, колко жар във моето сърце!

Ти срещаш ме, ти дигаш взор и ето —
струн над мен из него радостта,
за тебе само бие ми сърцето,
за тебе дишат моите уста.

Ликът ти тъне в пролетна безбрежност,
ликът ти, в розов блясък потопен,
усмива се — о, богове — със нежност,
желана, незаслужена от мен.

Но ей зори. При сетните милувки
сърцето ми потиснато мълчи.
О, колко сладост в твоите целувки,
о, колко мъка в твоите очи!
Аз тръгвам. Ти привеждаш взор загубен,
ти вдигаш взор и влага там трепти. . .
Какво блаженство е да бъдеш любен,
какво блаженство сам да любиш ти!

ФРИДРИХ ШИЛЕР

ОДА НА РАДОСТТА

Другари! Не тия звуци!
Нека друга бъде днеска песента ни —
да е бодрa, радостна!

Бетовен

Радост — ти дете из Рая,
ти, божествен, ясен плам!
Ний пристъпваме в омая
към небесния ти храм.

Твоя светъл чар споява
туй, що светски нрав дели,
братя всички люде стават,
щом с крило повееш ти.

Който е честит да има
благ приятел в тежък час,
кой владей жена любима,
с нас да пей — да пее с нас!

Тоз, що «своя» назовал би
тук една душа макар!
Който — не: със тиха жалба
да напусне тоз олтар!

Гръд природата разтваря,
радост всичко живо пий —
тичат зли, добри в превара
в розовите ѝ следи.

Тя за нас целувки има,
благ другар и гроздов сок,
сласт — за червея незрими,
а за ангелите — бог.

Бодро, както в небесата,
се понася звездний рой. . .
в своя път летете, братя!

Прегърнете днес о, люде,
целий свят вий със любов!
Братя, звездния покров
крие бог — там бог е буден!

Кой чела ви свежда, люде?
Чувате ли божи зов?
Там над звездния покров,
над звездите, бог е буден.

ПЕСЕН НА КОННИЦИТЕ

Из «Лагерът на Валенщайн»

Напред, на конете, другари! На бой!
Да литнем на воля в полето!
Мъжът само там се цени,
цени се там още сърцето.
Във боят е всеки сред хиляди сам:
от никого помощ не чака той там.

В света свободата погребана спи.
Навред — господари и роби.
Царят сред страхливите тъмни тълпи
лъжа и коварство, и злоба.
Едничък войникът, презиращ смъртта,
е днеска свободен човек във света.

Ни страх за живота, ни скръб го гнети
и дребните грижи пропъдил,
към гибелна орис той смело лети —
не е ли днес, утре ще бъде,
а бъде ли утре, то дайте тогаз
да прием наслада до сетния час!

ПЕСЕН ЗА АЛЕКСАНДЪР ВОЙКОВ

Той беше беден селски син.

Бе млад — почти дете.

И млад във София умря.

Обесиха го те.

На двайсет първи юни. Тъй

поиска царя благ.

Стояха офицери там

в предутринния мрак.

Но кой бе Александър Войков?

Я вестник отвори!

О, ваште вестници шумят

за гангстери, крадци —

над техните бесилки леят

сълзи като вода.

А Войков беше комунист.

Безинтересно. Да.

Те жалят тия, що погубва

престъпност или грях,

а най-престъпните дела —

о, те мълчат за тях.

Но искам аз да пална срам

в духа ви несмутен —

и туй, що вестникът ви скри
узнайте го от мен.

Шестнадесетгодишен, Войков

със детските гледци

прозря, че горе управляват

убийци и крадци.

Събуди той от сън селата

и младите събра

и учеше ги на борба

чрез Ленин и чрез Маркс.

Бленуваха едни от тях

за бомби, динамит,

но той десниците им спря

и каза им сърдит,

че само дружно, в плътен строй,

ще сринат старий свят.

Той бе едва на осемнайсет

години — толкоз млад!

А деветнадесетгодишен

отиде той войник.

Кавалерист от първи полк —

на царя щит и щик.

Но непокорен, лош войник

бе буйният селяк.

Той бе революционер

и конспиратор як.

Изправи го властта за туй

пред зъл военен съд.

Но не успяха с разпит строг

юнака да смутят.

Съдиите с прозявка там
му слушаха рѣчта.
Закусиха спокойно те
и писаха: «На смърт.»

Подадоха му празен лист
в килийния покой:
«Молба до царя напиши —
да те помилва той!»
И Войков писа, ала не
до златотронний вълк,
а до другарите във село:
«Вършете своя дълг!»

Той писа: «Ако мойта смърт
ви вдъхне пламък нов
и жад за жертва и борба,
и братство и любов,
не е напразна тя. Дерзайте!
На родний лес привет!»
А той бе двадесетгодишен —
дете почти на глед!

На два̀йсет първи юни, в здрач,
подаде се глава
в килията. И дрезгав глас
младежа позова.
Погледна във стъклата той —
видя небе, звезда.
И тръгна, и след малко вѣн —
бесилката видя.

Съзря съда от зли влечуги,
събран във тъмний двор,

и мина с дигнато чело
и бодър, ясен взор.
С глава във примката той каза:
«Беси, презрян лакей!
Един вий може да убийте,
но класата живеи!»

Те блъснаха, увисна той
и чуха още те:
«О, революцията тук
ще тлее и расте!»
Бесилката бе сякаш слаба
пред младия герой —
вратът му селски беше як,
а лек бе станал той.

Краката риташа и сякаш
отблъсваха смъртта
и все още шептеше там
бунтовната уста.
На господата стана много —
направиха те знак.
Двамина мигом дотърчаха
и хванаха по крак.

Увиснаха на него те
и той се умири —
потъна примката завчас
във костите дори.
Потеглиха си господата
и казаха: «Умря.»
Но пак извъръщаха глави
и гледаха назад.

Защото таен глас зад тях
шептеше с тих повей:
«Един вий може да убийте,
но класата живеј!
След много жертви тя ще вдигне
бесилки и тогаз
във гняв свещен ще прогърми:
«Сега е ред на вас!»

СУЛЕЙМАН СТАЛСКИЙ

РОДИНА

Във слава греј една страна —
една през всички времена.

Просторът ѝ синей без край
над Волга, Казбег и Алтай
и слънчев диамант сияй
над нейното чело достойно.

Между могъщи градове
черда от влакове реве
и през води и ледове
минават кораби достойно.

През дъжд и бури, и мъгла,
на кръст на две полукълба,
летци във бързи летала
се носят по света достойно.

Страна, където няма гнет,
где слаб и силен са наред,
где чуждий труд е с чест приет,
а своя пазен пък достойно.

Где всеки дом е дом честит,
живота — с розов цвят покрит,
где жито — нов, изпитан вид —
в полята се люлей достойно.

Народ-герой живее тук,
света кове той с огнен чук:
да стане нов, да стане друг,
за да живея човек достойно.

Б Е Л Е Ж К И

Във всеки дом е дом честит,
живота — с розов цвят покрит,
где жито — нов, изпитан вид —
в полята се люлей достойно.

Народ-герой живее тук,
света кове той с огнен чук:
да стане нов, да стане друг,
за да живея човек достойно.

Все още не е дадена една задълбочена и цялостна оценка на Асен Разцветников като преводач. Много от неговите стихотворни преводи стоят пръснати по вестници и списания и не са включвани в книга. Едновременно с личното си творчество Асен Разцветников създава и голям брой преводи от старогръцки, немски, руски и френски, в които е проявено неговото стихотворно майсторство и езиков усет. Към стихотворните преводи — и особено към превеждането на такива крупни произведения на световната класика, като «Илиада», «Херман и Доротея» и «Тартюф» — той се отнася с чувство на голяма отговорност и добросъвестност. Както е отбелязано още на времето, при тяхното появяване, тия преводи се отличават не само с точност и верност на оригиналите си, а и с високи поетични качества. Безсмъртните творби на Омир, Гьоте и Молиер са пресътворени на български език с голямо преводаческо майсторство. Към своите задължения на преводач Разцветников се отнася като поет, като творец, като създател, който се съобразява не само с езика и особеностите на оригинала, но също така и със своеобразието на българската поетична реч. В едно време, когато издържаните поетични преводи у нас са рядкост, Асен Разцветников следва и продължава най-добрите традиции, създадени от Вазов и Пенчо Славейков в трудното изкуство на преводача. Затова най-добрите му преводи из класиката са били възприемани от нашата литературна общественост като истински културни събития. В едно време, когато преобладават занаятчийските опити за превеждане на класиката и когато някои все още твърдят, че нашият «беден» и «необработен» български език не бил в състояние да предаде голямото богатство от идеи, мисли и чувства, заключено в произведенията на световната класика, Асен Разцветников остави няколко превода, които опровергават нагледно подобни твърдения и представят образци на поетическо изкуство.

В една своя рецензия, посветена на превода на «Херман и

Доротей», известният наш лингвист и литературовед проф. Стефан Младенов пише:

«Както по времето на отца Паисия Хилендарски е имало българи, които са хулили своя род и език, така и днес, за жалост, все още има в средата на тъй наречената българска интелгенция, и дори между литераторстващите могат се намери лица, които не познават достатъчно изумителното богатство на българската народна реч, та затова и разправят, че българският език бил доста беден и че на такъв беден език не можели да се преведат някои бележити произведения на световната литература. На тия съвременни «отцеругатели» особено би трябвало да се препоръча българският превод на «Херман и Доротей», направен от г. Асен Разцветников (издание на «Хемус»), та като го прочетат внимателно и като го сравнят с оригинала или с някой превод на друг език, например френски или руски, да се уверят, че по богатство и по изразна сила «бедният» български език не отстъпва на много европейски езици. («Херман и Доротей» от Гьоте, превод на Асен Разцветников, сп. «Златорог», г. XI, 1930, кн. III, стр. 170).

По-нататък в рецензията се отбелязва, че преводачът е запазил не само стиха на оригинала, но е предал и неговия дух. Произведението на Гьоте е предадено на български език в хубави хекзаметри. По такъв начин Разцветников възстановява традицията на Нешо Бончев, Иван Вазов и Александър Балабанов.

Също така висока оценка получава и преводът на «Тартюф». В една рецензия, отпечатана във в. «Нова камбана», се казва: «Много хроникьорски рецензии се появили в печата за Молиеровия «Тартюф», поставен в Народния театър, но почти всички рецензенти пропуснаха да изтъкнат може би най-хубавото нещо в новата поява на «Тартюфа» на сцената. Това ново нещо е преводът на г. Асен Разцветников.» По мнението на рецензента А. Разцветников е направил един съвършен превод, който едва ли стои по-долу от оригинала. Като посочва, че такива преводи трябва да се изтъкнат, да се сочат за пример, да се противопоставят на бездарните, срещу които е необходима енергична борба, рецензентът заключава: «Такъв завършен, естествен и мощен стих не знам дали е звучал някога от сцената на Народния театър» («Един съвършен превод», в. «Нова камбана», г. I, бр. 279 от 10. IV. 1937 г.).

Асен Разцветников е трябвало и теоретически да отстоява правото на творческо отношение към оригинала срещу претен-

дите на буквализма и дребнавия педантизъм. Във връзка с неговия превод на «Илиада» в кн. VII от г. XXXV (1936) на сп. «Училищен преглед» се появяват критични бележки от Александър Милев в статията му «Българските преводи на първа песен от «Илиада»». Разцветников отговаря с обстойна статия, тъй като не е бил съгласен с основните теоретически и методологически позиции на автора (виж А. Разцветников — «За «Илиада», сп. «Училищен преглед», г. XXXVI, 1937, кн. IX, стр. 1176—1186). Като се противопоставя на някои общи положения в статията на Ал. Милев и на редица конкретни бележки по превода на отделни стихове, Разцветников заключава:

«Тук му е мястото още веднъж да напомня на г. М., че превеждането на «Илиада» е художествено творчество и наизустяването на думи от гръцкия речник може да помогне на човека да преведе «Илиада» толкова, колкото наизустяването на Найденов Геровия речник може да му помогне да напише например «Под игото». (Виж цялата статия в том II от настоящите «Избрани произведения» на Асен Разцветников, стр. 189.)

Асен Разцветников показва много добро владение на старогръцки език, както и отлично познаване на различни преводи на «Илиада» на други езици. По същия начин той е превеждал от оригинала и Гьоте, Молиер, Шилер и др., сравнявайки превода най-добрите преводи, направени на други езици, които е владеел.

От характера на превежданото произведение се определят и особеностите на речта, предпочитанието към определени езикови пластове и групи, търсенето на адекватни изразни средства. «Илиада» е преведена в тържествени хекзаметри, с думи и изрази, често пъти почерпени от старинни предания и притчи. Така чрез езиковия колорит Разцветников се стреми да възсъздаде древната атмосфера, характерна за времето на Омир. Със същата цел той използва и някои старинни форми в българския език.

В превода на «Тартюф» пак той се стреми да изрази бликащото остроумие на Молиер, тънките нюанси на неговата мисъл, фриволността, богатия подтекст и изисканата реч на героите му. С особено майсторство са предадени на български език многобройните афористично звучащи стихове на Молиер, парадоксите, вицовете, каламбурите и игрословията, характерни за неговия стил и изобщо за френския начин на мислене и изразяване. Така

например в първо действие госпожа Пернел иронично произнася «Бърболонска кула» вместо «Вавилонска кула» (стих 162). Разцветников е намерил най-подходящата дума, за да предаде оригиналния каламбур на драматурга. Така е постъпил той и на много други места, като например в действие пето, дето се среща стихът: «О, господин Лоял е нелоялен май» и пр.

В превода на «Херман и Доротея» пък, оставайки верен на духа на оригинала, Асен Разцветников въвежда в употреба голям брой народни думи и изрази, служи си за колорит с някои старинни форми, като дателния падеж за притежание и др. Тук той се проявява и като езикотворец, създавайки думи и форми в духа на народната реч. Употребени са думи, които се срещат във фолклора («невяста», «прикя», «отмяна», «китени дари» и мн. др.), а също така и сравнително по-редки изрази, характерни за народните говори («че е ступану свидет и сетния щърбел да хвърли», «видет я беше широм от къра» и пр.). Всичко това придава не само народностен колорит, а и поетична прелест на превода. По същите причини (а не само поради изискванията на ритмиката) Асен Разцветников предпочита «усмех» пред баналното «усмивка», «допир» пред тогавашната дума «допиране», «шетък» пред «шетъне» или «шетня» и т. н. Трябва да се има пред вид, че думата *допир* я няма в речника на Найден Геров и е въведена и наложена от Разцветников. Освен че е постегната, нова и поетична, тя изразява и съвсем точно смисъла на думата, която стои срещу нея в оригинала на Гьоте (нем.: *Berührung*). Също в превода на «Херман и Доротея» Разцветников въвежда още: *пещник* (кухня), *криля* (закрилям), *зъбник* (юздечка за кон), *неслука* и др. На конкретните места в текста те звучат поетично и свежо: «С усмех отвърна тогава достойния пастор и рече», «Болният сеща обаче и най-лекий допир със болка», «тук, забравила своята неслука, / другите крилй; безпомощна — тя е за помощ готова», «Бързо им тури в устата той лъскавия зъбник», «Най-тежко нещо за теб ще е не уморителний шетък» и др. п.

Асен Разцветников е автор и на голям брой преводи на отделни произведения от различни чужди писатели — поети и прозаисти. В настоящия том трети от неговите «Избрани произведения» се представя само една част от стихотворните преводи на поета — преди всичко ония, които имат определена стой-

ност и представляват интерес и за съвременния читател. Изоставени са стихотворенията, преведени набързо по някакъв повод, или пък случайно. Не е възможно (пък и едва ли е необходимо) да се представят огромният брой произведения в проза, преведени от Асен Разцветников. В много случаи той е поемал поръчки от издатели и редактори и изборът на произведението се е диктувал от тях, а не от него. Друг път материалните затруднения са го принуждавали да се заема с превеждане на сравнително по-леки и авантюристични четива, приключенски романи и т. н. Обаче и на прозаическите си преводи Асен Разцветников е гледал като на творческо дело и много от тях са посрещнати с одобрение от тогавашните рецензенти. Така например при излизането на «Страданията на младия Вертер» един рецензент е отбелязал, че Разцветников се е сродил с трудната Гьотева реч, с дълбоката му мисъл и я е предал с чиста и правилна нашенска реч, изобщо преводът е извършен грижливо, «на чуден български език» (виж Ст. п. Василев — «Йохан Волфганг Гьоте — Страданията на младия Вертер, преведе от оригинала Асен Разцветников», сп. «Родна реч», г. VII, 1934, кн. V, стр. 238). Същата оценка може да се отнесе и към преводите от Братя Грим, Алфонс Доде, Стефан Цвайг, Максим Горки, Алексей Толстой и др.

Включените в настоящия том произведения имат следните досегашни публикации:

«Илиада» (стр. 5). Най-напред Асен Разцветников превежда песен първа («Свадата между Ахила и Агамемнона»), из песен шеста («Прощаване на Хектора с Андромаха»), песен двадесет и втора («Двубоят между Ахила и Хектора»), из песен двадесет и четвърта («Срещата на Приама с Ахила»). Тия глави излизат в отделно издание под заглавие «Илиада — откъси», издателство «Т. Ф. Чипев», 1933 г. През 1938 г. книгата е издадена без изменения от издателство «Ив. Коюмджиев» и през 1939 и 1940 г. от библиотека «Вечни извори». През 1941 г. в същата библиотека излиза ново издание, допълнено с превода на откъс из песен двадесет и осма («Изковаване щита на Ахила»). Това издание е излязло последователно в «Хемус» през 1943, 1945 и 1946 г. Седмото издание на «Илиада» е допълнено с превода на откъс из песен втора («Одисей бие Терсита») и излиза в книгоиздателство «Хемус» през 1948 г. Същият превод е отпечатан през 1949 г. и от издателство «Народна просвета», през

1952 г. е включен в том III на «Избрани произведения» на Асен Разцветников, които излизат в издателство «Български писател» под редакцията на Камен Зидаров и Ангел Каралийчев. Преводът на Разцветников е преиздаван и от издателство «Народна култура» през 1956 г. в библиотека «Народна книга», през 1960 г. от издателство «Народна младеж» в поредицата «Пчелица» и през 1962 г. от издателство «Народна култура» в «Библиотека за ученика». Общият тираж на изданията надхвърля 154 000 екземпляра. Откъси от превода на А. Разцветников са включвани в сборници и в голям брой училищни христоматии.

Почти всички издания на «Илиада», «Тартюф», «Херман и Доротея» и други са придружени с подробни животописни бележки за авторите, с обстоятелни коментари на отделни песни, глави и сцени и т. н. В настоящото издание не даваме сведения за живота на писателите, нито за възникването на произведенията, които превежда Асен Разцветников, тъй като тук преводите нямат предназначението на учебно пособие, а характеризират един важен и съществен дял от целокупното творческо дело на Асен Разцветников. Все пак за улеснение на читателя на «Илиада» необходимо е да се има пред вид следният «ПОКАЗАЛЕЦ НА ИМЕНАТА»:

Агамемнон — върховен вожд на данайските войски.

Аид — подземен свят; царство на мъртвите.

Аргейци — старо име на гърците.

Арес — бог на войната, син на Зевса и Хера.

Артемид — дъщеря на Зевса и Лето; богиня на лова.

Жените умират внезапно от стрелите ѝ.

Атина или Палада Атина — щерка на Зевса, богиня на мъдростта.

Атрид — син на Атрея (Агамемнон).

Ахайци — старо име на гърците.

Ахил — син на тесалийския цар Пелея и морската богиня

Тетида, вожд на мирмидонците.

Бризеида (Бризовка) — щерка на Бриз.

Данайци — старо име на гърците.

Дарданид — Приам, наречен така по името на Дардана, предтеча на царете в Троя и Дардания.

Елена — жена на Менелая, отвлечена от Париса.

Зевс — син на Кроноса; най-могъщият бог, повелител на света, бог на небето и причинител на небесните явления.

Кронид — син на Кроноса (Зевс).

Латона, Лета — съпруга на Зевса, богиня на песента и поезията.

Нектар — червено божествено питие.

Одисей — цар на Итака.

Олимп — висока планина в Северна Тесалия; обиталище на боговете.

Парки — три богини на човешката съдба, от които зависи нишката (продължението) на човешкия живот.

Пелид — син на цар Пелея (Ахил).

Посейдон — брат на Зевса, владетел на морето и причинител на земетръсите.

Приам — цар на Троя.

Приамид — син на Приама.

Тетида — морска богиня, съпруга на Пелея, майка на Ахила.

Хекуба — жена на Приама.

Хера — сестра и жена на Зевса, богиня на брака и семейния живот.

Хефест — син на Зевса и Хера, куц; бог на огъня и ковашкото изкуство.

Хризеида (Хризовка) — щерка на Аполоновия жрец Хриз.

Хриз — жрец на Аполона в хризийския му храм.

«Тартюф» (стр. 82). Асен Разцветников превежда забележителната комедия на Жан Батист Поклен Молиер през 1936—1937 г. Откъси от нея са печатани в сп. «Златорог», г. XVIII, 1937, кн. IV, стр. 162—167 (сцени IV и V от I действие) и в сп. «Българска реч», г. XII, 1938, кн. IV—V, стр. 129—133 (сцени V, VI и VII от V действие). През 1937 г. комедията излиза в отделно издание на библиотека «Вечни извори». Преводът е посветен на Николай Лилиев и Н. О. Масалитинов. Второ издание на същата библиотека е пуснато през 1938 г., а в книгоиздателство «Хемус» излизат последователно трето и четвърто издание през 1946 и 1947 г. През 1949 г. в издателство «Народна просвета» излиза пето издание на «Тартюф». През 1952 г. преводът е включен в «Избрани произведения» на А. Разцветников, т. III, издателство «Български писател». Седмо, осмо и девето издание излизат последователно през 1959, 1960 и 1962 г. в издателство «Народна култура». Общият тираж

на тия издания надхвърля 100 000 екземпляра, без да се смятат съкратените публикации в ученическите учебници.»

«Херман и Доротея» (стр. 184). Откъси от това произведение на Йохан Волфганг Гьоте в превод на А. Разцветников са поместени в сп. «Българска реч», г. III, 1928, кн. II, стр. 49—54, и в кн. III—IV, стр. 88—95, сп. «Труд», г. IV, 1932, кн. VI—VII, стр. 309—315, в. «Съвременник», г. II, бр. 27 от 23. III. 1932 г., стр. 2 и 5, в. «Труд», 1932, г. V, кн. I, стр. 22—23. В отделна книга за пръв път «Херман и Доротея» излиза през 1929 г. в библиотека «Вечни спътници» на издателство «Хемус». Второ поправено издание излиза през 1935, а трето — през 1942 г., също в «Хемус». Преводът на А. Разцветников е включен и в том I от «Съчинения» на Й. В. Гьоте, издателство «Хемус», 1942 г., както и в т. III — преводи — на «Избрани произведения» на А. Разцветников, издателство «Български писател», 1952 г.

«Царят в Туле» от Й. В. Гьоте (стр. 247). Стихотворението е поместено в сп. «Българска мисъл», г. VII, 1932, кн. III, стр. 146.

«Срещи и разлъка» от Й. В. Гьоте (стр. 249). Стихотворението е поместено първоначално в сп. «Българска мисъл», г. VII, 1932, стр. 147.

«Ода на радостта» от Фридрих Шилер (стр. 251). Съкратен превод на одата — публикуван във в. «Заря», г. XX, бр. 6190 от 23. IV. 1942 г., стр. 4. Преводът е поместен по случай 150-годишнината от създаването на Деветата симфония на Бетовен.

«Песен на конниците» от Фридрих Шилер (стр. 253). Текстът е отпечатан в «Малка музикална библиотека», № 1, стр. 29.

«Песен за Александър Войков» от Ерих Вайнерт (стр. 254). Поемата е отпечатана във в. «Литературен фронт», г. II, бр. 2 (44) от 15. IX. 1945 г.

«Родина» от Сулейман Сталский (стр. 259). Стихотворението е излязло във в. «Млада дружина», г. I, бр. 6 от 24. X. 1944 г.

Извън настоящия том по изтъкнатите причини остават следните поетически и прозаически преводи на Асен Разцветников:

Братя Грим — «Шивачът на небето», приказка, сп. «Детска радост», г. XI, 1926, кн. VI, стр. 4—6.

Братя Грим — «Най-хубавите приказки», с предговор от проф. М. Арнаудов, издателство «Т. Ф. Чипев», 1932 г. Съдържа следните приказки: «Царят-жаба или железният Хайнрих», «Снежанка», «Царицата на пчелите», «Палечковото скитничество», «Седемте гарвана», «Белоснежка и Червенорозка», «Пъстрокожка», «Пастирчето», «Тримата братя», «Сламката, въгленът и бобчето», «Тримата ленивци», «Бедното воденичарче и котенцето», «Златната гъска», «Храброто шиваче», «Дванадесетте братя», «Скъсаните обувки», «Хензел и Гретел» и «Желязната печка».

Братя Грим — «Даровете на малкия народ», в. «Нови дни», г. I, бр. 48 от 18. X. 1934 г., стр. 7. При отпечатването на тази приказка погрешно е посочено, че е от Андерсен.

Братя Грим — «Най-хубавите приказки», издателство «Т. Ф. Чипев», 1935 г., библиотека «Книги за деца и юноши». Сборникът съдържа следните приказки: «Горската къщица», «Кристалната топка», «Братче и сестриче», «Барабанчикът», «Джуджета», «Златната птица», «Царският син, който не се бои от нищо», «Обущарят и джуджетата», «Маринино дете», «Златните деца», «Слугинчето и джуджетата», «Грите човечета в гората», «Цар Дроздобрад», «Лисицата и гъската», «Морското свинче», «Салата», «Даровете на малкия народ», «Тримата щастливци», «Доктор Всезнайко», «Дяволът с трите златни косъма», «Червената шапчица», «Силният Ханс», «Ханс има късмет», «Ханс — моят таралейко», «Раницата, шапчицата и рогчето», «Бременските градски музиканти» и «Мъжленце и женичка».

Братя Грим — «Цар Дроздобрад», в. «Весела дружина», г. VI, бр. 39 от 5. VI. 1939 г.

Братя Грим — «Умната дъщеря», пак там, г. VII, бр. 8 от 30. X. 1939.

Братя Грим — «Най-хубавите приказки», издателство «Народна младеж», 1954 г. Съдържа избр на най-доброто от

предишните две издания на приказките. Към книгата е поместен кратък послеслов «За Братя Грим и за техните приказки» от Ангел Каралийчев.

Б р а т я Г р и м — «Снежанка и други приказки», издателство «Народна младеж», 1959 г.

Й. В. Г ъ т е — «Страданията на младия Вертер», библиотека «Вечни спътници», 1929 г. Второ издание на същия превод излиза в издателство «Хемус» през 1934 г., а трето — през 1946 г. Четвърто издание излиза в библиотека «Народна книга» на издателство «Народна култура» през 1956 г. Преводът на А. Разцветников е включен и в том I на «Съчинения» на Йохан Волфганг Гьоте, издание на «Хемус», 1942 г.

Й. В. Г ъ т е — «Птичето», стихотворение, в. «Поточе», г. IV, бр. 7 от I. IV. 1932 г.

Р и х а р д Б и л и н г е р — «Хлябът», «Ний, селяните», «Петдесетница», стихотворения, сп. «Българска мисъл», г. VIII, 1933, кн. X, стр. 654—655.

Т е а Ш н и т к е — «Толстой като мислител», сп. «Нов път», г. I, 1924, кн. VI, стр. 176—179.

Е р н с т Е р и х Н о т — «По свой път», роман, библиотека «Мозайка от знаменити съвременни романи», 1937 г.

Е р и х К е с т н е р — «Хвърчащата класна стая», роман за деца и юноши, издателство «Т. Ф. Чипев», 1938 г. Преди това романът е публикуван във в. «Весела дружина», г. V, от бр. 1, 15. IX. 1937 г., до бр. 22, 7. II. 1938 г.

В и к и Б а у м — «Голямата разпродажба», роман, библиотека «Мозайка от знаменити съвременни романи», 1938 г.

Ф р и д р и х Г е р щ е к е р — «В горите на Тексас», роман за юноши, библиотека «Весела дружина», 1938 г. Върху титулната страница е отбелязано: «Превел Д. Е.» — Д е н к о Е т ъ р с к и, псевдоним на Асен Разцветников. През 1942 г. преводът излиза в ново издание на същата библиотека.

Ф р и д р и х Г е р щ е к е р — «Борба с акулите», юношески роман, библиотека «Весела дружина», 1941 г.

Е м и л и о С а л г а р и — «Жълтите против белите» («Приключения в Китай», в. «Весела дружина», г. V, от бр. 22, 7. II. 1938 г., до бр. 40, 13. VI. 1938 г.

Е м и л и о С а л г а р и — «Отмъстителят», роман за юноши, в. «Весела дружина», г. VI от бр. 1, 29. VIII. 1938 г., до бр. 40, 12. VI. 1939 г. През 1939 г. романът излиза и като отделно издание на издателство «Ив. Коюмджиев».

К а р л Х е р б е р т — «Беглецът Том», юношеска повест, библиотека «Весела дружина», 1938 г. Повестта е печатана в подлистници и във в. «Български градинар», г. XI, от бр. 219, 15. XI. 1939 г., до бр. 223, 15. I. 1940 г. Препечатана в същата библиотека през 1942 г. заедно с разказа «Моряк от първи ранг».

О т ф р и д ф о н Х а н щ а й н — «На пустия остров», роман за юноши, в. «Весела дружина», г. VII, от бр. 1, 1. IX. 1939 г., до бр. 40, 10. VI. 1940 г.

Г а б р и е л Ф е р и — «Златната долина», роман за юноши, в. «Весела дружина», г. VIII, от бр. 1, 5. IX. 1940 г., до бр. 40, 10. VI. 1941 г. През 1941 г. романът излиза и като отделно издание на книгоиздателство «Ив. Коюмджиев».

Ф р а н ц Т р е л е р — «Детето на прерията», роман за юноши, в. «Весела дружина», г. X, от бр. 1, 1. IX. 1942 г., до бр. 39—40, 25. V. 1943 г.

Ф р а н ц Т р е л е р — «Съкровището сред океана», роман за юноши, в. «Млада дружина», г. I, бр. 1 от I. IX. 1944 г. Преводът е недовършен. Преведена е само първата глава от романа под заглавие «Паднал в морето».

К а п и т а н М а р и а т — «Обсадени от диваците», в. «Весела дружина», г. XI, от бр. 1, 1. IX. 1943 г., до бр. 21, 15. III. 1944 г., след което печатането на превода се прекъсва. Романът излиза в отделно издание през 1943 г.

Н и к о л а М и р к о в и ч — «Месемврия», стихотворение, сп. «Листопад», г. XV, 1934, кн. III, стр. 66.

С и н и ш а П а у н о в и ч — «Моят баща», стихотворение, сп. «Листопад», същата книжка.

А л ф о н с Д о д е — «Намереното дете», роман за юноши, библиотека «Весела дружина», 1939 г.

С т е ф а н Ц в а й г — «Покорителят на моретата» («Човекът Магелан и неговият подвиг»), библиотека «Златни зърна», 1939 г. Същият превод излиза през 1946 г. в книгоиздателство «Бисер» под заглавие «Магелан».

Г у н а р Г у н а р с о н — «Презреният», роман, библиотека «Златни зърна», 1939 г.

Т р и г в е Г у л б р а н с е н — «Наследството на Бьорндал», роман, библиотека «Златни зърна», 1941 г.

М. И л и н — «История на часовника» («Какво би било, ако нямаше часовника»), в. «Весела дружина», г. VIII, от бр. 7, 22. X. 1940 г., до бр. 27, 11. III. 1941 г. Преводът е недовършен и се прекъсва. С псевдонима М. Илин е подписан съветският детски писател Иля Яковлевич Маршак.

Г р. Г р а д о в — «В страната на червенокожите», повест из живота на съветските деца, в. «Млада дружина», г. I, от бр. 2, 15. IX. 1944 г., до бр. 26, 16. III. 1945 г.

Е. В е р е й с к а я — «Ласточка», в. «Млада дружина», г. I, бр. 6 от 24. X. 1944 г. Разказът е преведен от съветското списание «Чиж».

Е м и С я о — «Малкият Ван-фу», разказ, в. «Млада дружина», г. I, бр. 12 от 5. XII. 1944 г. Преводът е направен от руски език.

А л е к с е й Т о л с т о й — «Лъв, шука и човек», руска народна приказка, в. «Млада дружина», г. I, бр. 25 от 8. III. 1945 г.

Н и к о л а й Т и х о н о в — «Момиче», разказ, в. «Млада дружина», г. I, бр. 26 от 16. III. 1945 г., и бр. 27 от 29. III. 1945 г.

В а д и м К о ж е в н и к о в — «В тила на врага», разказ, в. «Млада дружина», г. I, от бр. 26, 16. III. 1945 г., до бр. 35, 25. V. 1945 г.

М а к с и м Г о р к и — «Деца», разказ, в. «Млада дружина», г. I, бр. 28 от 31. III. 1945 г.

М а к с и м Г о р к и — «На Първи май», откъс из романа «Майка», в. «Млада дружина», г. I, бр. 32 от 28. IV. 1945 г.

Е в г е н и й Ч а р у ш и н — «Военен съд», разказ, в. «Млада дружина», г. I, бр. 30 от 14. IV. 1945 г.

К л е р к Р ъ с е л — «На вулканския остров», повест, в. «Млада дружина», г. I, от бр. 37, 9. VI. 1945 г., до бр. 40, 30. VI. 1945 г.

П. Л и д о в — «Таня», в. «Млада дружина», г. I, от бр. 36, 2. VI. 1945 г., до бр. 37, 9. VI. 1945 г. Разказът е преведен от в. «Правда».

С е м ъ о н К у з н е ц о в — «Прехвърляне във въздуха», разказ, в. «Млада дружина», г. I, бр. 38—39 от 16—23. VI. 1945 г.

Асен Разцветников е превел и поредицата от 12 книжки «И з б р а н и а н е к д о т и» («Човешкият хумор и остроумие през вековете»), излезли в библиотека «Вечни извори» през 1940 г.

От немски език той е превел и шведско-финландската приказка «О к о л о с в е т с к и я т п л у в е ц», включена в сборника «Избрани приказки от цял свят», серия I, книга I — «Приказки от страната на полунощното слънце», издателство «Т. Ф. Чипев», 1932 г.

Във в. «Весела дружина», г. VII, бр. 33 от 22. IV. 1940 г. е поместен негов превод на арменската приказка «В ъ л ш е б н и я т п р ъ с т е н».

В сп. «Младежки червен кръст» са поместени четири стихотворения в превод на А. Разцветников, без да е обозначен техният автор. Виж «Вяра» в кн. III от 1931 г., «Светлата нощ» в кн. V от 1933 г., «Към скръбния» и «Хубавото цвете» в кн. X от 1933 г.

П о п р а в к а к ъ м т о м п ъ р в и

Погрешно в том първи (стр. 253) е сложено стихотворението «Разпра с тълпата», което намерихме преписано на машина между работите на Асен Разцветников в неговия архив. Това стихотворение е от Магда Петканова.

СЪДЪРЖАНИЕ

Омир — Илиада	9
Молиер — Тартюф	83
Гьоте — Херман и Доротея	185
Гьоте — Царят в Туле	247
Среща и разлъка	249
Фр. Шилер — Ода на радостта	251
Песен на конниците	253
Ерих Вайнерт — Песен за Александър Войков . .	254
Сулейман Сталский — Родина	259
Бележки	263

Редактор Тихомир Тихов
Художник Данаил Донков
Худ. редактор Елена Маринчева
Техн. редактор Ветка Гуджунова
Коректор Елена Балански

Формат 84/108/32; тираж 8100 екз.; печатни коли 17,38;
издателски коли 13,17; л. г. VI/29; поръчка № 68/1964 г.
на издателство «Български писател»; дадена за набор на
29. II. 1964 г.; излиза от печат на 25. VI. 1964 г.; цена
1,26 лв.; кн. тяло 0,86 лв.; подвързия 0,30 лв.; об-
ложка 0,07 лв.; приложения 0,03 лв.

ДПК «Димитър Благоев» — София